

Memòria arqueològica sepulcres megalítics del Solsonès 1983-84

Josep Castany, Lluís Guerrero

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

SUMARI

INTRODUCCIÓ..... pàg... 3

HISTÒRIA DE LES INVESTIGACIONS

ELS ARQUEÒLEGS pàg... 4

EL MEDI NATURAL pàg... 7

=====

LA TOMBA DEL MORO DE PEA pàg 10

EL SÈPULCRE DE CAL TURURUT pàg 19

LA GALERIA DE LA PERA..... pàg 28

LA CAIXA DEL MORO DE CASTELLO pàg 60

ESTRUCTURA DE COLL D'ARQUES-BUSA pàg 70

=====

ELS SÈPULCRES NEOLÍTICS DEL SOLSONES:

"EL SOLSONIA" I ALTRES CONSIDERACIONS

ARQUEOLÒGIQUES..... pàg 73

=====

BIBLIOGRAFIA pàg 80

=====

ESTUDI ANTROPOLÒGIC..... pàg 88

=====

LAMINES..... pàg 83

INTRODUCCIO

Aquesta MEMORIA Arqueològica és el resultat de les nostres recerques per terres del Solsonès durant dues campanyes de treballs de camp durant el Juliol-Agost de 1983 i Juliol de 1984. Ambdues campanyes d'excavacions han estat possibles gràcies als permisos oficials i a les subvencions que ens otorgà el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'aval que ens confià i oferí l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona.

Durant la primera campanya s'excavaren els sepulcres megalítics de La Pera (Ardèvol de Pinós), la Caixa del Moro de Castelló (Navès) i el túmul de Coll d'Arques-Busa (Navès). Durant la segona campanya s'excavà i es consolidà el megalit de La Pera, la tomba del Moro de Peà (Navès) i el sepulcre de Cal Tururut (Navès).

La descoberta d'aquests sepulcres megalítics que anirem descrivint al llarg d'aquesta MEMORIA és fruit de les recerques d'un de nosaltres, Lluís Guerrero, que durant llargues temporades ha anat resseguint el país pam a pam ben assessorat per alguns amics i gents de les contrades solsonines.

El poder aproximar-nos a la problemàtica d'aquests sepulcres, a pesar de les antigues i modernes violacions que han sofert, ens va moure a plantejar-nos uns objectius d'equip:

- Recuperar les estructures i els materials arqueològics.
- Conèixer de la vora i continuar la tasca de Mn Serra i Vilaró, després de tants anys de buit arqueològic.
- Ampliar l'inventari dels sepulcres megalítics.
- Protegir el patrimoni arqueològic de les contrades.

Aquesta MEMORIA n'és el primer resultat.

Volem fer esment de les persones que han volgut restar amb nosaltres, en especial els arqueòlegs Imma Guitart, Fina Alsina, Eduard Sànchez, Isabel Serrat, Toni Daura, Dolors Pardo, l'antropòloga Anna Mª Melià,

en Carles Guerrero, arquitecte, Manel Pascual, geòleg, els estudiants Vicents Puigvi i Pilar Vilarrasa així com els amics Jaume Cobaró i Màrius Codina de Torà i el Sr. Josep Guilanyà de Solsona. A tots ells el nostre més sincer remerciament.

HISTORIA DE LES INVESTIGACIONS: ELS ARQUEÒLEGS

Els coneixements actuals de la prehistòria del Solsonès i dels materials del museu Comarcal i Diocesà de Solsona són el fruit de la intensa labor de recerca de Mn Joan Serra i Vilaró el qual entre els anys 1915-1925 aportà un pes específic en el conjunt de les investigacions arqueològiques en la Catalunya Central. Els seus llibres d'interpretació i de recopilació com El vas campaniforme a Catalunya (1925) i La civilització megalítica a Catalunya (1927) en són els resultats. Aquests treballs, avui dia encara ben vigents, fan referència a les èpoques del Neolític i Eneolític; per altra banda no podem oblidar els seus altres treballs monogràfics sobre les cultures dels poblats protohistòrics i històrics d'altres contrades de Catalunya ben presents en totes les bibliografies i que surten del nostre camp concret de treball i investigació.

La seva aportació al coneixement de l'arqueologia de la comarca es centra en l'estudi de 21 coves sepulcrales Eneolítiques i de 108 sepulcres megalítics repartits entre les comarques veïnes del Berguedà, Bages i Alt Urgell. No només es limita a l'exposició de dades i resultats de recerques sino que esboça acertadament la seva identificació cultural, social, antropològica i cronològica esdevenint tota la seva obra en una obra clàssica dintre de les síntesis sobre la prehistòria de la Catalunya Central.

També Pere Bosch Gimpera excavarà i publicarà alguns sepulcres del Solsonès com les cistes d'Olius: Santa Sussanna, Solsona, a més a més del megalit del Collet de Su (BOSCH GIMPERA, 1915) juntament amb el treball antropològic (ARANZADI, 1915).

Seguirà un llarg parèntesi fins a l'aparició de nous treballs sobre les comarques, aquesta vegada Lleidetes (MALUQUER, 1942) que indirectament afectaran al Solsonès i també amb el mateix caire algun treball de síntesi (PERICOT, 1950).

Tornarà l'activitat arqueològica directa sobre el terreny a partir de 1974 amb una curta etapa de treballs de camp (CURA, 1974) amb la reexcavació de la galeria coberta de Llanera i el sepulcre de Can Cuca (CURA, 1975) que motivarà una revisió arqueològica i una interpretació de la problemàtica del megalitisme a casa nostra replantejant els conceptes culturals socials i geogràfics. També apareixeran estudis antropològics directament relacionats amb la prehistòria del Solsonès (TURBON, 1982) (GUERRERO, 1975 i 1985).

Finalment i a partir de 1983 s'intensificarà i en certa manera es normalitzarà la investigació de forma sistemàtica amb l'excavació dels 5 sepulcres que presentem en aquesta MEMORIA i la del poblament a l'aire lliure del Bronze Antic a Bric d'Ardèvol que tenim, encara, en curs d'excavació.

.....

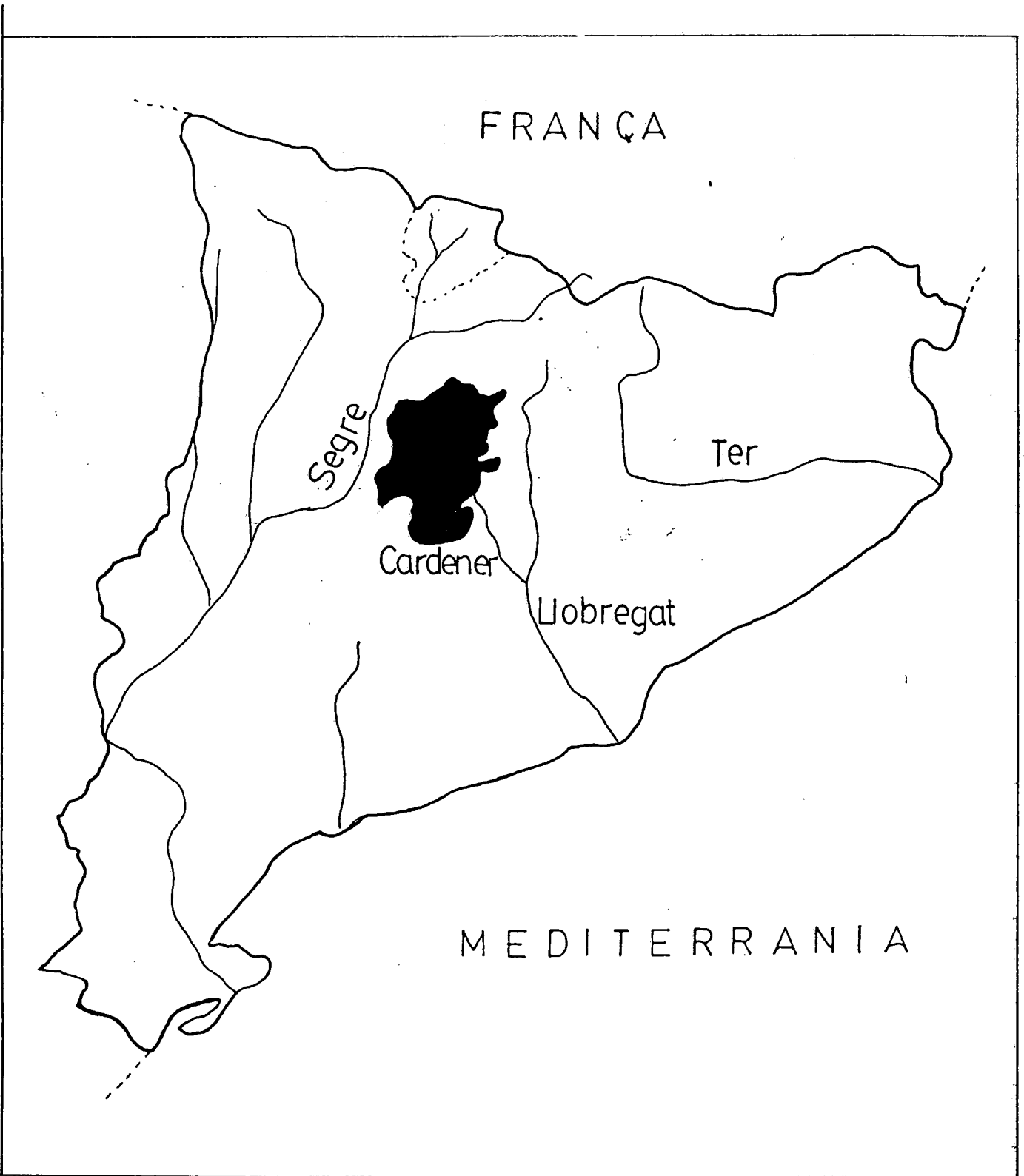

Fig.1 La comarca del Solsones: dintre de Catalunya.

EL MEDI NATURAL

La comarca del Solsonès, segons el mapa comarcal oficial confeccionat l'any 1936, conté una superfície de 1045'92 km² i està situada en la Depressió Central Catalana. Limita amb les comarques del Berguedà, Bages, Anoia, Segarra, Noguera i Alt Urgell.

Els trets diferencials geogràfics són força marcats i a partir d'ells es pot dividir la comarca en tres zones ben definides: les terres mitjanes de l'alta Segarra, al Sud, amb les capçaleres del Llobregós i de la riera de Saló (o de Matamargó) de les conques del Segre i del Cardener respectivament,; les terres altes de la Ribera Salada al Nord-Est amb les capçaleres de les rieres Salada i de Guardiola (o Pinell) ambdues de la conca del Segre i les terres altes de l'alt Cardener al Nord-Est.

La contraposició fisio-geogràfica de la comarca és notable i en ella hi veiem dues parts completament diferenciables però complementàries: El sector format pels primers replècs dels Pre-pirineus amb domini de les calcàries, conglomerats i margues que configuren un paisatge muntanyós com la Serra d'Odén, Port del Comte i Serra del Verd (2274 m) que limiten la part septentrional. També hom hi troba, força més accessibles les zones acinglerades formades pel sinclinal penjat de Busa i la verticalitat de la de Bastets (1200 m) així com les inclinades vessants i escalonades depressions que mirant a migjorn configuren les terres altiplanes de Solsona, Navès i Olius. Per altra banda el sector relativament planer de les contrades més meridionals delimitat per la serra de Pinós (990 m).

A partir de Solsona la part septentrional està solcada per les aigües de l'Aigüa d'Ora, l'Aigüa de Valls i el Cardener i més a l'Est la Ribera Salada que desguassa al Segre. Els espais interfluvials són enlairats i alternen amb les fondalades ferèstegues com la rasa de Vilamala, Vall Ferrera o Isanta etc que juntament amb els altiplans boscosos com el de Coll d'Arques ofereixen espais adients pel pastoreig, assolellats i rics. La part meridional amb baixos altiplans, també boscosos, s'ha aprofitat per al conreu i hi són abundants les pagesies nobles i peirals com La Sala (Navès), El Tristany (Ardevol de Pinós) entre altres.

El clima de la comarca no és sec ni massa plujós. Al ser una comarca allunyada del mar i envoltada de muntanyes, el règim de pluges no és de climes mediterranis sino de clima muntanyenc. Les temperatures són variables com ho és la diversificació de l'altitud geogràfica. El Solsonès passa dels 450 m de les terres planeres del Migdia als 2300 de les més Septentrionals. A Solsona la temperatura mitjana i anual és de 12'2⁰ C i es pot considerar d'un règim típicament sub-mediterrani.

El Solsonès és una comarca calcària forestal en la que hi predomina el bosc sec amb domini de "pinus nigra" (pinassa) el "quercus cerruoides" (roure) i el "buxus sempervirens" (boix). També hi són abundants les comunitats vegetals d'alzines, garrigues, brolles de romaní etc...

Degut als condicionaments fisio-geogràfic i climàtics si a la meitat Nord hi predomina l'explotació forestal i ramadera, a la meitat Sud el cultiu de secà amb el blat, sègol, llegums entre altres variades espècies.

.....

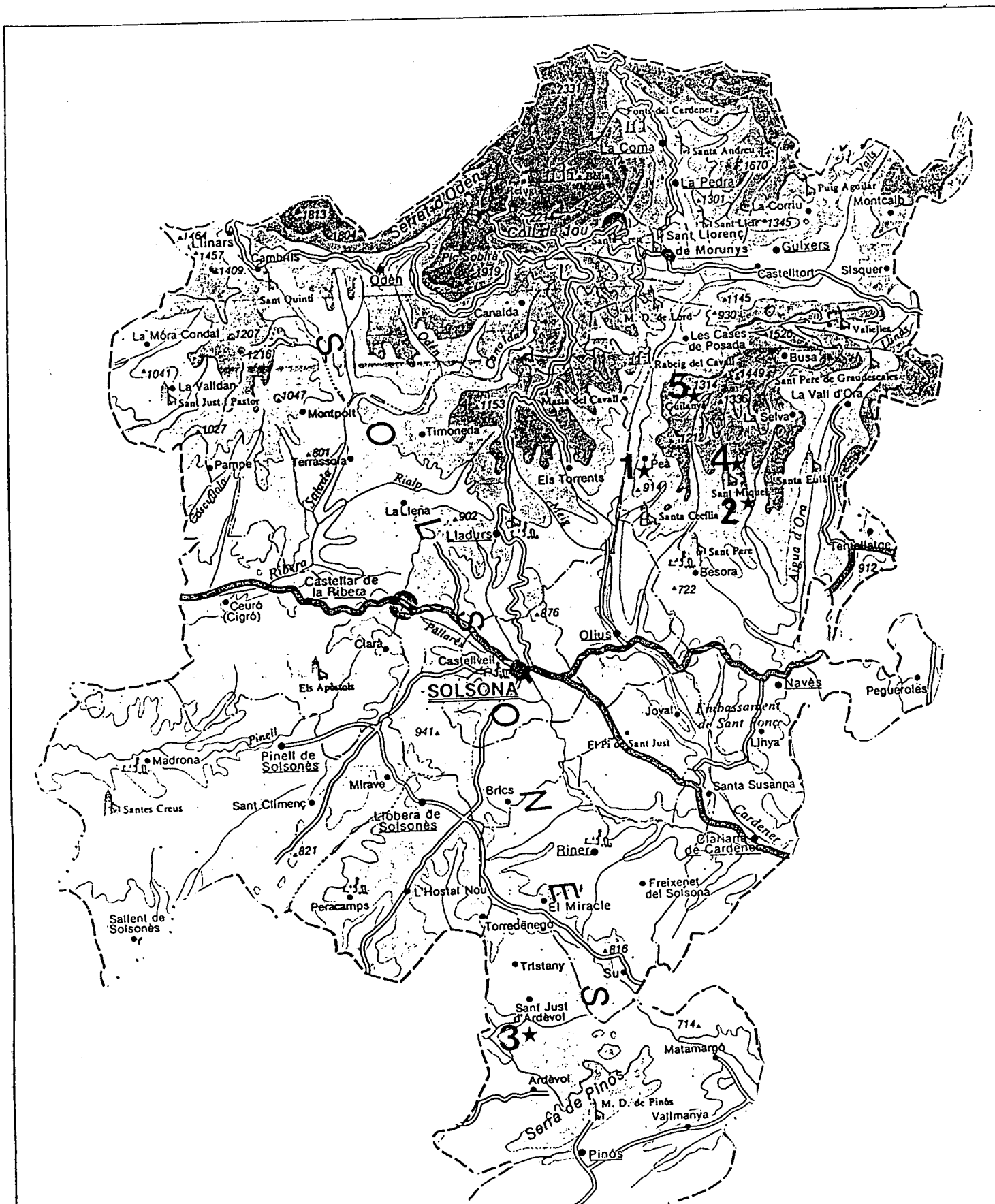

Fig.2 La comarca del Solsones

1. Tomba del moro de Pea
2. Cista de Cal Tururut

3. Galeria de La Pera
4. Caixa del moro de Castelló
5. Estructura de Coll d'Arques

LA TOMBA DEL MORO DE PEA
Navès (Solsonès)

LOCALITZACIO

Aquest sepulcre neolític es troba molt a prop de l'antic nucli rural de Peà, abandonat, avui, i mig enderrocat entorn d'una preciosa esglésiola romànica dedicada a Sant Jaume. Pertany al municipi de Navès (Solsonès).

A l'arribar al km 9 de la carretera que va de Solsona a Berga, en surt, a l'esquerra, una pista forestal de muntanya que mena a Busa passant abans frec a frec del castell de Besora. Quan s'arriba a la masia de "les Besses", que es troba deshabitada al peu de la pista, cal agafar, a l'esquerra, un camí carreter que amb molta dificultat i a través de pedregams i xaragalls travessa una rasa, careneja i ens porta fins la vall de Peà encimbellada sobre la rasa del riu Cardener que travessa engorjat entre Busa i la Mola de Lord, camí d'Olius.

A uns tres-cents metres del nucli rural i en el sector de migdia hi ha una font i a partir d'ella, seguint un corriol un centenar de metres, s'arriba al monument anomenat la Tomba del Moro de Peà. Es troba a uns 971 m sobre el nivell del mar. El terreny és accidentat i està format per gresos i conglomerats que conformen les carenes que envolten la vall les quals assoleixen els 1100 metres. La vegetació és de coníferes, roure i alzina.

Aquest monument ha estat localitzat gràcies a l'amabilitat del Sr. Josep Guilanyà, propietari de la magnífica masia del mateix nom prop de Busa.

Les coordenades segons un full nº 292 "San Lorenzo de Morunys" de l'Institut Geogràfic i Catastral 1954 són:

5 16' 01'' Longitud Est
42 03' 48'' Latitud Nord

DESCRIPCIO DEL SEPULCRE

Es un sepulcre neolític inèdit i es troba arrezerat en un petit pendent d'un collet mirant a llevant. Presenta en el moment de la nostra visita la mateixa forma que l'any anterior en que el visitarem per primera vegada, és a dir, uns signes clars i recents de violació fins el punt de deixar al descobert la part de davant del sepulcre ja que s'hi ha fet una trinxera de 2'5 x 2 m la qual cosa evidencia una "acurada" expoliació. Trobem, també, desplaçada la llosa d'accés al sepulcre que és l'única mòbil i un xic enllà dues lloses planes que devien formar part del monument.

Es tracta d'una cambra sub-rectangular de 1'40 m de llarg per 0'85 m d'ampla. Tot el conjunt presenta cinc lloses:

-Llosa de coberta: Es de conglomerat i reposa sobre les lloses laterals i de capçalera amb força inclinació sobre la lateral esquerra la qual pel pes s'ha enfonsat en el terreny. La seva forma és rectangular i medeix 1'50 x 1'45. Es seu gruix oscil·la entre els 0'12-0'15 m.

-Llosa de capçalera: Es de gres fi, plana i 0'75 x 0'75 amb un gruix de 0'08 m

-Llosa lateral dreta: Es de conglomerat, té la forma rectangular i medeix 1'50 x 0'85 essent el seu gruix d'uns 0'10 m

-Llosa lateral esquerra: Es de conglomerat i medeix 1'50 x 0'78 i el seu gruix és d'uns 0'10 m. Es troba a un nivell inferior de les altres lloses, en sentit vertical, potser pel mateix pes de la de coberta o per la feblesa del terra on està clavada.

-Llosa d'accés: Es de gres i medeix 0'90 x 0'80. Es l'única llosa mòbil del sepulcre i ha estat desplaçada mantenint, però, la seva verticalitat.

Al terra i a una distància d'1'20 m hi ha dues lloses més; una de plana, molt semblant a la de capçalera i també de gres fi i una altra al seu costat més grollera, de conglomerat. Aquesta última fou escapçada de la coberta amb tota seguretat.

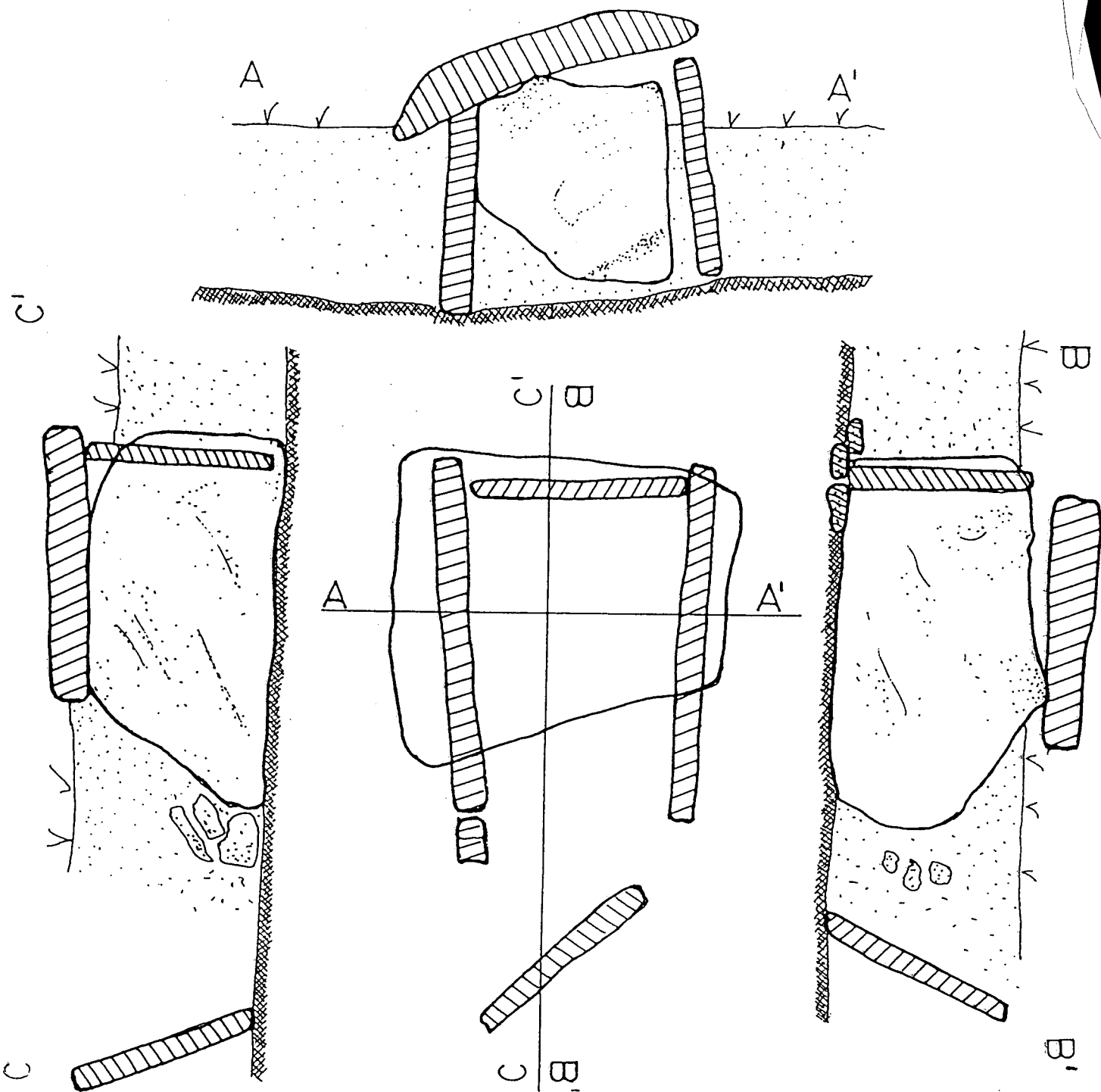

Fig.3 Tomba del moro de Pea
Planta i seccions

1m

No hi ha túmul artificial o tarter entorn del monument, havent-se emprat a l'efecte la mateixa esquena del terreny. Les lloses laterals a penes afloren uns 8 cm del nivell del terra per la part de llevant de l'estructura. La banda de ponent resta aplicada contra el marge.

L'EXCAVACIO

Desbrossem l'entorn del sepulcre i establim una quadrícula de 4 x 4 m i iniciem l'excavació de la zona exterior de la cambra a fi i efecte de recollir els materials escampats per les violacions. Rebaixem uns 25 cm que creiem suficients ja que a partir d'aquesta profunditat apareix el sòl natural del terreny.

La cambra s'excavà de fora a dintre ja que ens era impossible treure la llosa de coberta pel seu volum i pes. Hi trobem un sol estrat molt modern, flonjo i polsinós producte d'una moderna sedimentació o reompliment intencionat. Ens donà una sedimentació d'uns 35-40 cm. Es de forma rectangularada i les seves mides interiors són de 1'40 m d'allargada per 0'90 d'amplada.

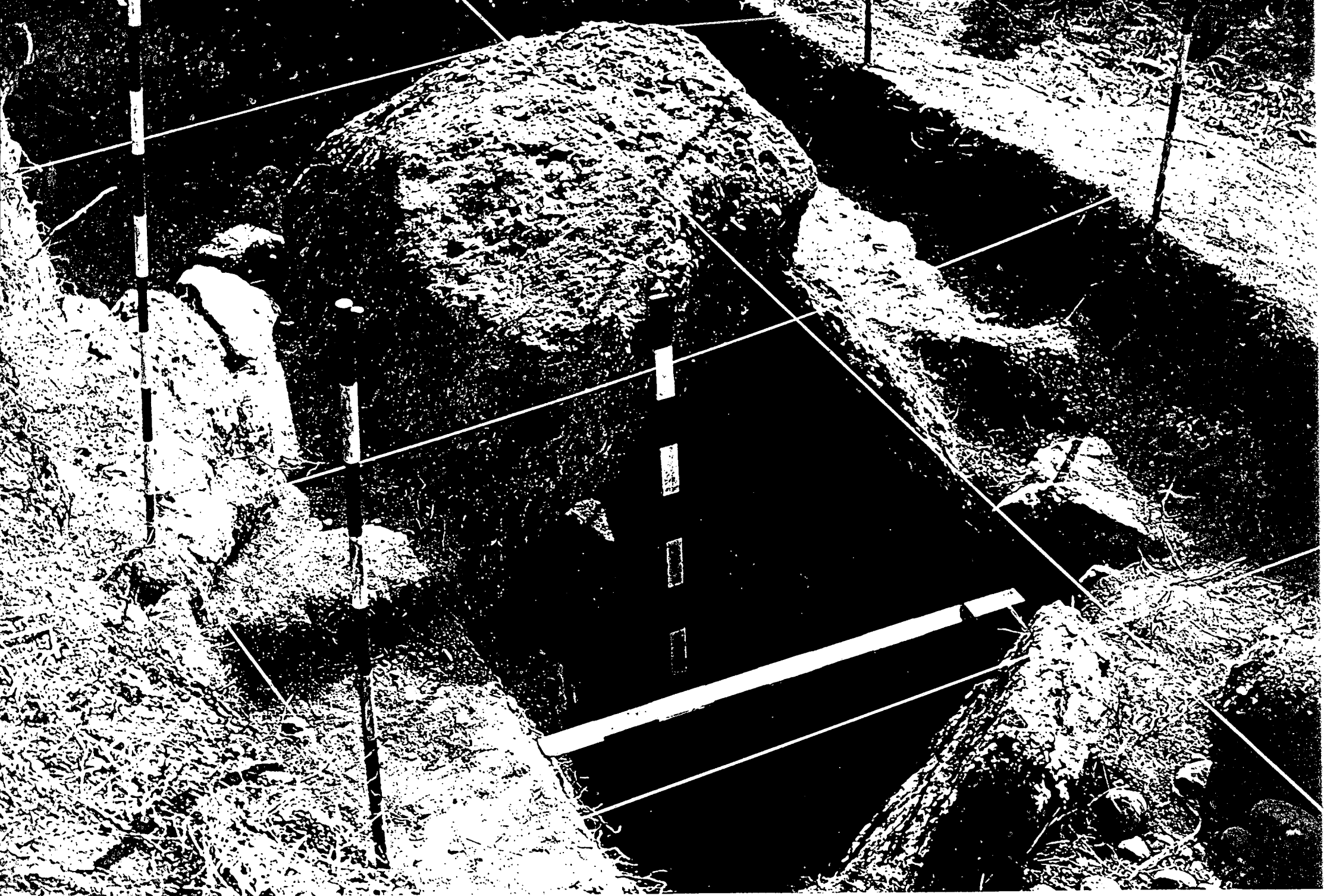
Els materials que ens ha donat l'excavació de la Tomba del Moro de Peà són minsos:

10 fragments molt esboç inats de ceràmica feta a mà, dels quals dos són vores. En destaquem el TMP 1 que és de color gris, llavi aprimat, que pertany a un atuell panxut i amb coll. D'ell en presentem el dibuix hipotètic. La resta de ceràmiques són grises i vermellenques. Almenys hi ha la presència de tres vasos diferents segons la textura, color i gruix dels fragments ceràmics.

4 peces dentàries

5 ossos molt fragmentats original

Cap d'aquests materials restava en el seu lloc degut als esparpalliments que va sofrir el sepulcre. S'acumulen en dos sectors: a la part terminal de la llosa esquerra compost només de ceràmiques esmicolades i a la zona sud i esbotzada del monument que ha donat a més a més alguns ossos i peces dentàries.

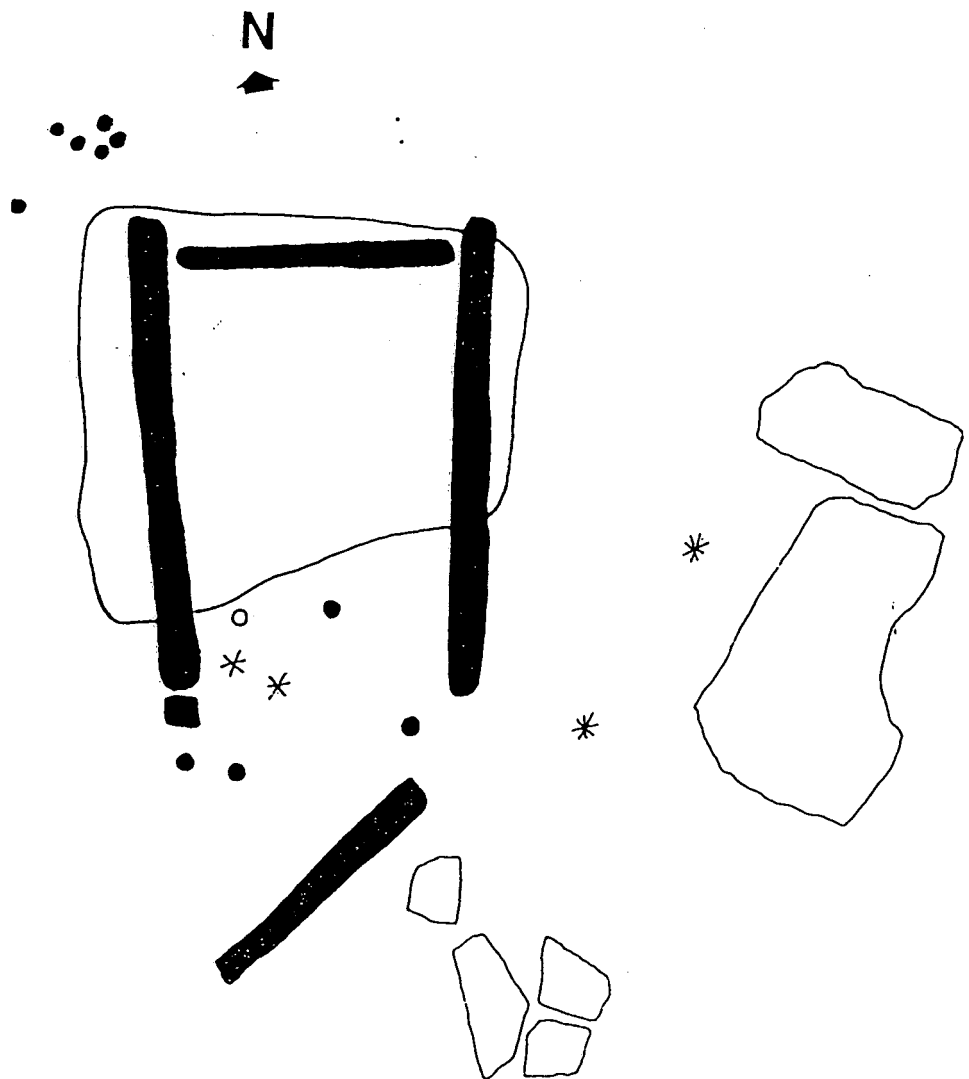

Fig. 5 Tomba del moro de Pea
 Distribució dels materials: ceramica ●
 dents *
 os ○

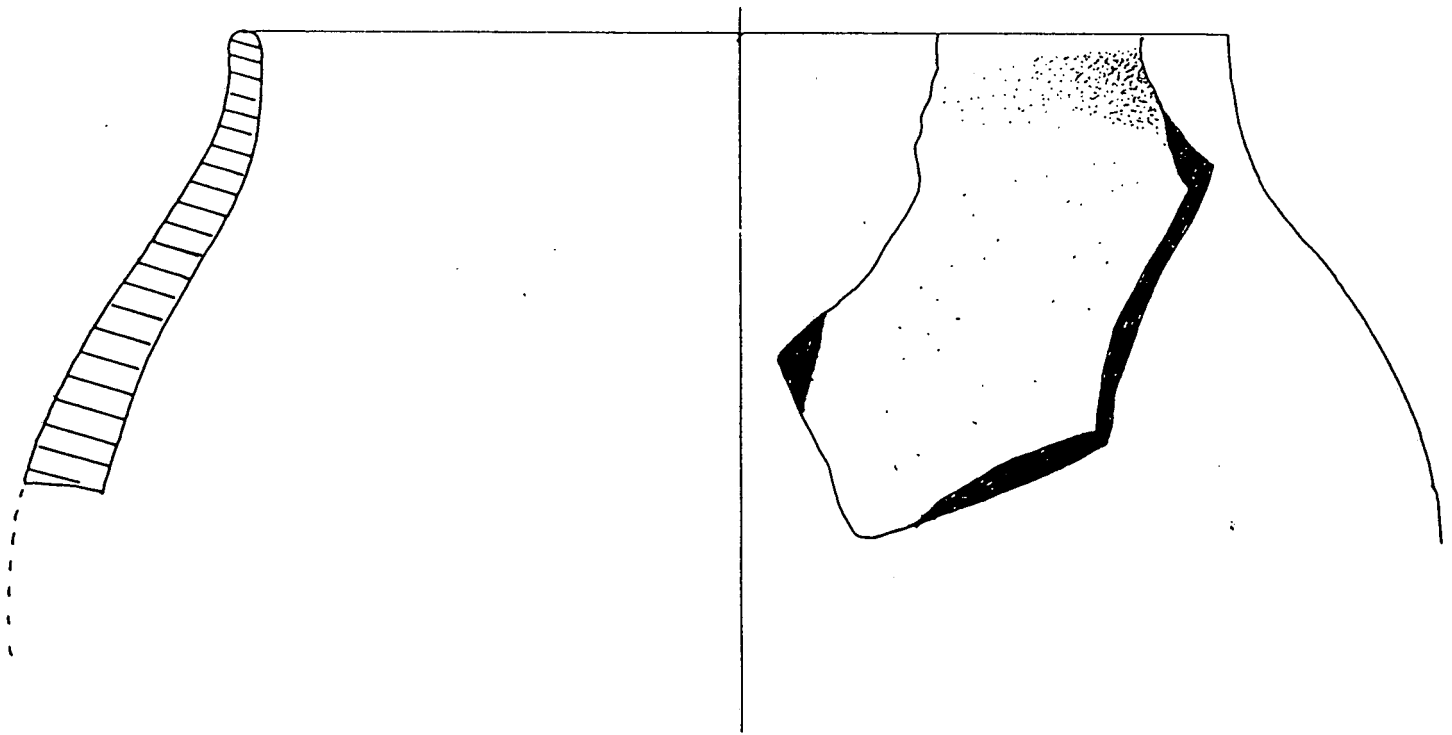

Fig. 6 Fragment i forma ceramica
Tomba del moro de Pea

Consideracions sobre aquest sepulcre

El sepulcre neolític de la Tomba del Moro de Peà ens aporta tres dades concretes: La migradesa dels seus aixovars, tot i tenint en compte que les poques restes recuperades no són representatives degut als esparpillaments que ha sofert, que ens donen la presència d'almenys tres vasos ceràmics grollers, de parets llises, dels quals un d'ells era de forma globular amb coll diferenciat i llavi aprimat i de color gris-fosc. La presència d'una inhumació doble queda també confirmada a partir de les restes dentàries, malgrat les limitacions i condicionants que suara acabem d'esmentar. L'estructura sepulcral soterrada amb un espai interior força reduït (1'40 x 0'85 m) que només pot encabir dos sebollits en posició encongida. A més a més ens fa pensar que es tracta d'un sol moment d'inhumació ja que es vetllà de protegir l'espai o vas funerari amb una pesada llosa de coberta a nivell del platerra com segellant el recinte el qual només pogué ser reventat per un lateral a l'efectuar-hi la violació davant la impossibilitat de moure la coberta malgrat haver-la escapçada violentament. Vet aquí que el nostre dubte, des d'un principi, era de si ens trobavem davant d'una cambra simple pirinenca amb accés lateral de llosa rebaixada.

Un altre problema de definició se'ns presentà ja que normalment i invariablement les cistes del "Solsonià" tenen mòbil la llosa de coberta i és a través de la part superior per on es feien les inhumacions. Davant de tot això i rebutjant que una "cambra simple pirinenca" estigui soterrada en un bon "tou de terra" i per tant sense necessitat de túmul artificial hem de definir la Tomba del Moro de Peà com una cista neolítica del grup del "Solsonià". Ens ho confirma la inhumació doble i el vas ceràmic globular, lògicament de fons convex. ¿Una cista arcaitzant? ¿Una cista evolucionada?. Per la monumentalitat de la coberta creiem que està més pròxima al megalitisme de l'Eneolític que no pas a les formes sepulcral del neolític mitjà. Pot molt bé corroborar la tesi que les cambres simples pirinenques neixen, entre altres motius, de l'evolució de les cistes neolítiques del "Solsonià". (CURA, 1974).

EL SEPULCRE DE CAL TURURUT

Navès (Solsonès)

LOCALITZACIO

Aquest sepulcre prehistòric es troba a les estribacions de la Serra de Busa, en els plegaments suaus de la part de migdia. S'hi accedeix a partir d'una pista que surt del Km 14 de la carretera de Solsona a Berga la qual mena al mas de "Can Feliu". Des d'aquest punt s'agafa un camí carreter que carenejant la "Serra d'Antigues" passa successivament per "cal Janet d'Antigues" i "Antigues Baixes". Poc abans d'arribar a "Antigues Altes un corriol embrossat, a la dreta, baixa en biaix fins la clotada de la rasa d'Antigues on cal seguir 500 m aigües amunt fins arribar a les ruïnes de "Cal Tururut". Seguint encara uns 300 metres torrent amunt per un camí fressat i després de travessar el torrent i a uns 20 m del camí sobre un minúscul turó curull de pins i matolls hi ha el monument. El lloc enclotat al fons de la rasa és poc dominant.

Geològicament el terreny està format per una alternança de margues i conglomerats montserratins que corresponen als primers plegaments de la Serra de Busa ben solcats per les aigües de la riera. El domini vegetal consisteix en el carrascar i els pins, essent per tant un bosc de degradació mediterrània.

Les seves coordenades sobre un full D.G. de l'Institut Geogràfic i Catastral de "San Lorenzo de Morunys" 1954 són:

5° 18' 42'' Longitud Est

42° 34' 05'' Latitud Nord

725 m sobre el nivell del mar.

DESCRIPCIO DEL SEPULCRE

Es tracta d'una cista neolítica, inèdita, aparentment buida més ben dit exhaurida, en perfecte estat de conservació al menys les tres lloses que resten de l'estructura les quals delimiten una cambra trapezoïdal de 2 m d'allargada per 1'20 m d'amplada mitjana i 1'15 d'alçada.

Aquestes lloses medeixen:

	alçada	allargada	gruix
Llosa de capçalera	1'20 m	1'49 m	0'8-0'10 m
Llosa lat. esquerra	1'15 m	2 m	0'13 m
Llosa lat. dreta	1'15 m	2 m	0'15 m

Són, doncs, força regulars i la dreta amb una rectangularitat que dóna la impressió d'estar treballada. Adues lloses presenten un "vestíbul" és a dir una prolongació de l'entrada mitjançant unes llosetes verticals, dues a la banda dreta i una a l'esquerra, també rectangulars i recolzades exteriorment a les laterals. El seu gruix és d'apenes 0'7 m i les seves mides oscil·len entre els 0'40 m X 0'30 m la de la banda esquerra i entre 0'25 X 0'30 m la de la banda dreta. Les lloses que delimiten la cambra són de conglomerat i presenten algunes falques a la base. Les seves interseccions estan parcialment tapades amb petites pedres i llosetes fent d'encaix per protegir l'interior de les filtracions de terres.

A dos metres, fora del sepulcre, estesa a terra hi ha una llosa-l'única de l'entorn pròxim- que amb tota seguretat tancava l'entrada del vas funerari verticalment.

No hi ha tarter o túmul artificial estant obert el sepulcre en un tou de terra de la qual les lloses n'afloren uns 0'30 m. Actualment l'accés es realitza pel "vestíbul" lloc on el túmul natural és inexistent. Aquesta banda correspon a la banda del torrentó que passa a uns escassos 20 metres.

L'EXCAVACIO

L'excavació ens ocuparà tres dies seguits. Desbrossem l'entorn i hi establím una quadrícula de delimitació. El sector tumular natural s'excava fins a uns 0'25 m de profunditat, on comencen les argiles dures que descansen sobre el conglomerat que es troba a una fondària d'uns 1'20m. A l'excavar la cambra veiem que la potència de sedimentació que hi resta és a penes de 10 cm en el sector de capçalera i d'uns 20 en el sector de l'accés. Es tracta de sediments moderns, duríssims, argilosos amb so-

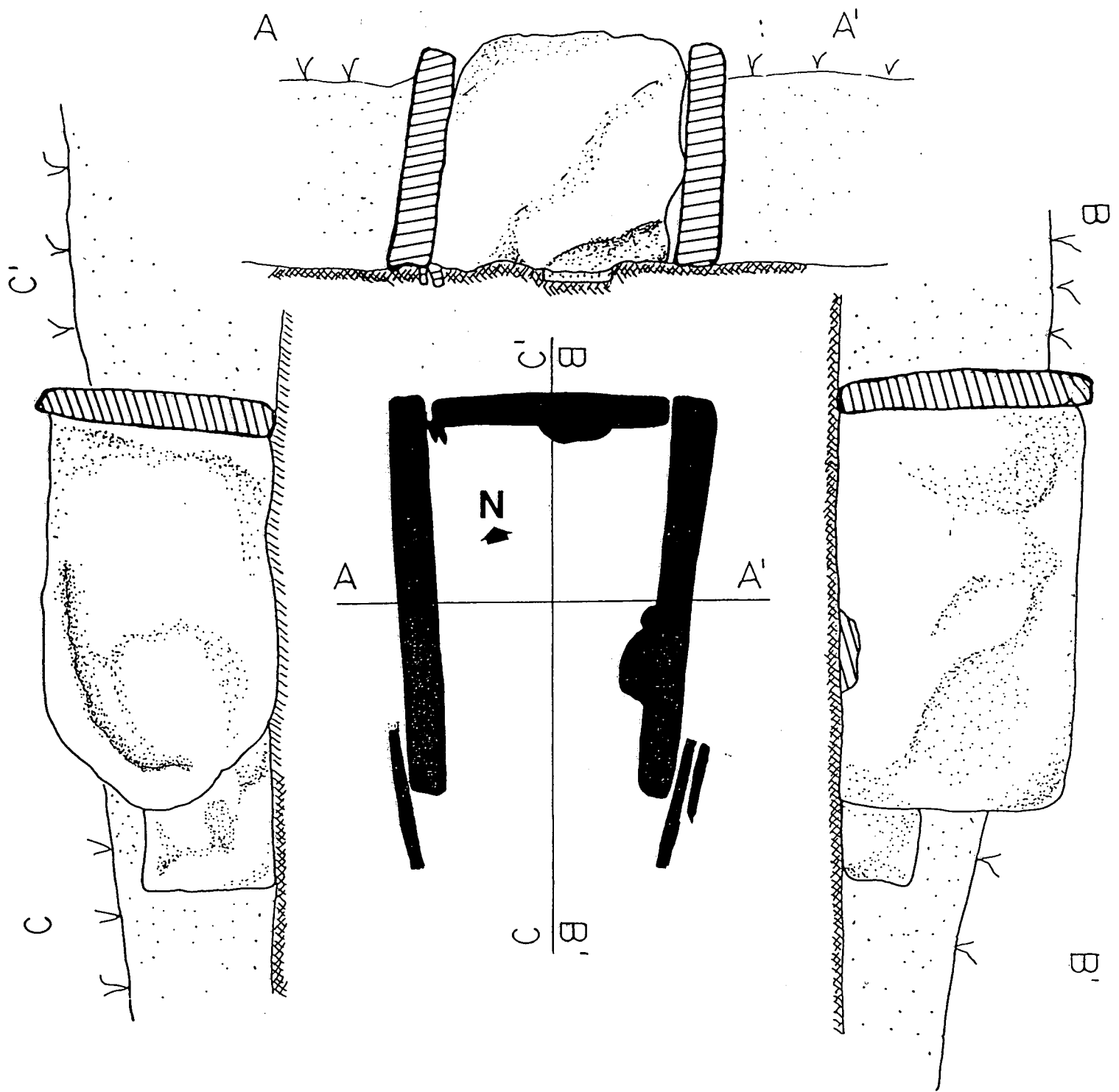
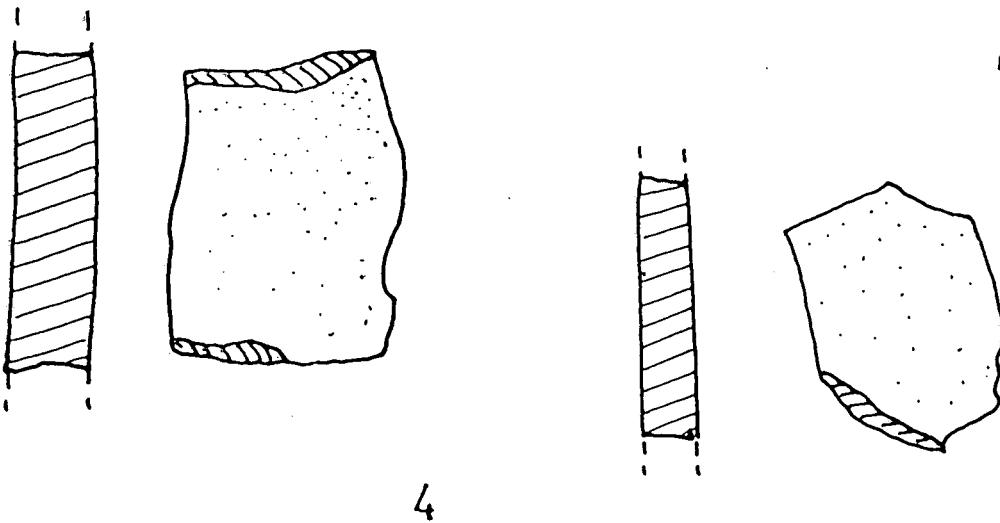
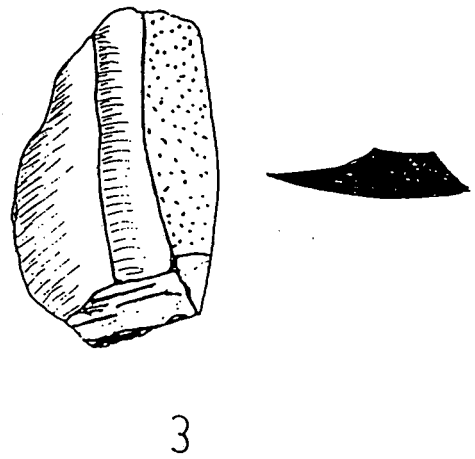
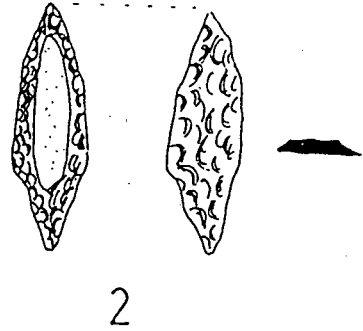
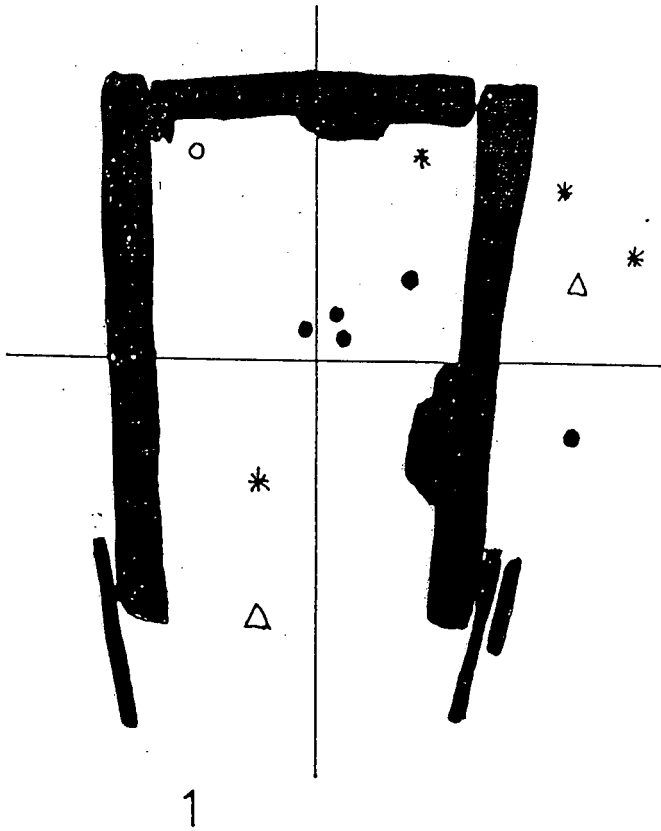

Fig.7 : Planta i seccions
Cal Tururut

1m

Fig.8 : Cal Tururut

Dispersió dels materials: Silex (Δ) n°2,3
Ceràmica (●) n°4
Dents *

rres compactes per les arrels dels pins i matolls de l'entorn.

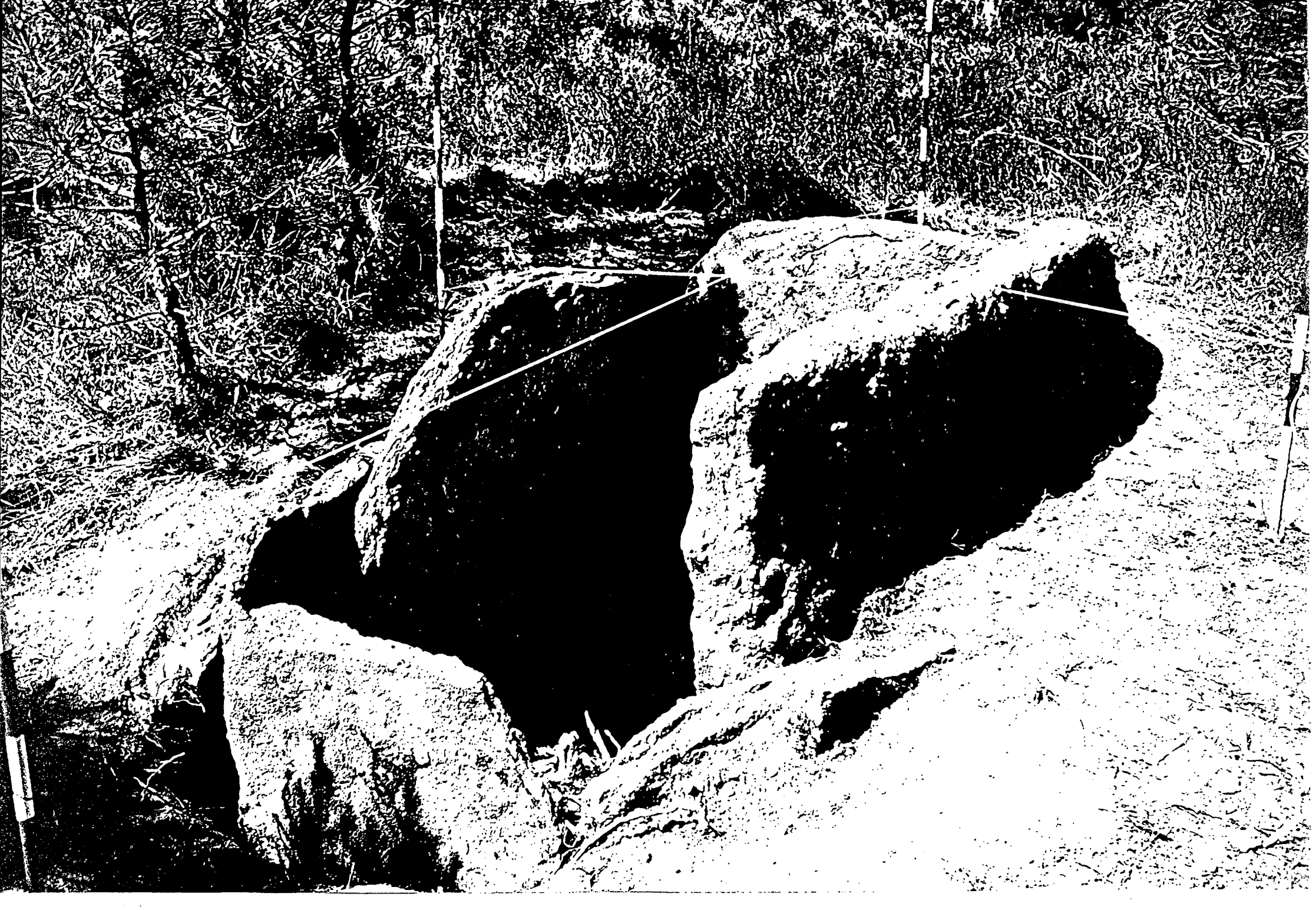
ELS MATERIALS ARQUEOLÒGICS

Ceràmica: 5 bocins de ceràmiques llises, informes, de color vermellós per la part externa i negres per la interna. Pertanyen a dos vasos diferents dels quals n'és impossible saber la forma.

Sílex: una fulla de sílex gris-beix amb córtex i dos plans de talla sense retoc i amb senyals d'ús. La seva part terminal distal és suaument oval i la proximal presenta vuit beis o senyals escalonades d'haver colpit l'extrem per extreure'n ascles o fulles fines. Un dels beis envaeix el córtex. Una sageta de sílex color beix amb peduncle, retoc abrupte i zona reservada a l'anvers. Al revers els retocs són plans, invasors. Té forma sub-triangular i medeix 3'5 x 1 cm.

Les restes antropològiques són alguns ossets i 4 peces dentàries.

.....

Consideracions sobre aquest sepulcre

La construcció d'aquest sepulcre es podia haver fet de dues formes diferents:

1.- Obrint una trinxera horitzontal en un petit turó natural i un cop buidada es revestí internament amb tres llosanes, les quals es cobririen amb una o unes altres, avui inexistents. Aquesta coberta aniria pràcticament a nivell del platerra circumdant. ¿El conjunt es completaria amb les llosetes del "vestíbul" i amb una altra de mòbil i rebaixada situada a la mateixa zona d'accés?

2.- Obrint una fossa verticalment en un "tou de terra" fins trobar un nivell dur -de conglomerats-, recobrir amb quatre lloses verticals el vas sepulcral i segellar-ho amb una o unes lloses de coberta a nivell del platerra circumdant. ¿No podria haver esdevingut una riuada i quedar esbotzada la part lateral del sepulcre i que en altre moment més avançat es reaprofités com a tal acoblant-hi llosetes de "vestíbul"?

Evidentment la seva forma soterrada, la manca de túmul o tarter artificial evidencia una tipologia del grup de Sepulcres de Fossa del "Solsonià". Aleshores cal preguntar-se la funcionalitat de les llosetes que configuren el típic vestíbul present en algunes cambres "simples pirinenques" (CURA - VILARDELL, 1982) tema que hem tractat nosaltres mateixos (CASTANY - GUERRERO, 1984) al fer l'estudi de les cambres simples de Garrigallà (Berguedà). Sembla que el "vestíbul" de les cambres pirinenques és una forma de marcar l'accés al vas funerari i és una degradació del corredors dels sepulcres megalítics.

Respecte a les estructures de cistes neolítiques del "Solsonià" o "megalits neolítics" de Serra Vilaró, veiem que el "vestíbul" també es troba en el de Les Censades, Solsona, (SERRA VILARÓ, 1925). No sabem, però si aquest "vestíbul" és propiament ornamental per a determinar l'accés o bé si és una prolongació del vas funerari estant les lloses afegides al mateix nivell de les altres que sostenien la coberta.

Anem encara una mica més enllà: si parem esment en les ceràmiques hi trobem uns fragments grollers de parets llises força lluny de les més fines terrisses dels bols, escudelles i gobelets dels sepulcres megalítics. I si parem esment en la sageta de sílex amb peduncle, retoc bifacial i zona "reservada" li donarem com a paral·lel l'exemplar de la balma de Llera a Lladurs (SERRA VILARÓ, 1927) que acompanyava els aixovers d'una sepultura submegalítica, com per exemple un bol amb decoració de campaniforme incís. Pensem que la forma i talla de la sageta és arcaïtzant si la comparem amb les belles puntes amb aletes i peduncle, a les belles fulles del megalitisme Solsonès com Llanera, Roca del Moros de Finestres, i al Berguedà el Collet de les Forques de l'Espunyola, per citar-ne alguns exemples.

Aquestes sagetes amb peduncle i sense aletes - o amb aletes només insinuades - les trobem ben documentades en alguns aixovers dels "sepulcres de fossa" o "Sabadellià" (MUÑOZ, 1965) (CURA, 1975) com els de la Bòvila Madurell i a Vilaür al Baix Empordà, en aquest últim cas amb la característica de la zona "reservada" (TARRUS, 1980).

Davant de tot això creiem que els arguments per donar una cronologia o tipologia de cista neolítica al sepulcre de Cal Tururut és perfectament vàlids.

.....

LA GALERIA CATALANA DE "LA PERA"

Ardèvol de Pinós. Solsonès

LOCALITZACIO

Aquesta Galeria Catalana es troba dintre del terme municipal d'Ardèvol de Pinós. La manera més fàcil de localitzar-la és a partir del nucli de població d'Ardèvol. Des d'aquest punt cal prendre la carretera que mena a Su i a un km, després de travessar el torrentó de la rasa d'Ardèvol, cal seguir un camí carreter, a l'esquerra, que s'enfila i ens porta a la masia de La Pera que es troba a uns tres km aproximadament. El monument està situat uns dos-cents metres abans d'arribar a l'esmentada masia just a la banda dreta del camí i a uns 30 metres del mateix. El lloc és un bosquet de pins i roures sobre un petit puig, anomenat el "Collet de Consell" d'uns cinc metres d'elevació. La banda Nord del puig està format per un barranc boscos, no massa profund, pel fons del qual hi passa un torrentó. Hi neix, també, una deu d'aigua clara.

Conegut el megalit de bell antuvi, fou expropiat i aprofitat per construir-hi al sector de llevant unes sis tombes, ~~algunes~~ medievals reaprofitant les lloses. No descartem, tampoc, que s'aprofités la pedra per a bastir la masia propera de "La Pera" nom derivat de "petra" o pedra per malformació etimològica. (Exemples semblants els trobem en "Perafita", "Sant Martí de Riudeperes" etc.) Poensem, doncs que la masia prengué el nom del conjunt sepulcral bastit de "pedres".

L'any 1972 s'hi practicà una excavació, com explicarem més endavant, ja que se sabia que algun col·leccionista de la comarca hi anava a esparpillar. En ~~consequència~~ ^{alguns} resultats i ~~alguns~~ ^{alguns} materials que s'extreueren, ~~com~~ ^{com} una punta de sageta amb aletes i peduncle avui extraviada, un ganivet de sílex del que n'hem aconseguit el dibuix i un fragment de campaniforme publicat per CURA-VILARDELL, 1977 a la revista Pyrenae nº 13-14.

Fig. 10 Galeria de La Pera
Topografia
(segons Carles Guerrero)

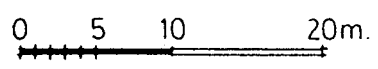
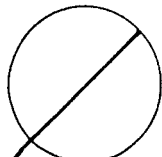
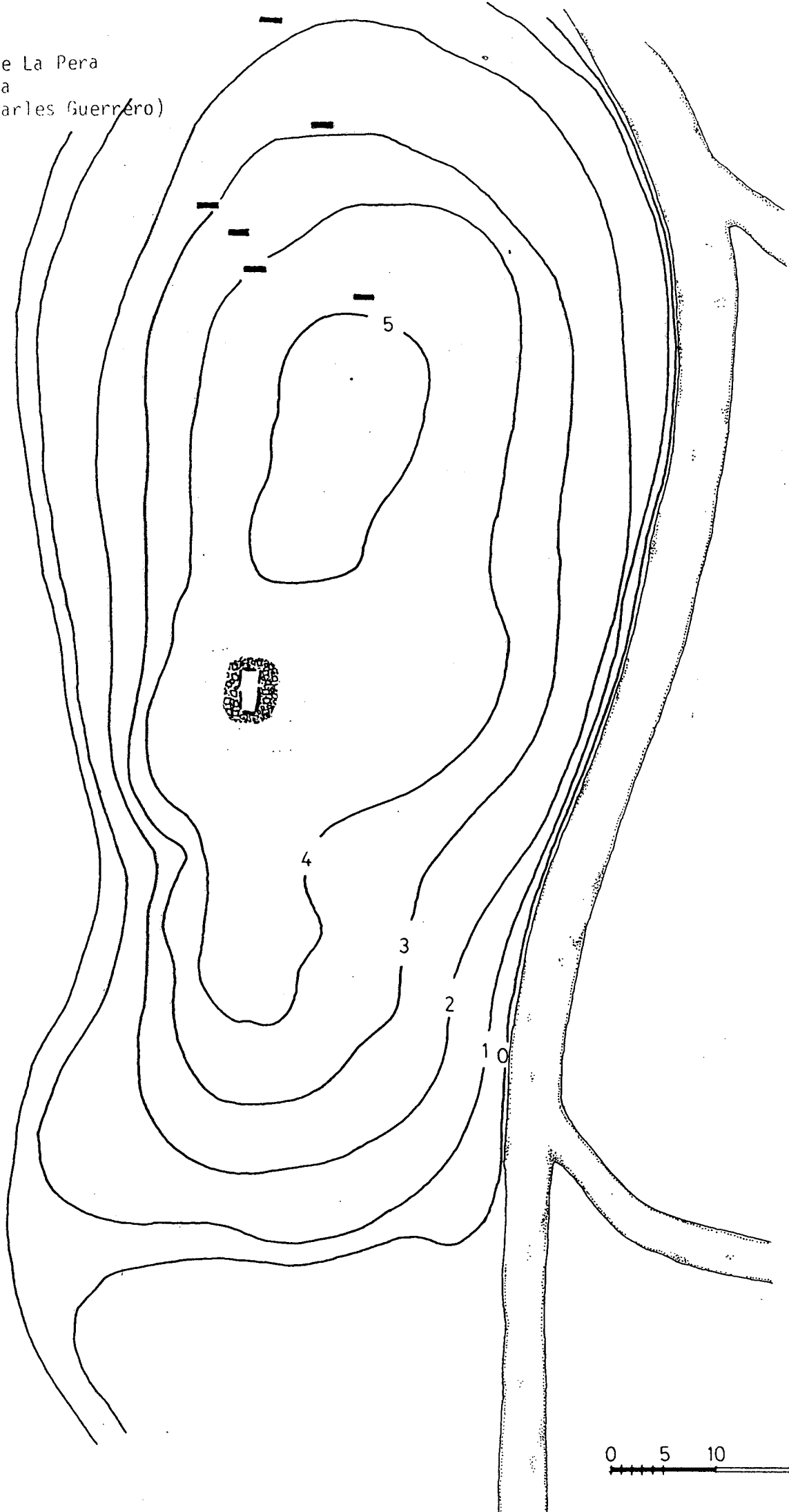
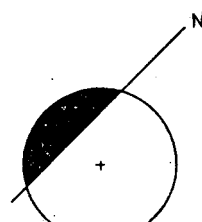
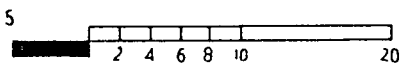
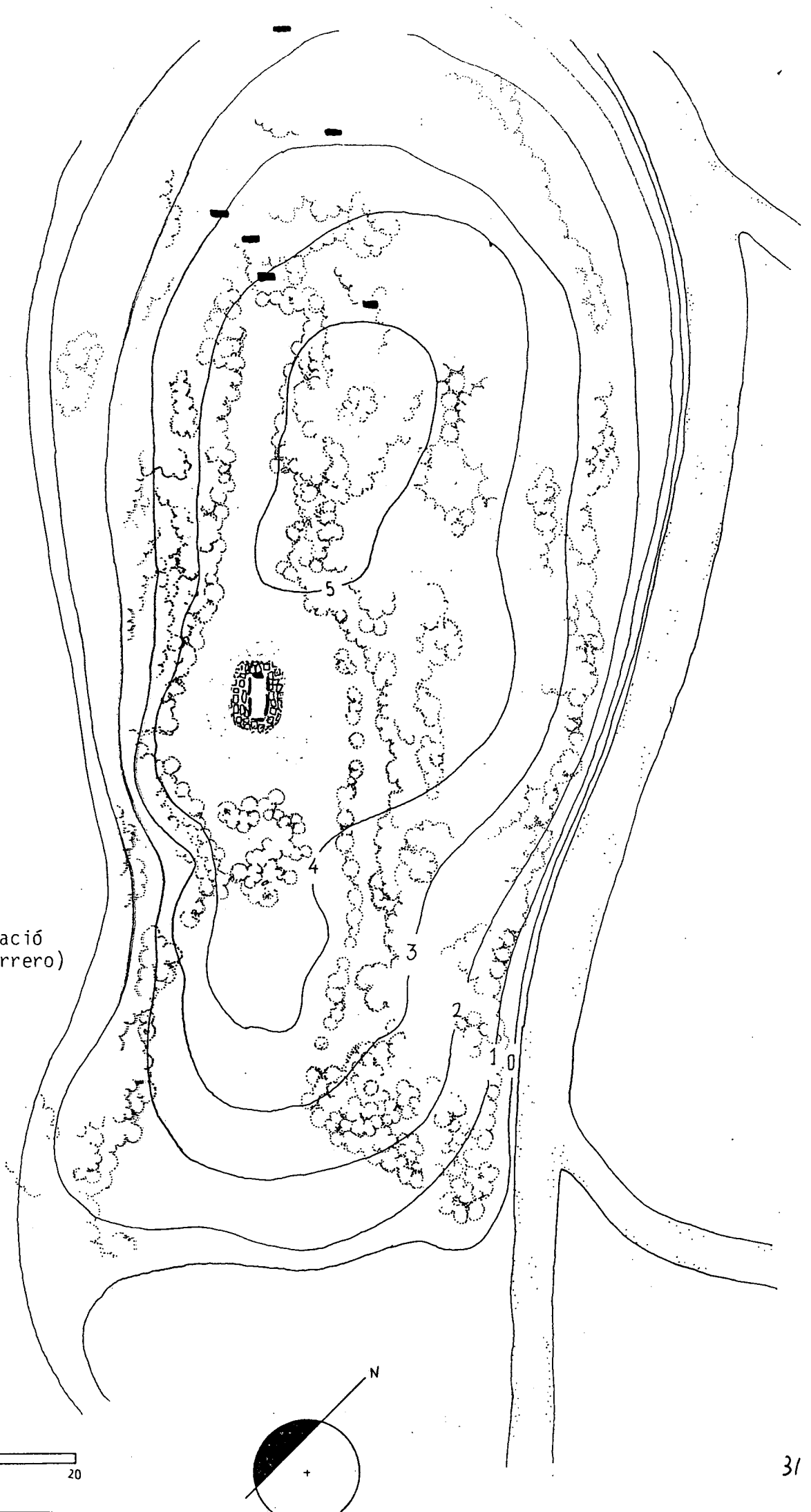

Fig. 11 La Pera
Topografia i vegetació
(segons Carles Guerrero)

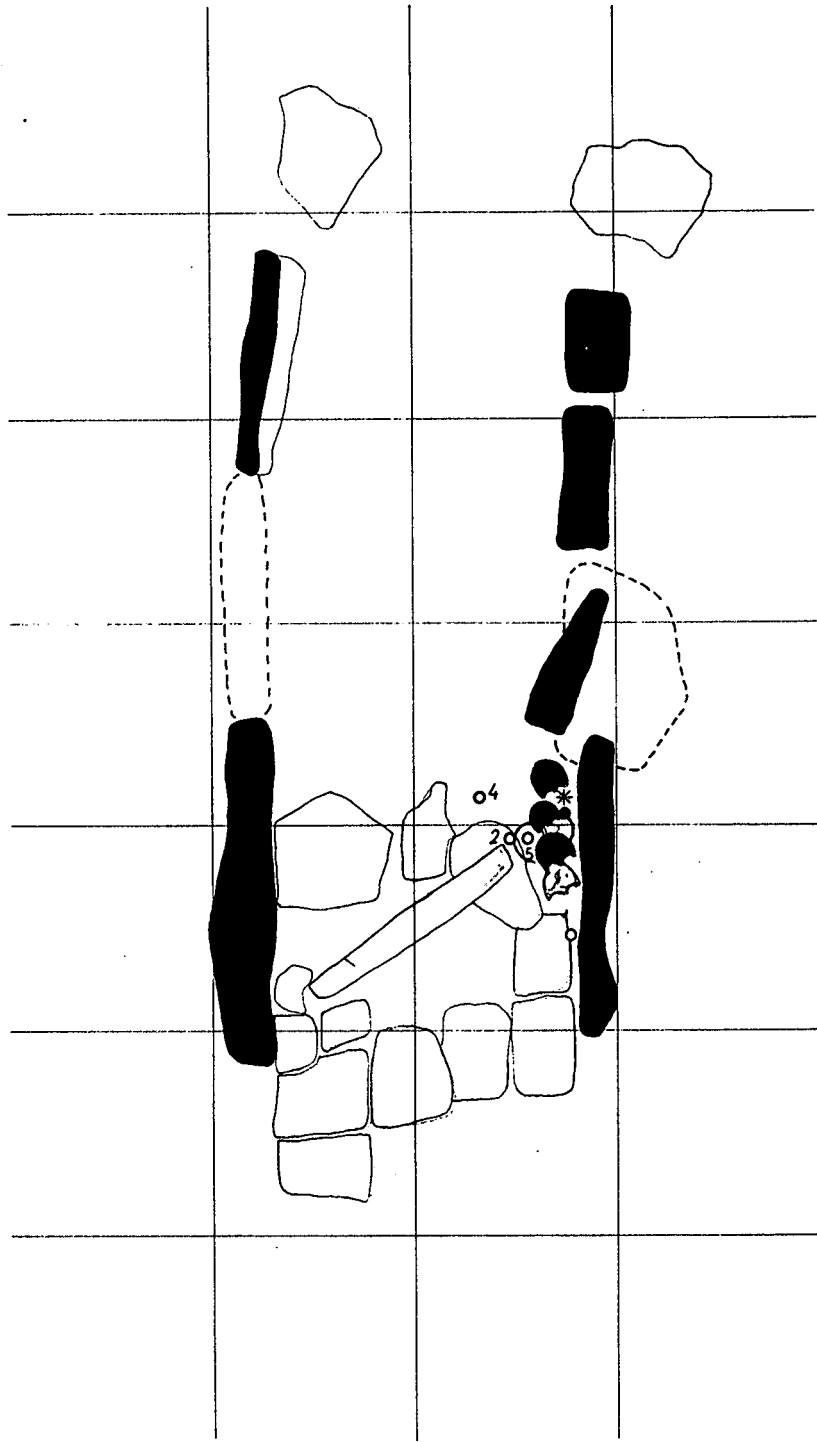
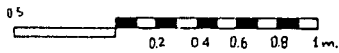

Fig. 12 La Pera
Situació dels fragments
de crani i alguns materials
de la cambra.

-
-
- *

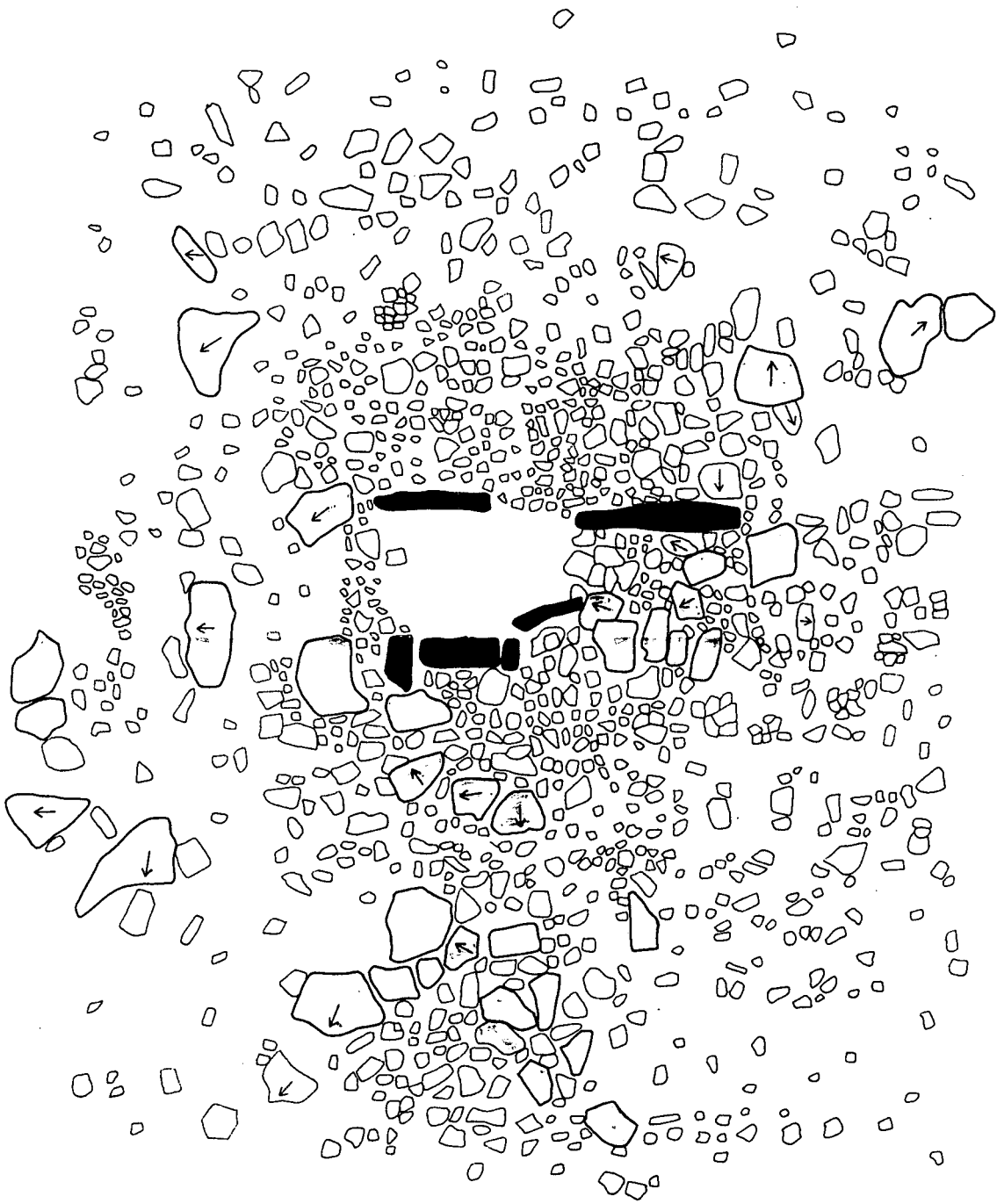

Fig. 13. Galeries de la beta
blanca d'aprox. 100 micres.

DESCRIPCIO DEL MONUMENT

L'estat en que trobem el sepulcre megalític de La Pera, abans de la nostra tasca de treball arqueològic és lamentable per tres raons que volem exposar: l'abandó absolut en mig de la vegetació que l'envaeix, uns senyals d'espoli que afecta sobretot lloses fonamentals de la gran cambra i el buidat quasi total de la mateixa cambra, cosa que posa en evidència antigues i modernes excavacions. Són perfectament visibles unes quadrícules i senyals d'excavació que afecten a 9 metres quadrats del túmul (capçalera i banda dreta) i un metre quadrat al bell mig de la cambra.

El túmul: la dispersió de les pedres que conformen el tarter abraça una quadrícula de 13 X 10 metres que, evidentment, és un escampall sense ordre aparent. El túmul pròpiament dit és el tarter que envolta immediatament la cambra i que gairebé comença on comença i acaba on acaba la mateixa cambra si el mirem longitudinalment. Transversalment abraça entre els 3 i 4 metres a banda i banda de les lloses que delimiten el sepulcre. La seva forma és ovalada i el conjunt sepulcral és de 7 X 8 metres. Les pedres tumulars són de gres i calcàries del país de diverses mides i estan barrejades amb terres flonges. La seva alçada és de 1'50 m a la banda esquerra de la cambra -altura màxima- i de 1'20 m a la banda dreta. Com hem reflectit en la planta d'abans d'iniciar l'excavació hi ha un conjunt de lloses escampades per damunt del túmul i fora d'ell també algunes de les quals per la seva forma plana i per les seves mides formava part important de la cambra, ¿corredor-vestíbul? ... sense poder determinar llur funció original.

La cambra: Només està delimitada per dos panys laterals incomplets de lloses i per tant hi manca la llosa de capçalera, la de coberta etc...

L'espoli desvirtua la monumentalitat del sepulcre. Moltes lloses foren emprades per bastir les sis tombes individuals i d'època medieval que es troben a pocs metres del megalit i en el mateix pujol.

La cambra és rectangular i medeix per la part interna 4'80 metres de llarg per 1'80 d'ampla. La seva profunditat presa des del nivell més alt de la llosa (A) és de 1'70 m després de l'excavació. No es pot diferenciar entre cambra i corredor, al menys d'aquest últim no hi ha el menor indici, i per tant la seva estructura és simple. Durant l'excavació i ben avançada aquesta trobarem una llosa ajeguda al començament de la cambra entre les lloses A i G la qual podria marcar el dintell o accés al sepulcre. En el primer terç de la cambra era perfectament "in situ" un empedrat natural de gres sobre el que descansava la llosa transversal. No sabem si aquest empedrat era el sòl natural de la resta de cambra ja que com hem dit estava totalment buidada. Aquest sòl presenta una inclinació d'uns 6° que correspon a un desnivell d'uns 25-30 cm. Això ha produït amb tota seguretat l'acumulació de materials i l'ossera en el sector més baix com es pot comprovar en la planta que presentem.

El pany de paret esquerra: Està format per una gran llosa (A) de 2 X 1'70 metres amb un gruix irregular de 0'25 m de mitjana; la seva inclinació vers l'interior de la cambra, per la pressió tumular, és d'uns 70° i per tant en perill d'enderrocament. La banda més alta sobresurt uns 0'20 m del túmul. Segueix una zona nua d'uns 1'60 m que deixa veure la forma anàrquica de les llosetes del túmul que s'esbotza pel sector. Finalment hi ha una llosa (B) de 1'25 X 1'25 ben vertical, trencada en tres troços i exfoliada que té un gruix de 0'09 m. La seva part superior està al mateix nivell del túmul. Totes les lloses descansen directament sobre un nivell d'argiles molt compactes de 30 cm de gruix les quals reposen sobre un estrat natural de gres.

El pany de paret dret: Tot ell està a un nivell d'uns 0'20 cm respecte a l'esquerra. Està format per 5 lloses irregulars. La primera (C), apareixerà durant l'excavació ja que restava totalment coberta pel túmul, medeix 1'95 X 1'25 metres. El seu gruix és de 0'12m Pel desnivell que presenta amb la seva oposada (A)

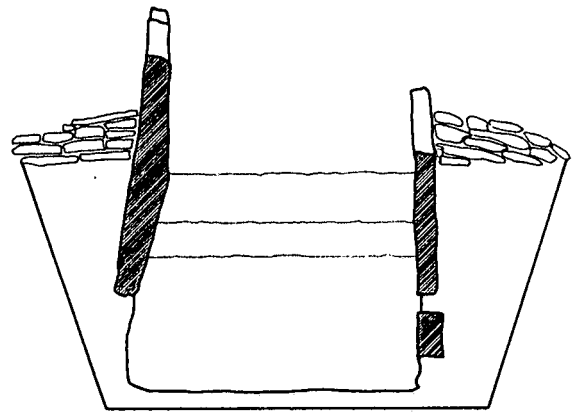
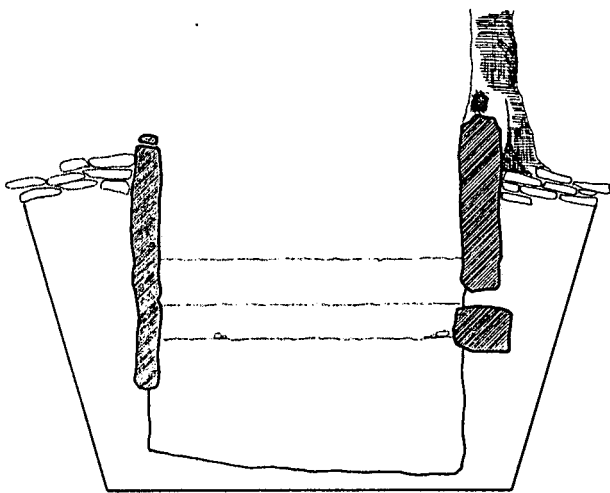
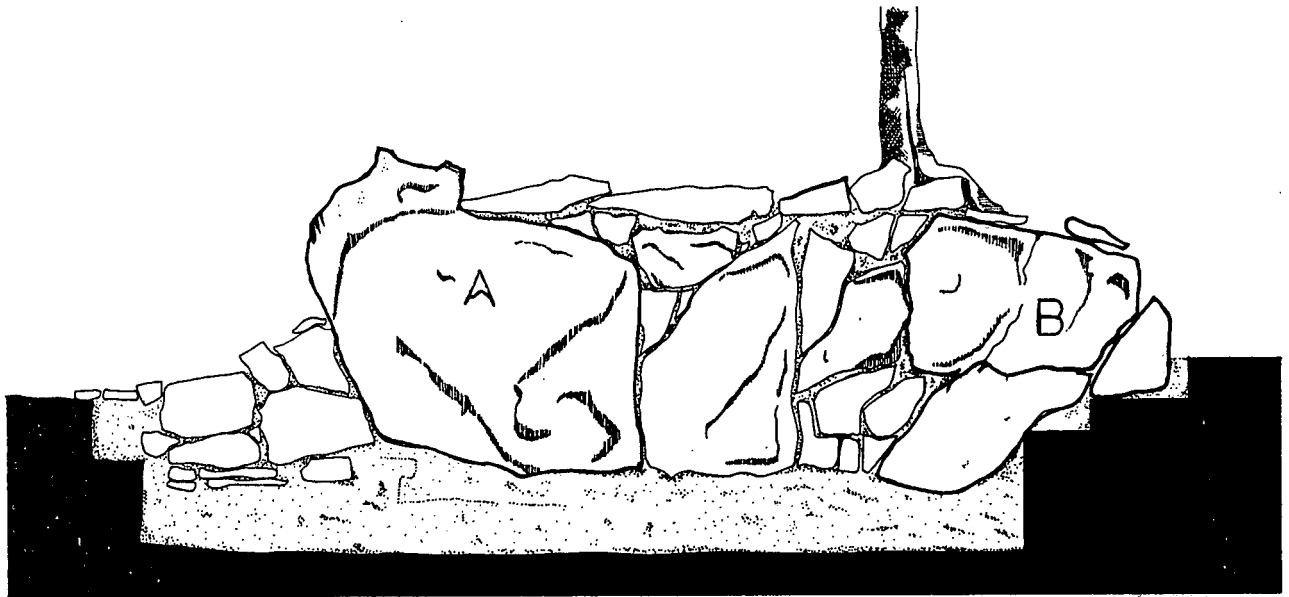
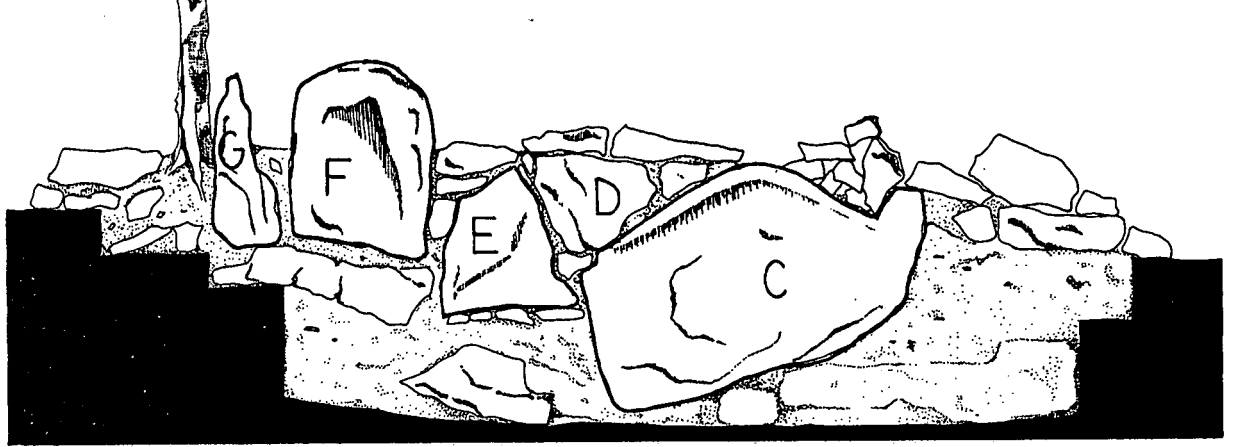
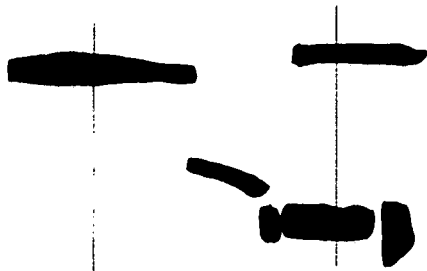

Fig. 14 Planta i seccions de La Pera
(segons Carles Guerrero)

pensem que fou escapçada intencionadament. Segueixen dues lloses (D i E) aplicades contra el túmul estant la (E) desviada i en biaix invadint la cambra per desplaçament. Aquesta medeix 0'90 x 0'70 X 0'10 m. La part terminal està composta per la llosa (F) i la llosa (G). La primera d'elles medeix 0'70 X 100 X 0'25m i es troba a un nivell superior al de les seves germanes sobre un banc de marès fragmentat que segurament formava part del mateix empedrat que vàrem localitzar "in situ" al començament de la cambra. La llosa (G) està col.locada transversalment i també a un nivell superior respecte a les seves germanes de banda. Medeix 0'14 X 0'70 X 0'30. Descansen sobre un banc de gres d'uns 20 cm de gruix sobre el qual aparegueren els materials arqueològics i antropològics.

L'EXCAVACIO

El nostre treball de camp es perllongà durant 15 dies seguits del mes de Juliol de 1983 (primera campanya) i durant 12 dies, també de Juliol de 1984 (segona campanya). Els objectius que ens varem proposar eren ben concrets: aixecament planimètric i topogràfic del conjunt, excavació del sector tumular, excavació de la cambra i la consolidació de les estructures.

L'excavació del túmul es realitzà, com ja hem esmentat suara, a partir d'una quadrícula per a poder detectar l'escampall dels materials, poder recuperar-los i alhora comprovar l'estructura tumular. En total s'ha treballat sobre una superfície d'uns 64 m², com hem dibuixat en la fig en la que la zona puntillada correspon a l'antiga excavació (1972) i la que està marcada per un triangle a la nostra.

S'ha excavat fins a una profunditat de 20-25 cm ja que a partir d'aquesta profunditat hem comprovat l'absència de materials dispersos i ens exposavem a desfigurar l'estructura tumular. Com hem reflectit en les fig.

la recuperació de materials o aixovars ha estat força interessant. Més endavant tornarem sobre el tema;

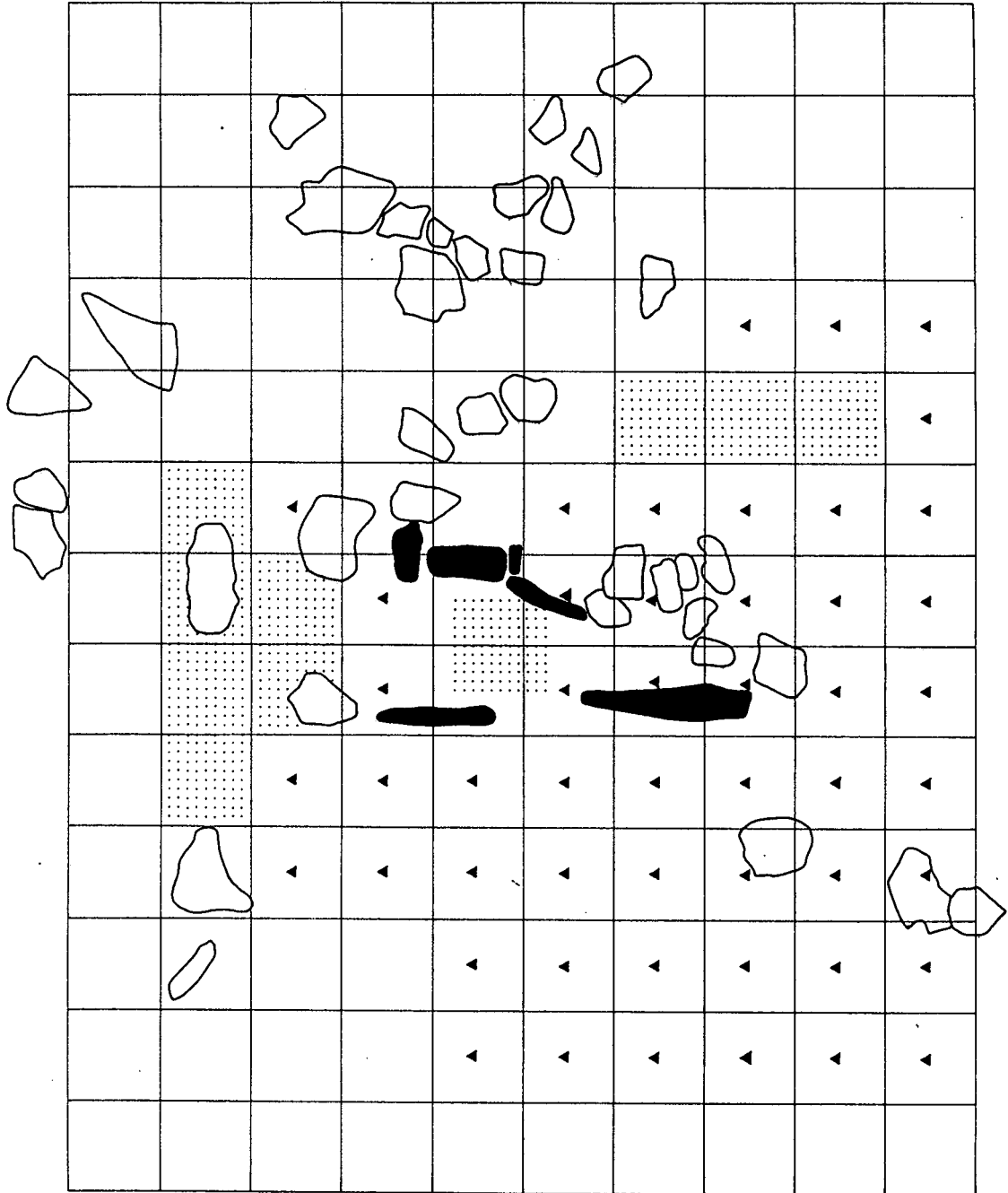
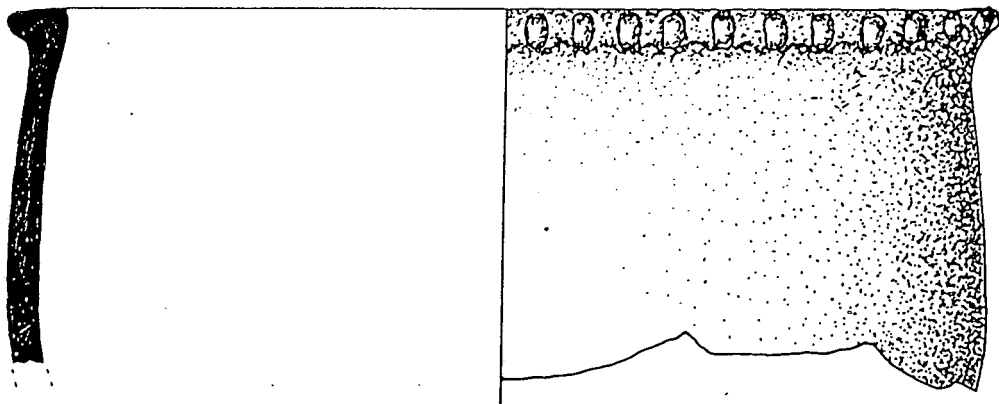

Fig. 16 La Pera
 Puntillat: sectors excavats
 1972
 Amb triangle: excavació 1983
 1984

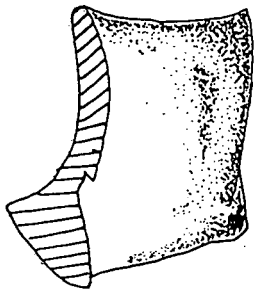
ELS MATERIALS ARQUEOLÒGICS

CERÀMICA

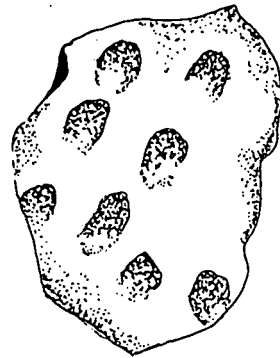
- Fig. 16, 1 Diversos fragments d'un vas amb serrell tot al voltant del llavi formant una regular garlanda de mogrons en relleu. Té uns 20 cm de diàmetre. En desconeixem la forma de la base. La terrissa és negra per la cara externa i grisa amb clapes rogenques per la interna.
- Fig. 16, 2 Fragment de nansa de cinta de pasta grisa.
- Fig. 16, 3-4 Dos fragments de terrissa rogenca per la cara externa i grisa per la interna amb la superfície decorada amb impressions unguals mòbils.
- Fig. 16, 5 Fragment de ceràmica negra amb indicis de serrell o garlanda com la de la Fig 1, 1. Es tracta, però, d'un recipient de paret molt més fina.
- Fig. 17, 1 Fragment de fons pla d'uns 12 cm de diàmetre de color rogenca la cara externa i gris la interna
- Fig. 17, 2 Fragment ceràmic pertanyent a un vaset, possiblement globular de color gris, de paret fina, llavi suau i arrodonit decorat amb pessic al llavi en disposició diametral i amb mogró a la vertical del pessic.
- Fig. 17, 3 Fragment de color gris, ben brunyit i amb mogró. Insinua una forma en S i es tracta d'una escudelleta de formes reduïdes.
- Fig. 17, 4 Fragment groller de color gris amb mogró.
- Fig. 17, 5 Fragment de fons còncav, amb "ònfalos" de paret groixuda i de color gris-rogenca. Pertanyia a un vas de mides regulars segurament carenat i amb nansa de botó d'apèndix.

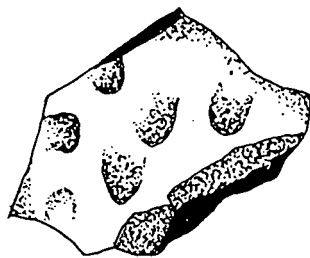
1

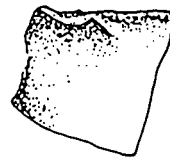
2

3

4

5

Fig. 17. La Pera
Ceramiques

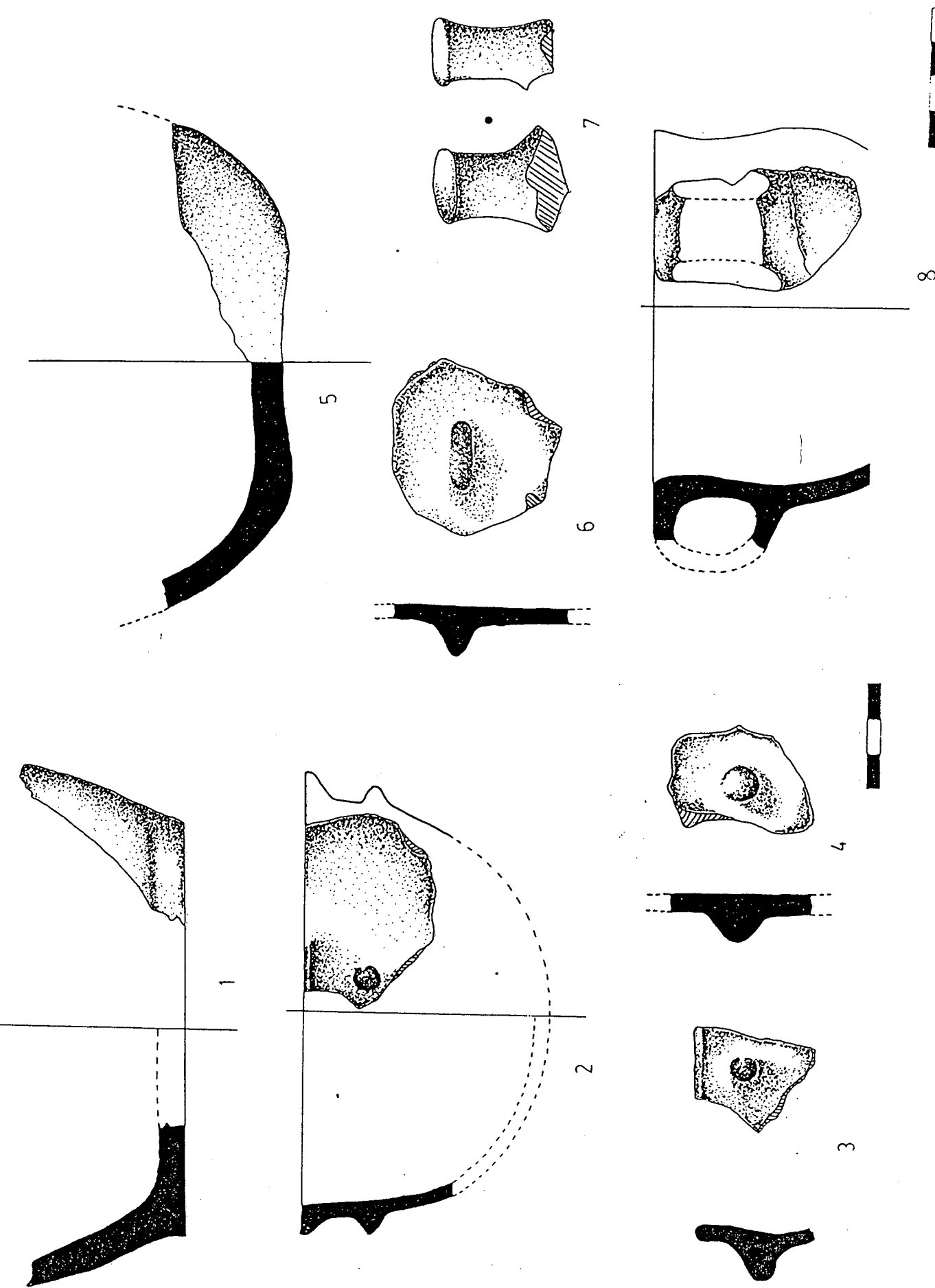

Fig. 17 La Pera
Ceramiques

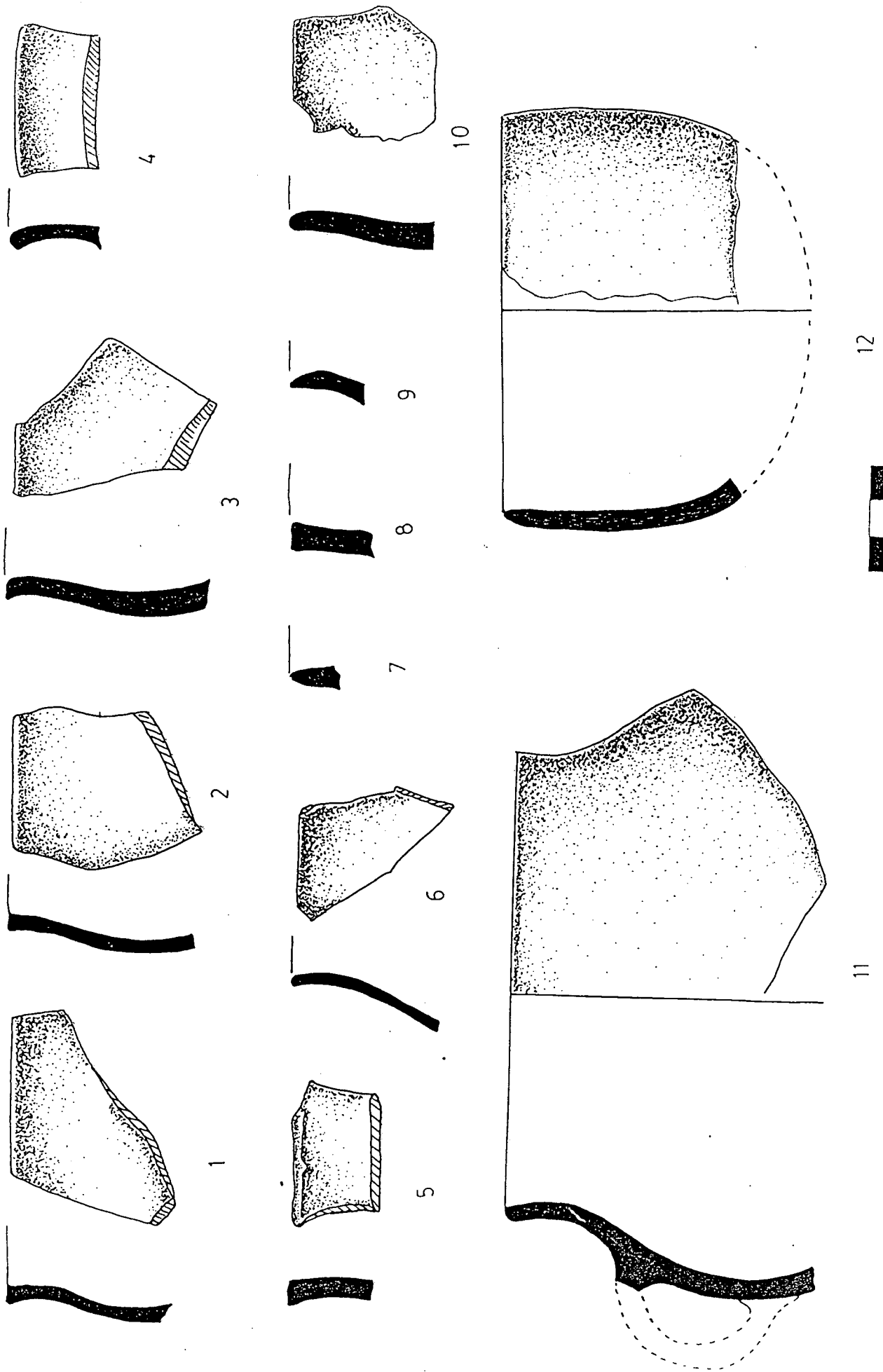

Fig. 18 La Pera Ceramiques

- Fig.17,6 Fragment de paret, molt erosionat i amb llengüeta. Deixa veure un desengreixant molt groller.
- Fig.17,7 Apèndix de botó de forma cilíndrica i barret. Color rogenc
- Fig.17,8 Fragment de ceràmica grisa-rogenca amb nansa trencada la qual arranca del nivell del mateix llavi . Pertany a una escudelleta de perfil suau i coll.
- Fig.18 Diversos fragments ceràmics de color gris pertanyents a vasos de perfil suaument ondulat i de parets ben brunyides, nº 1,2,6, i de parets grolleres nº 3,4,5,7,8,9,10.
- Fig.18,11 Fragments ceràmics de color gris terrós amb secció negrosa pertanyent a una olleta globular, panxuda, amb coll i a la que li manca la nansa. Hom hi pot observar un lleu i acurat espatulat.
- Fig.18,12 Fragment pertanyent a un vaset groller de parets subverticals i fons convex. Es de tonalitat rogenc.
- Ambdós atuell, 11 i 12 de la figura semblen talment haver estat sotmesos a un bany d'engalba.
- Fig.19,1 Fragment ceràmic d'un vas campaniforme d'uns 15 cm de diàmetre a l'embocadura del qual només en podem descriure la part superior, un terç aproximadament i que correspon al sector superior fins l'inici de la carena o panxa. Es tracta d'una terrissa gris rogenc per ambdues cares i amb la secció gris fosca. El coll, totalment decorat es lleugerament escanyat per la seva base i el seu perfil insinua una suau corba en S. La decoració -sempre horitzontal- consta, de dalt a baix:
- 1.-Són 4 incisions paral.leles, irregulars i no equidistants d'1 mm d'ample per 1'5 mm de profunditat.
 - 2.- Segueix una faixa amb doble incisió, profunda, fetes amb tinta i col.locades alternativament formant "cremallera". La faixa té uns 5 mm i està delimitada per una incisió tant per la banda superior com per la inferior.

3.- Segueixen tres línies incises irregulars i també horitzontals.

4.- A continuació hi ha una banda d'incisions verticals, profundes atravesades per una línia suau i transversal molt feble.

5.- A continuació sis línies paral·leles irregulars i profundes com les anteriors

El fragment s'acaba amb una zona llisa que segurament enllaça amb noves decoracions que malauradament desconeixem.

Fig.19,2 Fragment ceràmic de color gris rogenc amb cinc línies incises paral·leles i horitzontals.

Fig.19,3 Fragment ceràmic de color gris rogenc amb decoració de 4 línies incises paral·leles sota de les quals apareix -incompleta- una decoració incisa profunda de forma triangular formant dues files alternes.

Fig.19,4 Fragment amb decoració de cinc línies incises horitzontals i paral·leles. Pertany al mateix atuell que el suau descrit Fig. 5,1.

Fig.19,5 Petit fragment esbocinat i germà del Fig.5,2 amb quatre incisions paral·leles.

Fig.19,6 Dos fragments pertanyents a un bol campaniforme de parets groixudes - 7 mm - de pasta de bona qualitat, ben acabada i ben cuita i amb una abarrocada decoració incisa en la seva superfície exterior: una faixa horitzontal amb triple decoració incisa i profunda formant ziga-zaga la qual es troba entre sis línies incises i paral·leles. Aquest motiu devia ser alternatiu i repetitiu car a la part superior tornen a apareixer les incisions en ziga-zaga

Fig.19,7 Fragment ceràmic decorat amb bandes de línies horitzontals incises i regulars -no en sabem el nombre exacte però el fragment en té tres a la part superior per quatre a la inferior. Entre ambdues hi ha dues files d'impressions alternades fetes amb tinta.

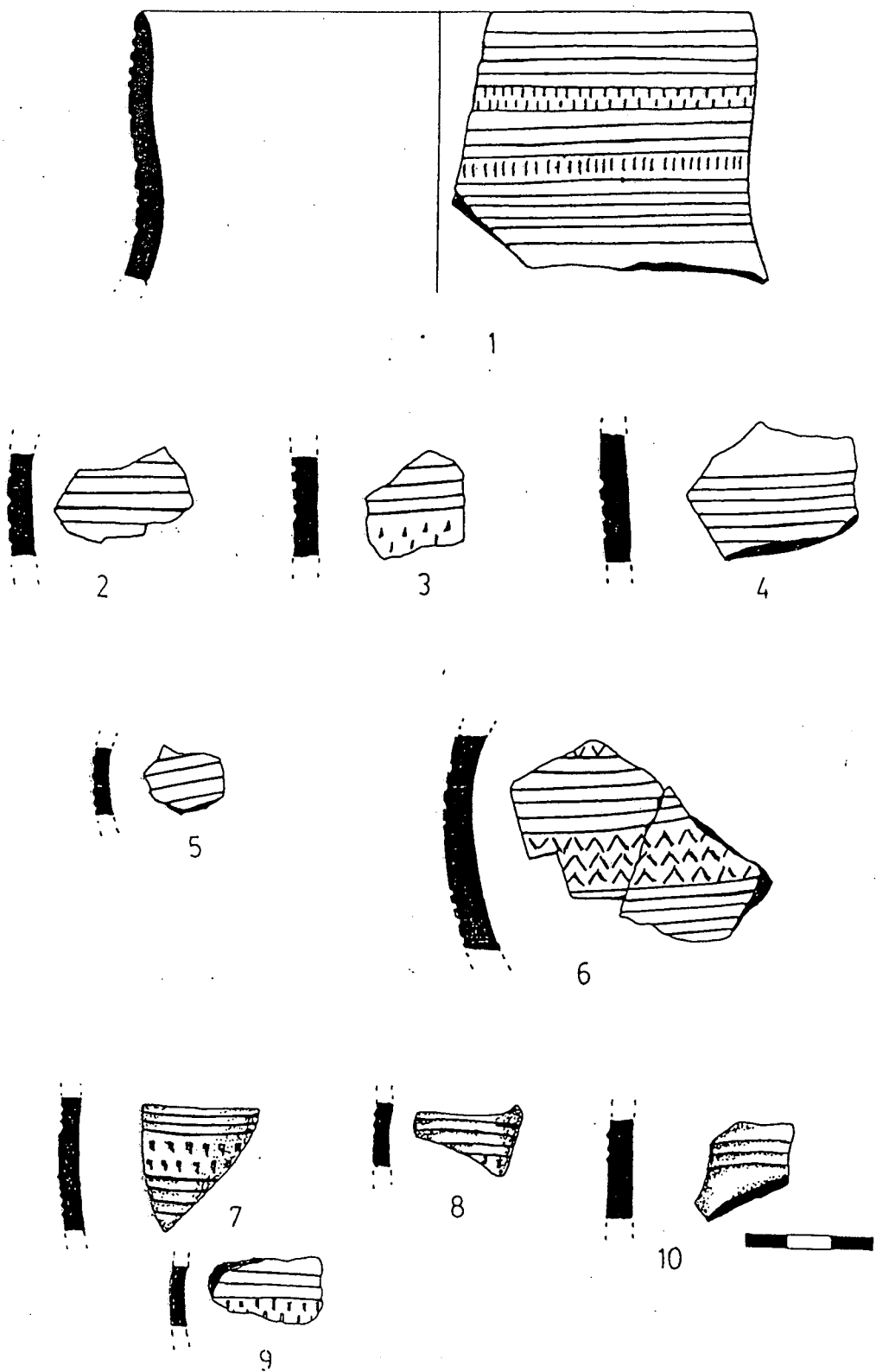

Fig. 19 La Pera
Ceramiques campaniformes

- Fig.19,8 Fragment ceràmic germà de l'anterior. Només deixa entreveure quatre línies paral·leles i dos impressions.
- Fig.19,9 Petit fragment amb tres línies paral·leles i una banda de suaus impressions fetes amb pinta.
- Fig.19,10 Fragment decorat amb tres línies paral·leles horitzontals.

Els nº 7,8 i 10 de la figura 5 pertanyen a un vas campaniforme de parets finíssimes, suaus al tacte amb unes qualitats tècniques de cocció i acabat immillorables. El seu color és terrós.

S I L E X

- Fig20,1 Nucli de sílex de color gris fosc i de forma piramidal. Tant la base com els costats presenten senyals d'extracció d'ascles.
- Fig20,2 Fragment de ganivet de sílex de color gris blanquinós, sense retoc. La seva secció és trapezoïdal.
- Fig20,3 Part terminal d'un ganivet de sílex de color blanquinós amb irregulars retocs abruptes a la banda esquerra. Secció trapezoïdal.
- Fig20,4 Fragment de ganivet de sílex gris fosc, sense retoc i de secció triangular.
- Fig20,5 Fragment d'un ganivet de sílex gris, prim, de secció trapezoïdal. Sense retoc.
- Fig20,6 Part terminal d'un ganivet de sílex gris de secció triangular, sense retoc.
- Fig20,7 Làmina de sílex blanc, sense retoc, de secció triangular.
- Fig20,8-9 Fragments de ganivet de sílex gris, sense retoc i de secció trapezoïdal.

O B J E C T E S D ' O R N A M E N T P E R S O N A L

- Fig20,10 Rodella d'ambre de color marró, forma ovalada i amb perforació d'1 mm al centre. El diàmetre màxim és de 30 mm i el mínim de 25 mm. La cara inferior és perfectament allisada i fina essent la superior menys acabada. El perímetre està treballat amb un polit fi. La joia presenta la manca d'un sector i l'erosió d'una part superficial.
- Fig20,11 Barrilet ^{de calaita} de color blanc verdós-pàlid amb perforació transversal. La seva superfície és fina i les pols lleu-ment esmolats. Medeix 12 x 7 mm.
- Fig20,12 Petita petxina amb perforació.
- Fig20,13 Arracada de càrdium amb forma de mitja lluna i perforació. Perfectament polida.
- Fig20,14-15 Dentàliums

M E T A L L

- Fig20,16 Anell de coure, obert de 2 cm de diàmetre i amb una secció circular i ovalal, segons zones, amb secció de 2mm. A la seva composició hi domina el Cu i també hi és present en menor proporció el Fe, el Sn i Ag. Minimelement V, Ca, Zn, Ni, Pb, B i As.
- Fig 20,17 Semienell de ferro amb un diàmetre de 3 cm, secció circular de 2'8 mm. La seva composició dominant és de Fe, i en menor proporció el Cu i el Si. També hi és present Al, Mg, V, Ca, Ti, Mn, Sn, As amb proporció mínima.

Aquestes anàlisis han estat efectuades pel laboratori de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona.

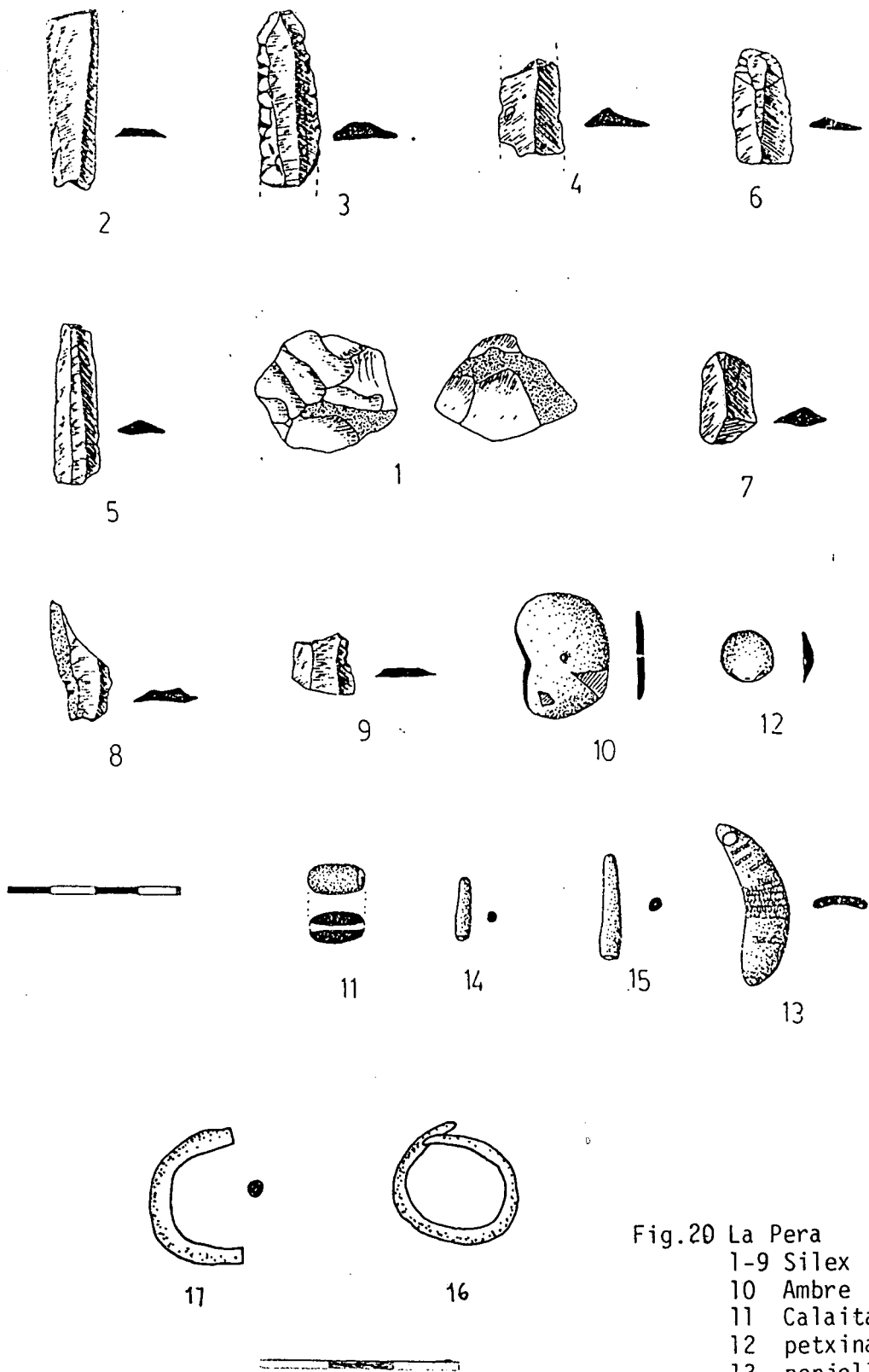

Fig.20 La Pera
 1-9 Silex
 10 Ambre
 11 Calaita
 12 petxina
 13 penjoll pecten
 14-15 dentaliums
 16-17 metall

Fig

Fig. 21 La Pera
Ganivet de sílex Excavació 1972
Apunt segons José Ignacio Lizalde.

Fig.22 La Pera
 Distribució d'alguns materials

- Sflex
- Os
- ⊕ Metall
- * Penjoll
- x Dents

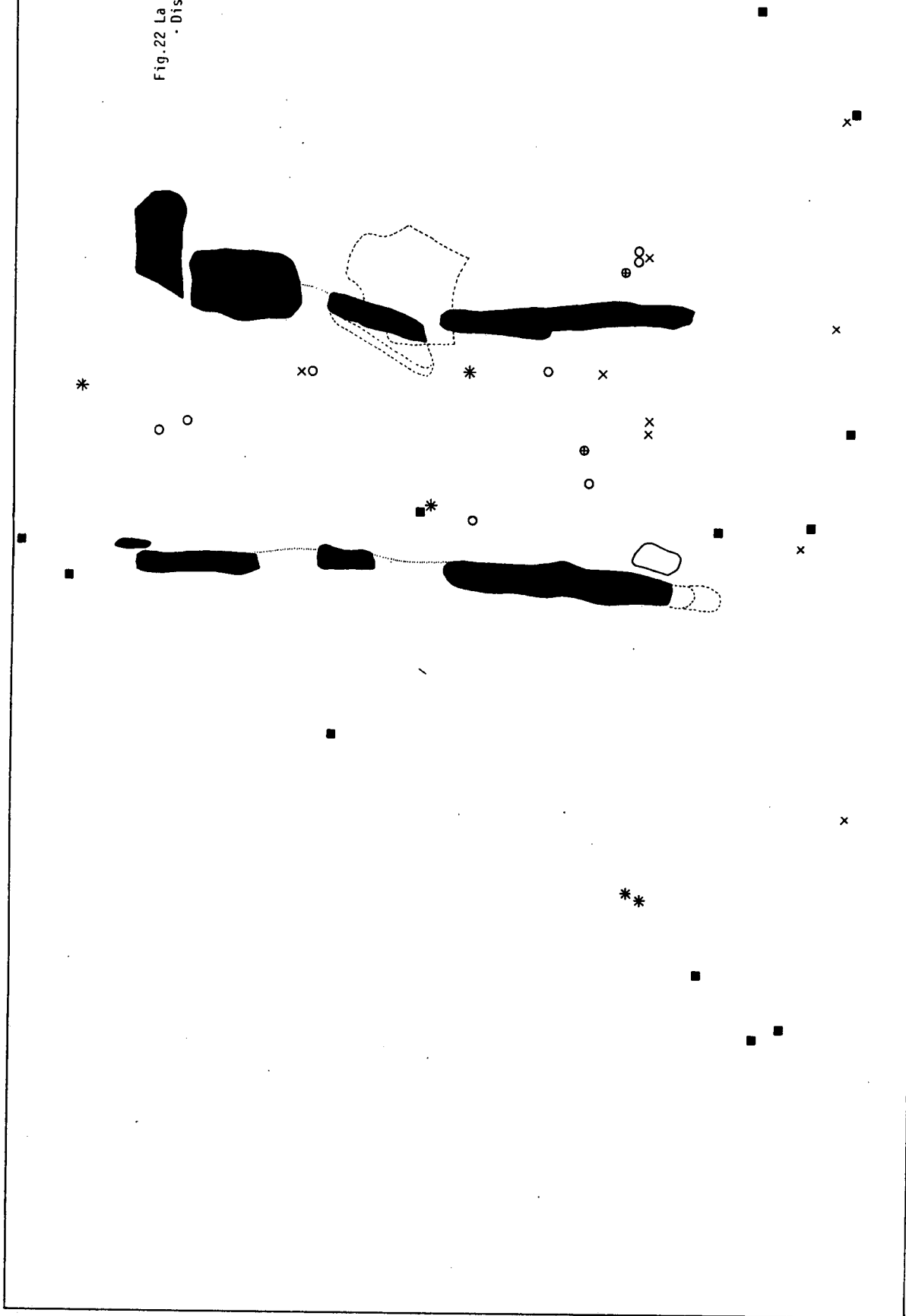
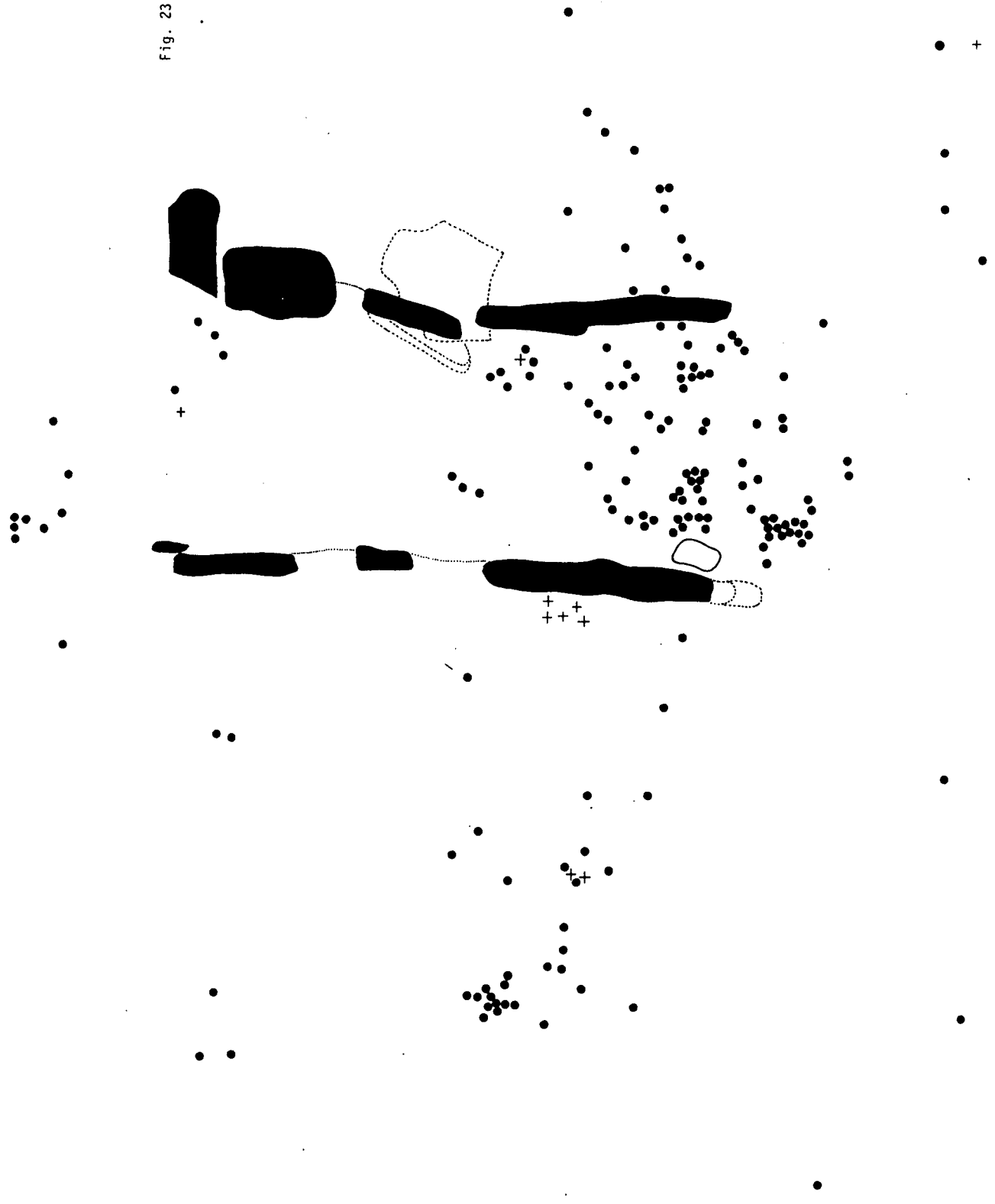

Fig. 23 La Pera
Distribució de les ceràmiques
+ Campaniforme
● Altres

Consideracions sobre el sepulcre megalític de "La Pera"

L'estructura: Sembla talment que aquest monument correspongui tipològicament al grup de les "galeries cobertes" o "pseudo galeries cobertes". Així, al menys, és com la defineixen alguns autors (CURA-VILARDELL, 1977) quan en publiquen un fragment de campaniforme en Pyrenae nº 13-14; encara precisen més i l'anomenen "falsa galeria coberta de petites dimensions". Una vegada realitzada la nostra excavació arqueològica comprovem que no presenta la característica fonamental de les "falses galeries cobertes" amb l'abaixament gradual dels ortostats formant un corredor previ a la cambra com passa a Llanera, que es troba a uns escassos 3 km a vol d'ocell, i a Puigsaslloses (Osona) per citar-ne dos exemples ben coneguts. Aquests tipus de sepulcres són anomenats "petites falses galeries cobertes" de tipus Català per semblança amb les "grans falses galeries cobertes" o "sepulcres de corredor llarg" tipus Aude de la zona del Midi de França.

La Pera, malgrat l'expoli d'aixovars i ortostats, és una cambra rectangular de quasi 5 metres de llarga per 1'80 d'ampla sense diferenciació entre cambra i corredor. Una cambra que s'inicia on s'inicia el túmul i acaba gairebé on acaba el mateix túmul. Una altra dada fonamental és que la llosa A, la primera que es troba en el pany de paret esquerra i sortosament "in situ" està al mateix nivell de la llosa diametralment oposada al final del pany de paret dret també "in situ". Ambdues marquen en nivell on s'ajauria la llosa, olloses, de coberta. O és que podem pensar que un corredor pot tenir la mateixa alçada d'ortostats que els que configuren la cambra?

L'estructura tumular sembla ovalada segons la dispersió de llosetes, però no podem descartar un forma original rectangulada.

Hem analitzat tots els arguments estructurals i el problema el plantegem així:

1.- Estaríem davant d'una "galeria coberta" però per les dimensions n'està lluny si per "galeria coberta" entenem els sepulcres neolítics de Bretanya que tenen una cambra més llarga que ampla sense corre-

dor diferenciat, amb enllosat i bastit dintre d'un túmul de forma rectangular i allargada com els de Kerivoelen, Liscuis etc (GIOT, 1979)

2.- Estaria, també, lluny de les estructures de les "falses galeries cobertes" tipus "Aude" que depassen els 10 metres d'allargada com Saint Eugène, Jappeloup etc i potser més pròxima a les "falses galeries cobertes" "Catalanes" com Llanera, Puigseslloses, Cova d'en Daina etc, suposant que La Pera hagués perdut el corredor, els ortostats del qual s'haurien emprat per a la construcció del masos veïns o de les tombes medievals adjacents.

3.- Per les dimensions, tampoc podem atribuir-li la denominació de "cambra simple pirinenca" ja que aquestes difícilment ultrapassen els 2'50 metres d'allargada de la cambra.

La solució ens la nega l'estructura del sepulcre per tant hem de cercar-la en altres elements. Per exemple no descartant el caràcter regional o pirinenc de La Pera, millor dit no deslligant-lo del seu context. El veïnatge megalític és la "falsa galeria coberta de Llanera" o "galeria catalana" -denominació que creiem molt encertada, aquesta última, i que alguns autors ja han emprat (CASTELLS - VILARDELL, 1982)- la "cambra simple pirinenca" del Collet de Su, a uns dos km de La Pera, la "cambra simple pirinenca" de Can Cuca, a uns tres km. Un veïnatge sincrònic i geogràfic que ens fa pensar en una mateixa comunitat prehistòrica amb unes mateixes manifestacions religioses.

Una altra solució possible al problema està en l'anàlisi dels aixovars. Aquests presenten una uniformitat cultural i temporal plenament inclosa en l'Eneolític, és a dir, entre els finals del tercer mileni i principis del segon. Tornarem sobre aquest tema més endavant. Cal, però, precisar quelcom: molts arqueòlegs han detectat diversos moments culturals en la utilització-reutilització d'aquests sepulcres des del moment de la seva construcció fins al de la seva inutilització. Nosaltres mateixos ho hem pogut comprovar mantes vegades i així ho hem manifestat (CASTANY-GUERRERO, 1984). Homes del Neolític, de l'Edat del Bronze i de la del Ferro han fet d'aquests monuments santuaris rituals i necròpolis i moltes vegades els materials o aixovars dels últims ocupants han prevalgut sobre els altres, desfigurant així la seva pròpia identitat.

Pel que fa a La Pera, no estem en condicions d'afirmar que els materials recuperats pertanyin al darrer moment de la inhumació i/o reutilització del sepulcre. Si aquests presenten una homogeneïtat cultural i temporal és relatiu. Només amb una estratigrafia segura podríem arribar al fons de la qüestió. Fins i tot això ens ha negat el sepulcre. Ni un racó de la cambra ha pogut donar una mica de llum en mig de la quantitat de materials recuperats d'entre mig del túmul i accés de la cambra els quals són fruit de l'escampadissa dels esparpalliments i violacions.

L'únic nucli de materials arqueològics i antropològics amb una mica de coherència era el de la part dreta de l'accés a la cambra. Aviat veïrem, però, que els materials acumulats al peu de la llosa havien resolat ja que el terra de la cambra té una inclinació d'uns 20 cm en vers aquest sector del que en recollirem fragments de cinc cranis, ceràmiques esmicolades i dos anells, un de coure sencer i un de ferro seccionat per la meitat. La resta de la cambra havia estat buidada escrupolosament.

Les ceràmiques

El campaniforme incís d'estil pirinenc ocupa un lloc rellevant entre les ceràmiques de la Galeria Catalana de La Pera. Com hem dit suara hi havia al menys quatre vasos amb aquesta decoració. De cap d'ells n'hem pogut refer la forma malgrat que hi veiem clarament un bol i un gobelet a més a més d'un vaset d'estil o complexe Salomà. Aquestes ceràmiques no estan encara prou definides cronològicament a pesar de que es mouen dintre d'una fase "epicampaniforme" o Calcolítica avançada entre el 2000 i el 1600 a C., és a dir en plena Edat del Bronze Antic. Així ho confirma la data de C 14 de la Cova del Frare (MARTIN, 1980). Alguns autors la relacionen amb el complex de Ciempozuelos i al de Palmela (HARRISON, 1979) situant-la en torn del 1700 aC dintre d'un Bronze Antic; altres (GUILAINE, 1984) en base a varies dades de C 14 al S.E. de França li atribueixen una cronologia dels voltants del 2100 a C. Evidentment que el punt intermedi per donar cronologia a les ceràmiques d'estil campaniforme incís-pirinenc és una solució comoda (TARRUS et alii, 1983) a la que ens afegim mentres no tinguem arguments sòlids, com les dades de C 14 per Catalunya.

Sabut és que les decoracions incises en bandes permeten una variadíssima gama de formes estilístiques. A La Pera hi trobem les línies incises-impresses paral·leles que circumden tot el vas, alternant amb bandes de serrells cremalleres i petits triangles... elements o temes que són patrimoni de grups regionals limitats a zones concretes com a les del grup pirinenc que abraça desde la Catalunya Central fins a l'Herault, extenent-se fins a Provença travessant el Llenguadoc Oriental. Es una decoració de tradició campaniforme (de les decoracions de cordat i puntillat) i les formes més corrents dels atuellis en que s'aplica són les de bols, gobelets i escudelles (GUILAINE, 1975).

Cenyint-nos a l'entorn geogràfic, trobem aquestes decoracions en diversos sepulcres del Solsonès com a la "galeria catalana" de Llanera, a les "cambres simples pirinenques" de la Tomba del General de Vallmanya de Pinós i a la Torre d'en Dach de Clarà. (SERRA VILARÓ, 1925)

Les altres ceràmiques de La Pera mereixen un comentari apart. Estan formades per atuellis de ceràmiques grolleres de fins a 8mm de gruix i de ceràmiques fines i elaborades de 3-4 mm. Aquestes últimes pertanyen a vasets de mides reduïdes, llavi aprimat i normalment exvassats. Cap d'elles era de fons pla. Estilísticament hi abunden els bols i les escudelles de suau perfil en S. Hi observem, també, els vasos carenats i alguns bols amb decoració de simples mogrons en relleu així com alguna nansa de pont.

Les decoracions són molt escasses. Només un vas amb decoració d'impressions digitals mòbils i una olleta amb serrell tot al voltant del llavi formant un cordó o cresta en relleu. Aquest últim element decoratiu es troba en ceràmiques "verazianes" (MARTIN, 1937) que cronològicament es troben dintre de la mateixa etapa cultural que el campaniforme incís pirinenc.

La presència de ceràmiques llises amb carena, fons "onfalat", i algun apèndix de botó marquen la darrera època de La Pera, 1500 a C. que es degué utilitzar per última vegada amb l'arribada dels pobles transpirinencs portadors d'aquesta ceràmica de "La Polada" (MALUQUER, 1942).

El sílex: Només hem pogut recuperar algunes restes de talla -caldria pre-guntar-se si aquests materials són simples "aixovars simbòlics"- dos nuclis exhaurits, algunes fulles finament tallades i alguns fragments de ganivet amb senyals d'ús i retoc. Tots aquests materials són molt abundants en els sepulcres megalítics del Solsonès i per tant no ens aporten novetat. Donem però, una importància als nuclis de sílex que ens porten a unes conclusions cronològiques. Aquests nuclis són característics del Neolític Mitjà (MUÑOZ, 1965). Són uns còdols de sílex preparats amb zones de percussió de les quals se n'extreuen fulles fins a restar-ne un nucli de forma prismàtica que s'ha anomenat "pota de cabra". Se n'han trobat exemplars en el sepulcre de Santa Constança de Linya a Navès (SERRA VILARO, 1925) i en diversos jaciments del Neolític Mitjà-Recent de Catalunya com a la cova de Fontscalentes de Collsuspina, Osona, (PETIT, 1943) a les Guixeres de Vilobí, Alt Penedès (MESTRES, 1980) i també en el sepulcre del Collet de Les Forques a l'Espunyola al Berguedà (SERRA VILARO, 1925). Són, només, alguns exemples.

De la sageta de sílex amb aletes i peduncle de l'excavació de 1974 no en sabem sino la notícia.

Sortosament ha arribat a nosaltres el dibuix-apunt d'un ganivet de sílex, gràcies a l'amabilitat de l'arqueòleg aragonès José Ignacio Lizalde que participà en l'excavació; d'aquest ganivet de sílex en presentem el dibuix. Ambdós elements es poden associar específicament a la cultura megalítica i al vas campaniforme. Del ganivet, possiblement emprat com a falç, amb retoc total, en trobem paral·lels a la cova de Sant Bartomeu d'Olius (SERRA VILARO, 1925) i en els magalits de Castellar de la Ribera i a Santa Susanna d'Ortoneda, tots ells al Solsonès. (SERRA VILARO, 1925).

Aixovars d'ornament personal: Poca cosa ens aporten els "dentàliums". Són uns aixovars emprats com a collaret, pulseres etc i es troben ben documentats des del Neolític Mitjà com a les coves de Les Grioterres (CASTANY, 1980) a la comarca d'Osona, a les cistes neolítiques de l'Arceda i Llobera (SERRA VILARO, 1925) al Solsonès, i esdevenent presents, encara, en els sepulcres de la comarca del Berguedà com les "cambres simples pirinenques" de Clot dels Morts I de Gargallà, (CASTANY-GUERRERO, 1983).

Aquest mol·lusc escafoïpode és omnipresent entre els aixovars funeraris.

L'arracada de pecten en forma de mitja lluna amb les vores arrodonides i amb la decoració de les ziga-zagues naturals de la mateixa petxina, és a dir amb les mateixes estries del mol. lusc, és un element ben present en aixovars funeraris megalítics o submegalítics, com per exemple a la balma sepulcral d'Aigües Vives a Brics. El mateix podem dir de les peces rodones de petxina, i de les mateixes petxines perforades per a dur com a penjoll. Entre els aixovars volem destacar dues joies. La primera d'elles una joia de resina fòsil o ambre de forma discoidal de color marró-rogenc, amb una minúscula perforació central. L'origen local d'aquest element sembla clar i així ho hem manifestat repetidament. A la Catalunya Central aquestes resines de color rogenc apareixen associades als jaciments de lignit al menys zonalment. Arriben a la mateixa conclusió altres investigadors (TEN, 1976) (CARRERAS, 1975) ja que, per exemple, a La Clua, Berguedà, hi aflora. Per tant cal rebutjar qualsevol interpretació, o millor dit, cal mirar amb ulls prims el comerç de l'esmentat element -joia a partir de les rutes transpirinenques i Bàltiques. (RAFEL, 1977)

A l'interior de Catalunya són diversos els sepulcres megalítics que ha proporcionat joies d'ambre : la Fossa del Gegant a Linya (Solsonès) el Bosc de Correà, (Berguedà) (SERRA VILARÓ, 1925) Bullons de Riner (Solsonès) (BOSCH GIMPERA, 1920). El seu valor específic queda delimitat al rol que ocupava en un mercat local, el de simple joia. El seu valor d'objecte-joia exòtica s'ha de posar en dubte.

El metall : els objectes de metall ocupen un lloc específic dintre del "megalitisme cispirinenc" com han anomenat alguns autors. (ROVIRA, 1982). entenent com a tal la perduració del fenomen megalític amb totes les seves manifestacions culturals fins la meitat del segon mileni, en ple Bronze Mitjà.

Ja hem dit que la "Galeria Catalana" de La Pera perdura molt més enllà de la cronologia propiament campaniforme, com passa en la majoria dels sepulcres megalítics de la Catalunya Central. Ho corrobora l'anell "obert" de coure trobat entre les ceràmiques i els fragments de crani del racó de la cambra, com hem descrit més amunt. (1)

A la comarca del Solsonès els anells de coure han estat trobats també en els sepulcres de Sant Iscle de Miraver, Torre d'en Dach de Clarà, etc (SERRA VILARO, 1925).

La presència de l'estany en l'aleació del metall ens fa pensar en una metal·lúrgia força avançada a pesar de que els anells "oberts" siguin més arcaics, és a dir, tinguin una cronologia més reculada que els anells "tancats".

Agraïm l'amabilitat de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona i especialment al Prof. Jordi Rovira, el seu Director, al efectuar les anàlisis espectrogràfiques de l'anell: Cu (vs) Fe (s) Sn (m) Ag (m) V (1) Ti (1) Si (1) Mg (1) Sb (1) Al (vl) Ca (vl) Zn (vl) Ni (vl) Pb (vl) B (vl) As (vl) vs:very strong; s:strong; m:middel; l:light; vl:very light.

CRONOLOGIA

En espera dels resultats de les anàlisis de C 14 per la datació absoluta de la "Galeria Catalana" de La Pera, només podem donar la cronologia relativa. Tenim a mà prou dades per determinar-la. Veiem: la construcció del monument, si ens atenem als nuclis de sílex i a algunes ceràmiques de fons convex i a la seva estructura de "Galeria Catalana" és a dir de "falsa o pseudo galeria coberta" tipus Català, cal remuntar-la a finals del Neolític vers el 2200 a C. Un segon moment, possiblement el de màxima utilització ritual -sempre atenent-nos en els materials- cal fixar-lo en ple megalitisme, que a les comarques de la Catalunya Central cal associar-lo a les ceràmiques incises/pirinenques amb cronologia de 2000-1800 a C. Durant el Bronze Antic s'utilitzarà el sepulcre i vers el 1400 a C en ple Bronze Mitjà s'abandonarà definitivament. A partir d'aquesta època cap indici, cap resta evidència una posterior reutilització fins ben entrada una etapa de l'Edat Mitjana en la que es donarà continuïtat religiosa-ritual no al sepulcre sino al lloc del "Collet de Concell". S'obriran sis sepulcres individuals a uns metres més enllà i a la part de llevant. Sepultures individuals, aïllades i bastides amb lloses laterals i capçalera - la de coberta i peus deuen haver estat llevades - les quals varen ser extreïtes del megalit prehistòric veí.

Durant les nostres excavacions varem observar que aquestes tombes estaven absolutament violades, buidades i entre les terres extreïtes no hi havia cap resta antropològica, al menys a vista.

No és pas l'únic sepulcre megalític que al seu costat conté tombes medievals ja que a la Fossa d'Enterrades a Muntanyola, Osona, podem trobar aquest fet. Evidència la perduració en el temps d'un lloc sagrat, ritual i funerari.

Mentre no es profunditzi en les investigacions arqueològiques de la "cultura pirinenca" el perquè, el com, el quí i quan sempre serà una incògnita.

EL SEPULCRE MEGALITIC DE LA CAIXA DEL MORO
DE CASTELLO. Navès (Solsonès)

LOCALITZACIO

No massa lluny de Coll d'Arques i en les estribacions del migdia de la serra de Busa, dintre del terme municipal de Navès (Solsonès) s'hi troba aquest sepulcre, inèdit, però, conegut d'un temps ençà i espoliat. (Ha arribat fins a nosaltres una fotografia en la que els "arqueòlegs" furtius fan la beguda ben asseguts sobre el monument. Més tard, durant la nostra excavació, en recollirem de dintre de la sepultura una llauna de sardines...).

Per arribar-hi cal agafar la pista que s'enfila cap a Busa passant pel castell de Besora. Abans de la masia de "Les Besses" -abandonada- cal prendre a la dreta un camí carreter que, passant a frec de la masia de "Marçanyac", ens durà fins al castell de "Castelló" -també abandonat-. Són uns 15 km força durs. El lloc és perdedor i emboscat i no hauriem pogut localitzar el monument sense l'ajuda del Sr. Josep Guilanyà, propietari de l'històric mas del mateix nom prop de Coll d'Arques, que ens hi acompanyà amablement.

Aquest sepulcre es troba a uns 500 m al Nord de la casa i castell de Castelló, sobre un serrat carenat i a uns 1.100 m sobre el nivell del mar. Es un terreny format per conglomerats i gresos i el domini vegetal és de carrascar i pins.

"San Lorenzo de Morunys" 292

Les coordenades segons un full D.G. de l'Institut Geogràfic i

Batastral, 1984 són:

5	18'	02''	Longitud Est
42	03'	35''	Latitud Nord

EL MONUMENT

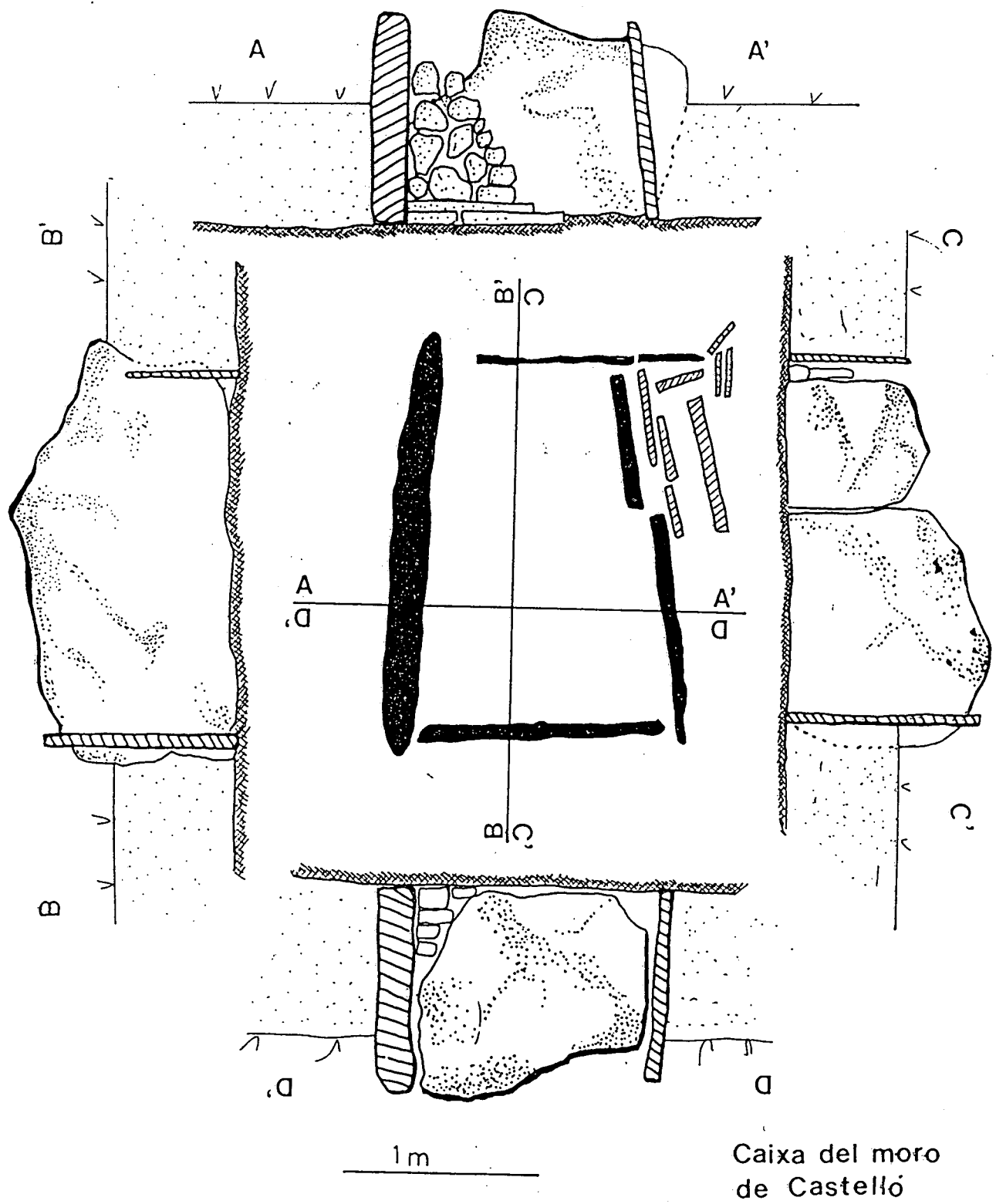
Definició: Cista megalítica

Descripció: Es tracta d'una cista rectangular amb petita tendència trapezoïdal. El vas funerari fou obert verticalment en el cim o esquena d'una carena i una vegada trobat un sòl ferm de conglomerats es revestí per les quatre bandes amb quatre lloses verticals, enllosant també el terra, al menys parcialment, recobrint el sepulcre amb altres lloses (algunes d'elles resten escampades a redós del mateix sepulcre) formant una verdadera caixa de pedra que a penes aflora del terra. La profunditat de la cista presa desde la part més alta de la llosa C és de 1'30 m.

	allargada	alçada	gruix
Llosa A (capçalera)	1'20 m	1'18 m	0'7-0'10 m
Llosa B (lat.esque)	1'90 m	1'17 m	0'7-0'10 m
Llosa C (lat.dret.)	2'20 m	1'30 m	0'15 m
Llosa D	0'50 m	0'60 m	0'5 m

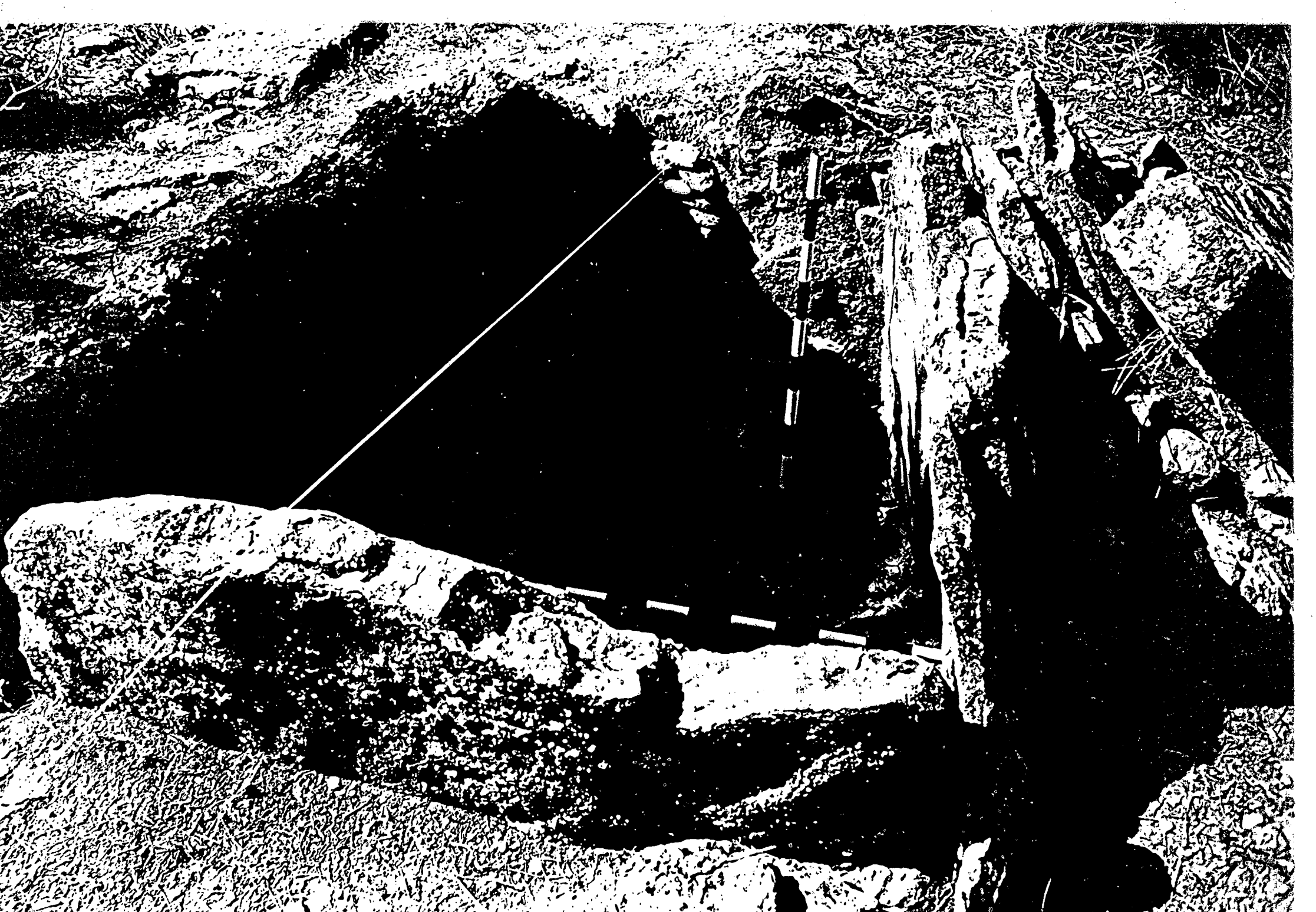
A mida que avançava l'excavació poguerem veure l'estructura de base del sepulcre que ara abem a descriure: la llosa C destaca en mides i sobresurt més del terra que les altres; la llosa B està seccionada verticalment trencant la rectangularitat del sepulcre al haver-se desplaçat lleument cap a l'interior; i com nota característica cal esmentar que a part interna de la zona proximal de la cista hi ha un garbuix d'estructura complexa i primari. La llosa D és molt prima i tanca parcialment la caixa ja que només medeix 0'50 m d'allargada i la junta-espai que resta entre ella i la llosa B s'ha solucionat amb un conjunt de llosetes verticals i la zona entre la llosa D i C s'ha tancat amb un contrafort intern format per un pilot de pedres sobreposades formant un triangle o cunya.

Es evident la intencionalitat de protegir l'interior del sepulcre de les aigües i les terres que es podrien filtrar per les esclertes entre

Caixa del moro de Castelló

Fig. 24 Caixa del Moro de Castelló
Planta i seccions

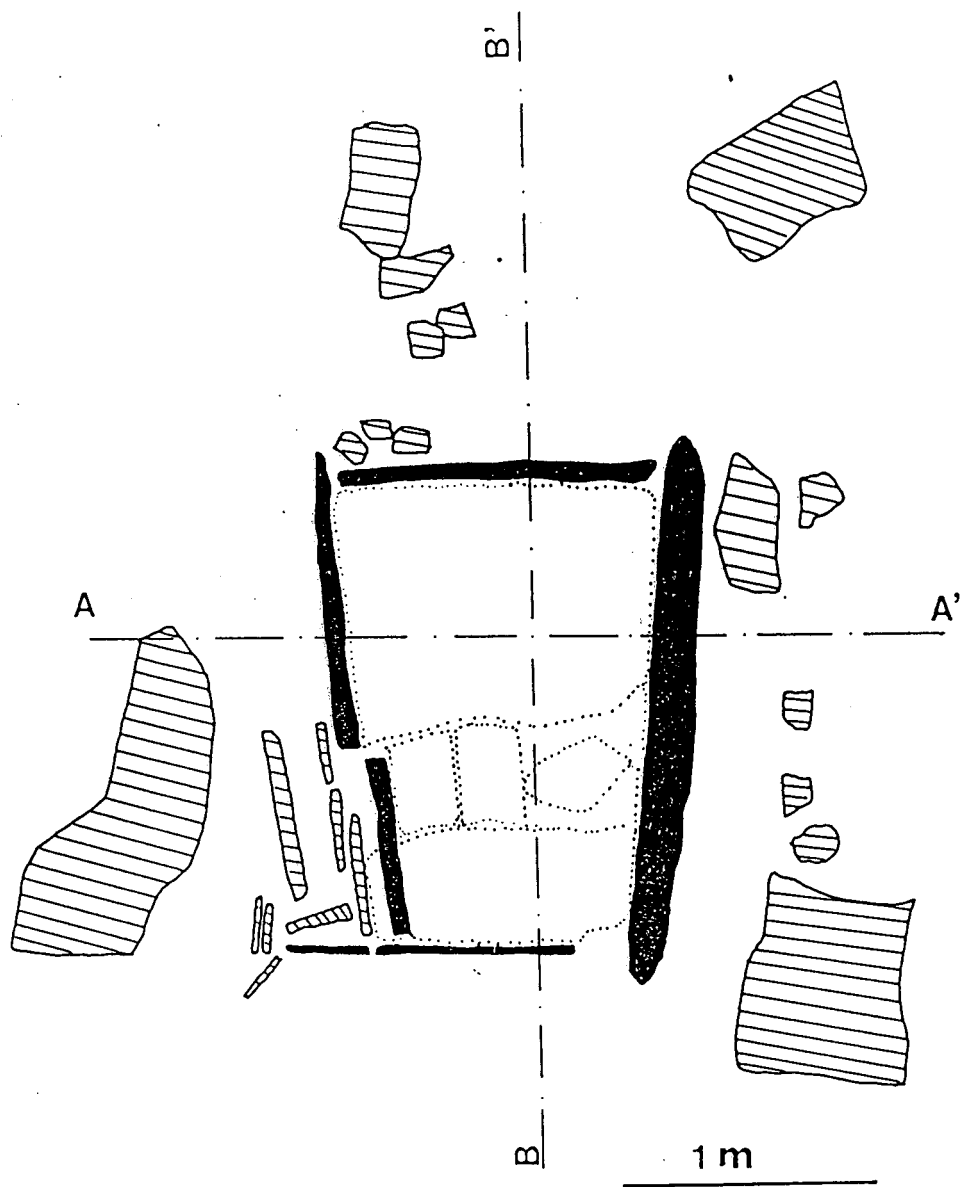

Fig. 26 Caixa del Moro de Castelló
Planta i dispersió de lloses

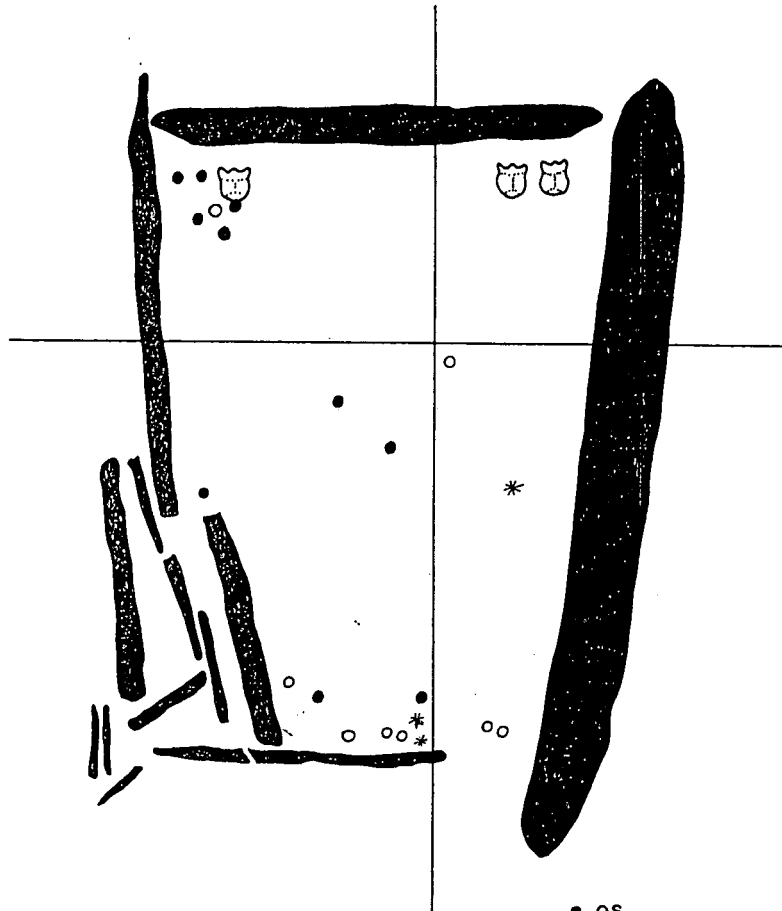

Fig. 27 Caixa del Moro de Castelló
Distribució de materials

- os
- ceràmica
- * penjoll
- ☠ crani

les lloses, com també és evident la intencionalitat d'assegurar llargament l'estructura del mateix sepulcre. Les solucions per ambdós casos són solucions més aviat pobres com pobres devien ser les comunitats que aixecaren aquests sepulcres.

El terra del vas funerari està format, en part, per conglomerats naturals i en part per enllosat de gres, certament intencionat ja que per sobre d'ell aparegueren els materials arqueològics com veurem més endavant.

A banda i banda del sepulcre hi ha algunes lloses planes i escampades que formaven part de la coberta la qual no sabem si podria estar formada per una o varies lloses. El que sí és evident el fet de que l'única comunicació amb l'interior havia de ser per la part superior.

No hi ha indicatiu de túmul o tarter artificial.

L'EXCAVACIÓ

L'excavació de la Caixa del Moro de Castelló ens ocupà 5 dies consecutius. Al no observar a l'exterior cap indicatiu de terres extretes de la sepultura ens limitarem a desbrossar-ho sense excavar, doncs, el contorn, ben a l'inrevés de com hem anat fent en altres sepulcres megalítics. Varem quadrangular el sector de la cambra delimitant-la amb dos eixos perpendiculars formant quatre sectors A, B, C, D. Els sectors C i D presenten un forat o buidat d'una antiga espoliació i d'ell ens limitem a fer-ne la recollida d'ossos i d'algunes ceràmiques. La sedimentació assolix una potència entre 20-30 cm i reposa sobre un empedrat artificial.

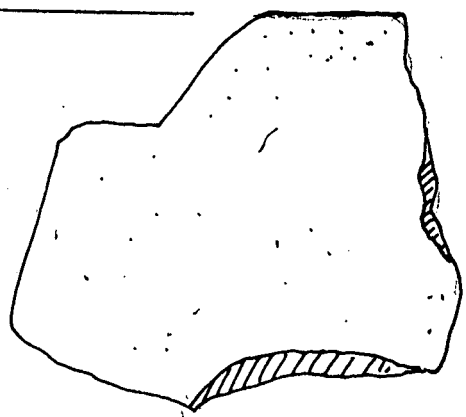
Per damunt de l'empedrat o enllosat en recollirem alguns fragments ceràmics, tres denes de collaret de pecten i alguns ossos tot formant un pilot desordenat. Del centre de la cista hi varem recuperar una mandíbula humana, un fèmur cremat, dues denes de pecten també sense cap tipus de connexió. Les lloses, per la seva part interna, presenten l'empremta dels sediments previs a la violació. Aquests sediments devien tenir uns 50-60 cm de potència, originàriament.

A l'excavar els sectors A i B hi observem a les raconades zones intactes on el pic dels clandestins no hi pogué arribar. A l'angle dret hi trobarem dos cranis "in situ" i en l'angle esquerra part d'un altre que reposava sobre unes ceràmiques llises, negreses i esmicolades.

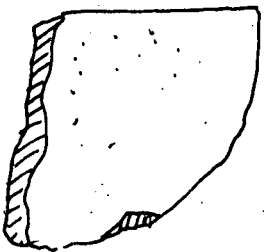
Els materials arqueològics : tres dentàliums, ~~una~~⁷ denes de collaret de pecten i 10 fragments de ceràmica que corresponen al menys a cinc atuellis un d'ells de pastes grolleres i de color roig, dos de color rogenc i parets fines, un de pasta gris i un altre de pastes molt depurades amb un brunyit i superfície negrosa amb una línia molt feble d'impresions amb pinta. No es pot adivinar cap forma ja que està força fragmentada. tota la ceràmica.

Consideracions sobre la Caixa del Moro de Castelló

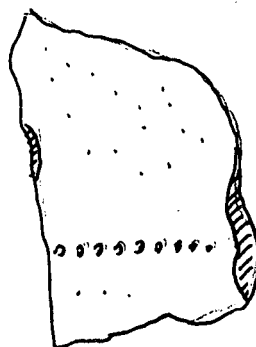
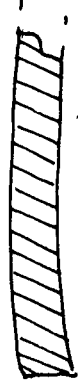
La seva estructura entra plenament dintre de les cistes megalítiques col·lectives de l'interior de Catalunya que es deriven de les cistes neolítiques del "Solsonià" dintre del mateix espai geogràfic, amb la mateixa ideologia religiosa però amb la diferència de ser col·lectives i amb uns aixovars ben típics del moment megalític, com les denes de pecten els dentàliums i les ceràmiques llises i/o amb decoració impresa.

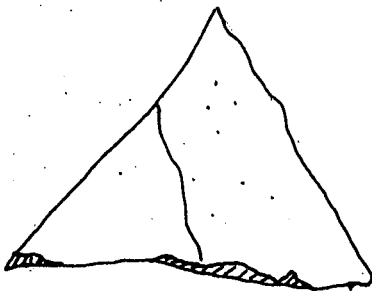
1

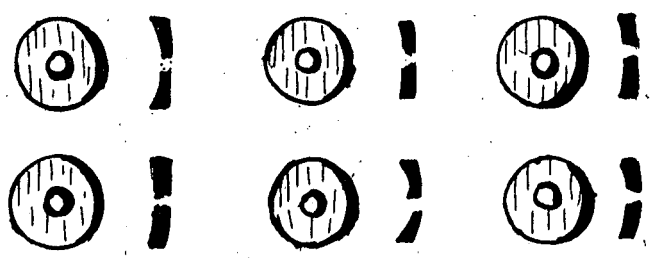
2

3

4

5

ESTRUCTURA DE COLL d'ARQUES-BUSA

Navès (Solsonès)

LOCALITZACIO

Evidentment la toponímia de Coll d'Arques indica la presència de sepulcres megalítics a casa nostra. Vet aquí, doncs, el nostre interès en poder detectar en la zona de Busa possibles sepulcres megalítics, més concretament en la collada que uneix o, millor dit, parteix i separa les contrades planeres del Solsonès de les depressions de Sant Llorenç de Morunys.

N'erem sabedors de l'excavació d'un megalit prop de la masia de "Cal Misèria", no pas massa lluny de la zona de Coll d'Arques. D'aquesta excavació de Miquel Cura, i per motius que ara no venen al cas, en desconeixem les circumstàncies i els resultats.

La nostra investigació ens dugué a una sistemàtica exploració del terreny al llarg i ample de la collada i se'ns plantejà el dubte de si els tarters amb algunes estructures verticals arrengrats al pla entre la masia de "La Serra" i l'esglésiola romànica de Sant Jaume de Coll d'Arques, tenien algun interès arqueològic o bé es tractava de modernes estructures conseqüència de l'adaptació del pla per a conreu (són molt anomenades les patates de Busa a partir del segle XVIII) o, qui sap, simples fosses protegides amb pedres de la Guerra del Francès, que tanta ressonància històrica tingué en aquest mateix escenari.

Existeixen en la zona diverses construccions de pedra seca formant cabanes circulars amb falsa cúpula amb obertura zenital i portella lateral, algunes d'elles d'empeus però d'altres esderrocades formant un tarter circular. La seva funció era evidentment agrícola ja que en elles s'hi emmagatzemava la patata.

A pocs centenars de metres abans d'arribar a la capelleta romànica de Sant Jaume, uns 5 tarters arrengrats, algun d'ells amb lloses verticals, ens impulsaren a fer una prospecció arqueològica.

L'ESTRUCTURA

La que més ens cridà l'atenció l'anirem a descriure: Consta de dues lloses verticals de conglomerat amb les mides següents:

	Allargada	Altura	Gruix
Llosa de capçalera	0'80 m	0'40 m	0'18 m
Llosa lateral dreta	1'50 m	0'40 m	0'18 m

Ambdues lloses posades perpendicularment i sostenint-se l'una amb l'altra tenen al seu costat altres lloses caigudes, planes, algunes de les quals medeixen 1 m d'allargada. Completa el conjunt un tarter de pedres sense con.nexió aparent i per tant formant un garbuix.

L'EXCAVACIO

Quadriculem el sector en una superfície de 4 x 7 metres i procedim a la neteja del mantell vegetal que assoleix escassament uns 10 cm al voltant de l'estructura. Seguidament excavem el centre de la possible cambra. Té també uns 10 cm de fondària i veiem immediatament que les dues lloses verticals es mantenen simplement però intencionadament sobre el sòl natural de conglomerats. D'aquest sector en recollim una pedra d'esmo-lar dalles de forma romboïdal i un conjunt de vidres corresponents a un recipient amb coll, pot ser un porró, i alguns fragments de ceràmica vi-driada.

CONCLUSIO

No hi ha dubte que estem davant d'una estructura moderna que ha tingut com a finalitat l'aixoplugar i guardar eines per les tasques agrí-coles.

EXCAVACIO DE COLL D'ARQUES - BUSA . 1983.

Relació de materials:

- . 1 fragment de pedra d'esmolar (13,7 x 3,5 cm)
- . 21 fragments de ceràmica vidriada rogenca
- . 1 nansa del mateix tipus
- . 1 fragment de ceràmica negra
- . 28 fragments de vidre.

ELS SEPULCRES NEOLITICS DEL SOLSONES -"EL SOLSONIA"-
i ALTRES CONSIDERACIONS ARQUEOLOGIQES.

Serra Vilaró va diferenciar clarament els "sepulcres neolítics" dels "megalits de l'Edat del Bronze" a partir de les seves insistents recerques per les terres de la Catalunya Central: Solsonès, Berguedà i Alt Urgell; potser seria més correcte definir la geografia "Serravilaroniana" a les conques de l'Alt Segre, i als altiplans entre l'Alt Cardener i l'Alt Llobregat. La tipologia pels "sepulcres neolítics" és la cista pura, és a dir el soterrament rectangular recobert per tots quatre costats amb lloses quatre de cantell, una de tapa i una base d'empedrat natural o artificial. Aquest vas funerari es podia obrir desplaçant la llosa de coberta que anava estesa a nivell ras del platerra circumdant i generalment estava obert en un planell o al marge d'un terrer efectuant una fossa vertical. La proximitat d'una font o d'una riera és una constant per aquests sepulcres. Aquesta individualització s'efectuà a partir de les estructures funeràries i dels aixovers que acompanyaven les inhumacions. (SERRA VILARÓ, 1925)

Anys més tard alguns autors (LLONGUERAS-RIPOLL, 1963) i (MUÑOZ, 1965) van elaborar unes síntesis d'aquests sepulcres confirmant la seva cronologia neolítica, a pesar de que segons altres (BOSCH GIMPERA, 1925) (SERRA RAFOLS, 1930), (PERICOT, 1950) i (MALUQUER, 1945) li donaven una cronologia pròxima a la de la "cultura d'Almeria", és a dir una cronologia Eneolítica. Es va establir la carta de distribució, la tipologia i l'anàlisi dels rituals funeraris classificant aquests sepulcres dintre dels "sepulcres de fossa" catalans.

La problemàtica d'aquests "megalits neolítics" de Serra Vilaró i / o variant comarcal dels "sepulcres de fossa" de Llongueras-Ripoll i Anna Mª Muñoz anomenats o agrupats amb el nom de "SOLSONIA" (CURA, 1975) es pot resumir en aquests tres punts diferencials:

1.- Diversitat estructural: La cista pura (Solsonià), la simple fossa (Vallès, Maresme, conca del Besòs) i la fossa coberta amb lloses o pedres (Osona, Anoia, Bages, Penedès) que reben el nom de "Sabadellià" (CURA, 1975) (GUILAINE, 1974).

2.- Diversitat d'aixovers: Els sepulcres del "Solsonià" presenten unespuntes trapezoidals o triangulars de sílex a partir de làmines o "troços de ganivet" sense retoc i prims, les destrals de pedra polida,

els col
llars de perles de pedra i els punxons, espàtules i altres atuells d'os
En ells hi escasseja la ceràmica, essent la poca que s'hi troba, d'una
qualitat grollera. Els sepulcres tenen una o dues inhumacions que han d'es-
tar encongides degut a la poca capacitat espacial. Per contra en els sepul-
cres del "Sabadellia" hi abunden les sagetes de sílex pedunculades i amb
aletes, a més a més d'una gran varietat d'aixovars ceràmics de pasta fina
i ben elaborada.

3.-Diversitat de repartició geogràfica: Hom rebutja la nomen-
clatura uniformista de "sepulcres de fossa" (CURA, 1975) i distribueix geogrà-
ficament aquesta cultura així: "Sabadellia" a la zona costanera, "Solsonia"
a les terres de l'interior i "grup de l'Ebre" a les zones tarragonines de
la conca del mateix riu.

Uns autors i altres estan d'acord en manifestar que aquesta
distribució geogràfica sempre està al redós de les conques fluvials, en te-
rrenys fèrtils agrícolament i en zones de relleu poc prominent.

¿Es vàlid fer d'aquests "sepulcres de fossa" una divisió de
tipus comarcal? ¿Podem contraposar les activitats ramaderes-mòbils dels ho-
mes del "Solsonia" amb les activitats agrícoles dels del "Sabadellia"?
¿L'estudi dels sepulcres en sí mateixos, pot donar-nos la diferenciació
d'activitats primàries d'aquestes poblacions?

El "Solsonia" no es limita a la Depressió Central Catalana
sino que s'exten Segre amunt i Noguera Pallaresa enllà, inclús travessa
els pirineus com a la cista de Calahons al Conflent (ABELANET, 1970). Pel
Sud se'n troben fins a la zona costanera de Reus (MASSO, 1978). El "Sabade-
llia" tan sols arriba fins la confluència del Llobregat amb el Cardener
com a Sant Vicenç de Castellet. Això ens fa pensar en una mobilitat d'ho-
mes o de idees, d'influències, al menys, dels homes del "Solsonia" fruit de
la seva identitat socio-econòmica respecte a la concentració cultural dels
homes del "Sabadellia" en l'espai geogràfic costaner. ¿Com podem justificar
les relacions socio-culturals d'aquests últims amb les poblacions transpi-
rinenques manifestades pel comerç de l'obsidiana, els vasos de boca quadra-
da etc sino a través d'unes rutes costaneres com el corredor pre-litoral
i les mateixes costes mediterrànies?

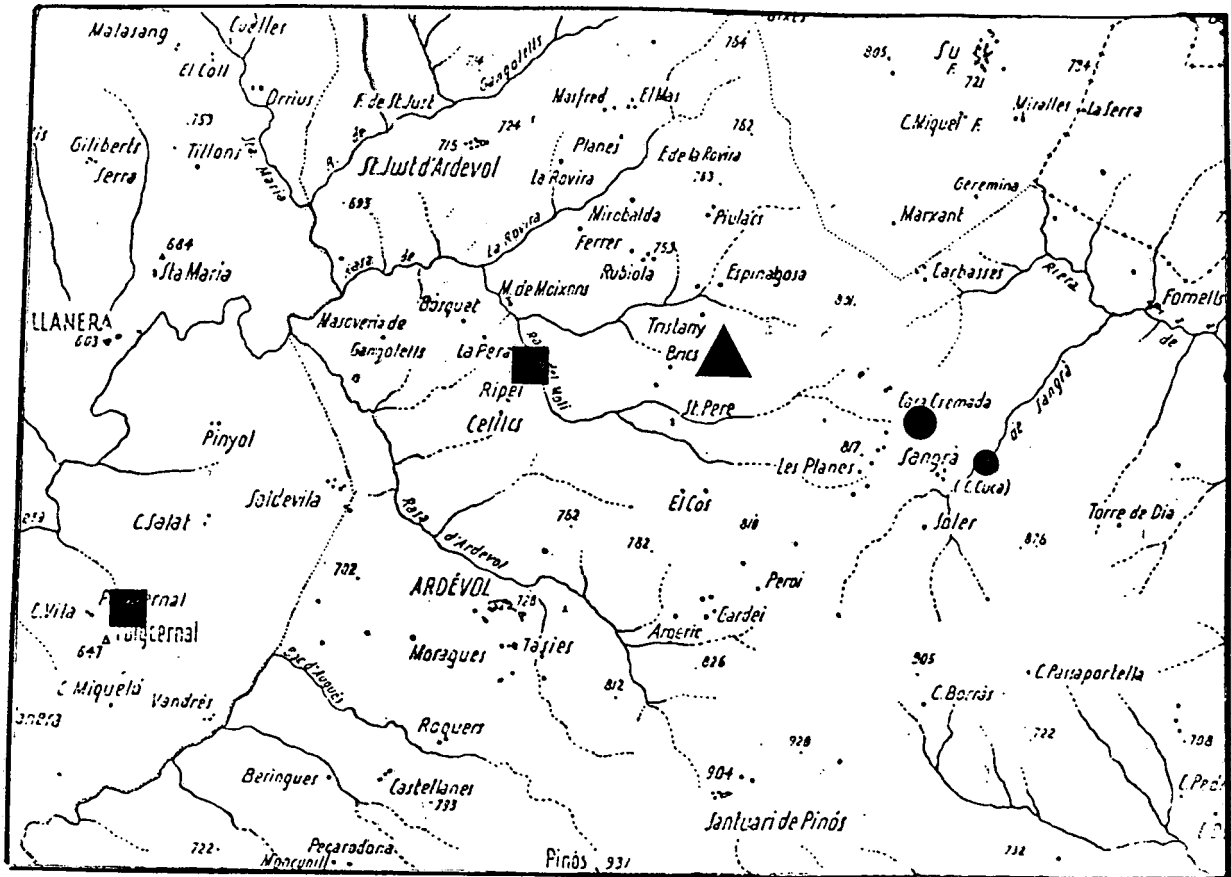
¿Hem de deixar la via del Segre com a única via de comunicació transpirinca als homes del "Solsonià"? Interferències i vies socio-culturals en les quals s'ha d'aprofundir; és un repte per a la investigació.

La nostra postura és, de moment, moderada en el sentit de que pensem que la diferència cultural del "Solsonià" és deguda a un aïllament geogràfic relatiu el qual es transformarà o provocarà l'aparició d'un megalitisme autòcton i regional. Estem convençuts dels fets diferencials evidenciats en estructures sepulcral, aixovars i economia produïts per els fets diferencials geogràfics malgrat que la cronologia per aquests tipus de manifestacions no està prou definida.

Es imprescindible un estudi profund, encara, sobre aquestes poblacions, no només a partir dels rituals funeraris, per ara força definits, sino a partir dels hàbitats. Així podrem veure com es pot arribar a uns fets culturals-religiosos semblants, a unes formes d'economia neolítica, a partir de les diferenciacions i/o interferències geogràfiques. Són, evidentment unes cultures que obeeixen a uns mateixos estímuls socials i que tenen un sincronisme evident. Els interrogants dels perquè dels "sepulcres de fossa", les seves variants, la seva prolongació fins ben entrat el fenomen megalític resten ben fermes encara.

.....

La diferenciació geogràfica entre el oia i els plegaments prepirinencs de la comarca del Solsonès afecta a les poblacions prehistòriques que hem estudiat fins ara. La nostra investigació és parcial des d'un punt de vista objectiu ja que hem basat les nostres conclusions en els aspectes terminals de les cultures de finals del tercer mil·lenni i principis del segon. Aspectes terminals que fan referència només als rituals i conceptes sobre la mort com les estructures sepulcral, els aixovars i les restes antropològiques. Es necessari aprofundir la investigació per a detectar les "formes de vida" i localitzar els poblats o llocs d'habitat per a completar una major coneixença d'aquestes poblacions. Seguint aquest camí estem en curs d'excavació dels fons de cabana de Brics d'Ardèvol amb uns resultats esperançadors sobre les formes de vida, economia i organització familiar d'una població del Bronze Antic que possiblement enterrà els seus difunts a la Galeria Catalana de La Pera i que edificà els megalits veïns de Cal Cuca i del Collet de Su.

- Galeries de Llanera i La Pera
- Dolmen del Collet de Su
- Dolmen de Can Cuca
- ▲ Fons de cabana o poblat de Brics

Si analitzem el factor geogràfic del Solsonès sembla talment que el pla, les terres planeres i més baixes, correspongui a unes unitats de població prehistòrica força sedentària i amb unes activitats preferentment agrícoles. Les dues Galeries Catalanes veïnes de Llanera i La Pera confirmarien una continuïtat d'ús d'uns 500-700 anys i alhora presenten una monumentalitat, qualitat i complexa estructura més relacionables amb unes comunitats fortament organitzades i amb una tècnica constructiva gens improvisada sino realitzada per homes especialitzats. Ho corrobora, també, el sepulcre del Collet de Su, amb 18 sebollits i alguna balma sepulcral pròxima com la d'Aigües Vives que ofereixen uns aixovars de ceràmiques luxoses de parets fines, ben decorades i útils de sílex ben elaborat sense oblidar les joies d'ornament personal com les d'ambre, coure etc. Tot aquest sector devia tenir un poblament notable i persistent com ho demostra la quantitat de sepulcres megalítics i la troballa de materials arqueològics com eines de sílex, destrals i ceràmiques bo i realitzant les tasques agrícoles de la zona. L'entorn de Brics d'Ardèvol n'és un exemple.(1)

Com a rèplica, i no per això menys importants per nosaltres, trobem els sepulcres petits -cistes neolítiques i megalítics- amb estructures simples, pobres, que ocupen les zones muntanyenques dels primers pleistocens de Busa. Pensem que obeeixen a unes poblacions d'estructura unifamiliar, mòbils, ramaderes i amb uns aixovars pobres com pobres devien ser els seus constructors. Aquestes simples construccions sense massa pretensions presenten uns aixovars en consonància al nivell social: ceràmiques grolleres amb absència dels luxosos vasos amb riques decoracions incises pirinenques més propis del pla o de les vies fluvials del Segre o del Llobregat.

.....

Alguns autors(CURA, 1982) han llençat la hipòtesi de sistema-

Agraïm al nostre amic Màrius Codina de Brics d'Ardèvol el haver-nos cedit la seva col·lecció, recollida pels camps de conreu, la qual publicarem amb la MEMORIA dels Fons de Cabana en curs d'excavació.

titzar el Megalitisme a Catalunya distingint 5 moments diferenciats entre el seu origen, evolució i posterior abandó, en base a les tipologies arquitectòniques i als seus aixovars funeraris?

1.- El Megalitisme s'introdueix a Catalunya per la zona costanera abans del 3000 a C procedent d'Occitània. Són els sepulcres de corredor.

2.- Entre el Neolític i l'Eneolític es desenvolupa una adaptació local a l'estímul forani i vers el 2500 aC tindriem les "falses galeries cobertes" o "Galeries Catalanes".

3.- La cultura local de la civilització megalítica occidental o "cultura pirinenca" (PERICOT, 1950) es desenvolupa vers el 2000 perdurant durant tot el Bronze Antic.

4.- Durant el Bronze Mitjà vers el 1500 es produirà la primera reutilització per les poblacions influenciades per la cultura de "La Polada" del Nord d'Itàlia.

5.- Una segona reutilització pels grups muntanyencs del Bronze Final que abandonaran el ritual d'inhumació pel d'incineració influenciats pel món indoeuropeu vers l'any 1000 a C.

Creiem que és vàlida aquesta hipòtesi de treball. Sembla que la primera onada no arriba a l'Interior de Catalunya on els rituals funeraris es desenvolupen en les "cistes" del Solsonià. Del segon moment l'estímul forani serà feble a l'Interior de Catalunya i en tenim els exemples de les veïnes Galeries Catalanes de Llanera i La Pera, de clara influència "Aude". Pensem que les manifestacions megalítiques a la Catalunya Central del tercer moment obeeixen a un doble estímul: per una banda al de la mateixa evolució del fentmen indígena o local de les "cistes" del Solsonià i per altra per les influències transpireneques basades en sepulcres "aeris", col·lectius i complexes. La cronologia absoluta per una cista megalítica en balma amb enterrament col·lectiu i amb aixovars tan específics com un botó amb perforació en V de tipus "Durfort" -únic a Catalunya- i de clara influència transpirenenca, la tenim al Cau de La Guineu Bages, -tocant a les terres de la comarca del Solsonès- que ha donat 4040 B.P. (Universitat de Granada) (GUERRERO, CASTANY 1982)

.....

BIBLIOGRAFIA D'AUTORS CITATS

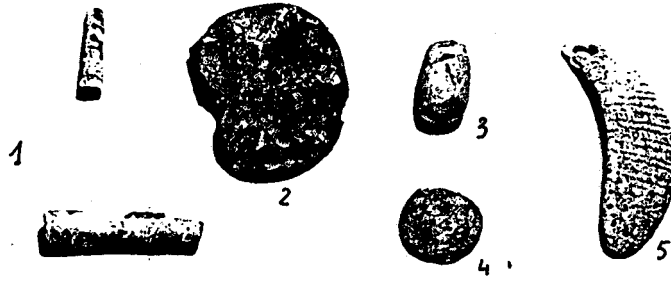
- ABELANET Jean (1970) Une Tombe néolithique: l'Arca de Calahons
"Col.loque de Narbonne" Atacina pàg. 54
- ARANZADI Telesfor(1915-1920) Estudi mètric dels cranis i restes humans
del sepulcre del Collet de Su. "Anuari de l'Institut
d'Estudis Catalans" Vol VI Barcelona. Pàg 531 i ss
- BOSCH GIMPERA Pere (1915-1920) Sepulcres de la comarca de Solsona en forma
de cistes i sepulcres megalítics dels començos de l'E-
dat del Bronze de la comarca de Solsona. "Anuari de
l'Institut d'Estudis Catalans" vol VI Barcelona. Pàg
527 i ss.
- CARRERAS Josep (1975) La cova de Can Mauri Berga.
- CASTANY Josep
GUERRERO Lluis (1984) Els sepulcres megalítics de Gargallà (Berguedà)
Membria d'excavacions. Inèdita.
- CASTANY Josep (1982) El neolític a la comarca d'Osona El neolític a Cata-
lunya. Taula Rodona de Montserrat
La cova de Les Grioterres Membria d'excavacions. En
premsa.
- CASTELLS Josep
VILARDELL Rosó (1982) L'Arqueologia a Catalunya, avui Barcelona. Pàg 61 i ss
- CURA Miquel (1976) "Primera Taula Rodona d'Antropologia Catalana"
Solsona. Pàg 12 i ss.
- CURA Miquel (1975) El sepulcre megalític de Can Cuca (Su, Solsonès) i
consideracions sobre el megalitisme a l'interior de
Catalunya. Fonaments nº II. Barcelona. Pàg. 59 i ss.
- CURA Miquel
VILARDELL Rosó (1982) El fenomen megalític a les comarques centrals de
Catalunya AUSA X 102/104. Vic. Pàg 153 i ss.
- CURA Miquel (1975) Consideraciones sobre los enterramientos en cistas
neolíticas y su evolución posterior en Catalunya. 90
XIII Cong.Nac. Arqueol. Zaragoza.

- CURA Miquel
- VILARDELL Rosó (1977-1978) Noves troballes de vas campaniforme en els sepulcres megalítics Catalans. Pyrenae 13-14 Pàg 313
- GIOT Pierre-Roland (1979) Préhistoire de la Bretagne. Rennes. Pàg 375 i ss.
- GUERRERO Lluís (1975) Estudi antropològic dels dolmènics de Can Cuca. Su, Lleida. Ilerda XXXVI pàg 251 i ss.
- GUERRERO Lluís (1979) Estudi antropològic de la cista del cementiri de Solsona. Lleida. "Institut d'Estudis Ilerdencs"
- GUERRERO Lluís
- CASTANY Josep (1982) La cista megalítica sota balma del Cau de La Guineu= Sant Mateu de Bages, Bages. Memòria d'excavació.
En premsa.
- GUILAINE Jean (1970) Sur les dolmens dits "pyrénéens" Actes du Colloque de Narbonne. Carcassonne. Pàg 72 i ss.
- GUILAINE Jean (1972) La nécropole mégalithique de La Clape Carcassonne.
- GUILAINE Jean (1984) L'âge du Cuivre Européen. La civilisation des gobelets campaniformes dans la France Meridional. Paris. Pàg 175 i ss.
- HARRISON R.J. (1977) The Bell Beaker Cultura of Spain and Portugal. Harvard.
- LLONGUERAS Miquel
- RIPOLL Eduard (1963) La cultura neolítica de los sepulcros de fosa en Cataluña. Ampurias XXV.
- LLONGUERAS Miquel (1980) La cultura dels sepulcres de Fossa del Neolític Mig-Recent de Catalunya El Neolític a Catalunya. Taula rodona de Montserrat. Pàg.161 i ss.
- MALUQUER Joan (1945) La província de Lérida durante el Eneolítico, Bronce y Primera Edad del Hierro. Lérida.
- MARTIN Araceli (1977) El grupo de Veraza en Cataluña. XIV Congreso Nacional de Arqueología. Vitoria. Pàg 341 i ss.
- MALUQUER Joan (1942) La cerámica con asa de apéndice de botón y el final de la Cultura Megalítica del Nordeste de la Península. Ampurias IV. Barcelona

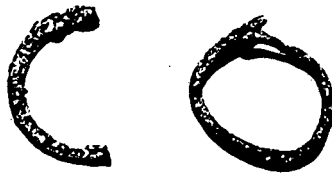
- MASSO Jaume (1978) Prehistòria de Reus. Prehistòria i Antiguitat.
- MESTRES Josep (1980) Les Guixeres de Vilobí El neolític a Catalunya
BALDELLOU Vicenç Taula Rodona de Montserrat.
- MUÑOZ Ana M^a (1965) Cultura neolítica Catalana. Barcelona
- PERICOT Lluís (1950) Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura
pirinenca. 2ª edic. Barcelona
- PETIT Mª Angels (1973)
BATISTA Ricardo La cova sepulcral de Fontscalentes Collsuspina
Ampúries XXXV
- RAFEL Núria (1977-1978) La cueva de la Roca del Frare en la Llacuna.
Penedès. Pyrenae 13-14 Pàg 43 i ss.
- ROVIRA Jordi (1982) El fenómeno megalítico en el contexto de la Edad
del Bronce del Cispirineo Oriental. Pirineos 115.
Jaca. Pag. 5 i ss.
- SERRA RAFOLS (1930) El poblament prehistòric de Catalunya Barcelona.
Geografia General de Catalunya, Valencia i Balears.
- SERRA VILARO Joan (1925) El vas campaniforme a Catalunya i les coves
sepulcrales eneolítiques. Solsona.
- SERRA VILARO Joan (1927) La civilització megalítica a Catalunya. Con-
tribució al seu estudi. Solsona.
- TARRUS Josep (1980) El neolític mitjà a les comarques gironines. El Neolí-
tic a Catalunya. Taula Rodona de Montserrat. Pàg 87
- TEN Ramon (1977) Aportaciones al estudio del eneolítico en el Vallés
Memòria de Llicenciatura. Barcelona.
- TURBON Daniel (1975) Les restes humanes de Can Cuca Fonaments n° II
Barcelona. Pàg 69 i ss.

.....

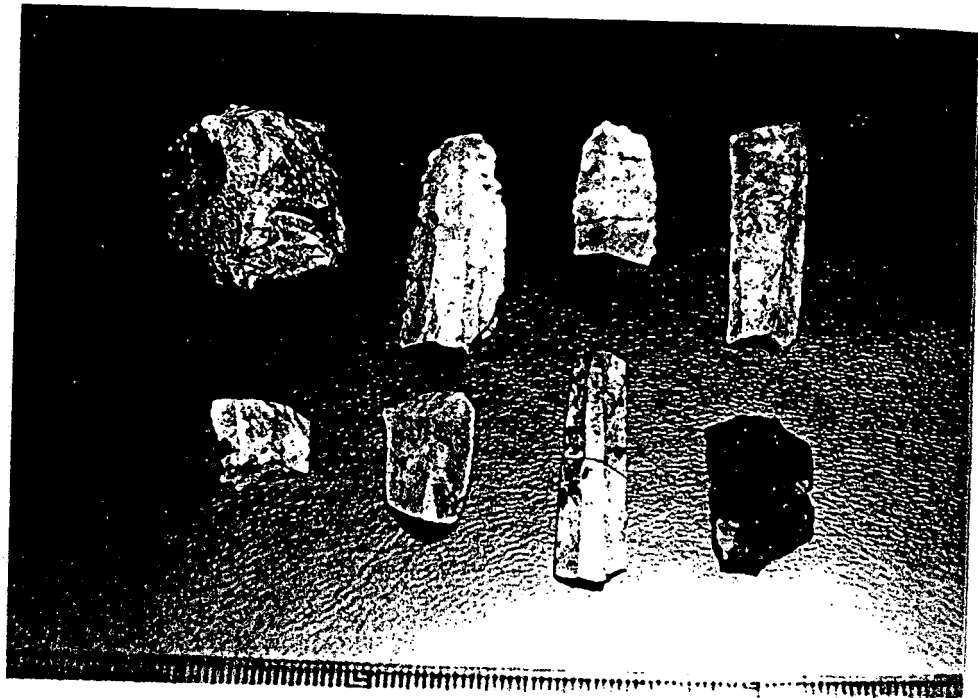
LA PERA

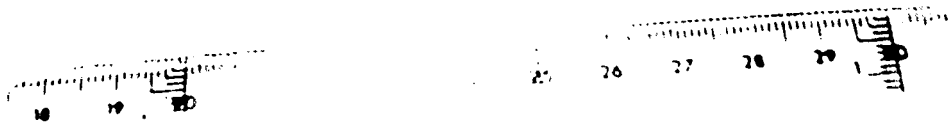
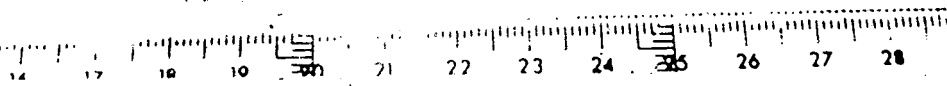
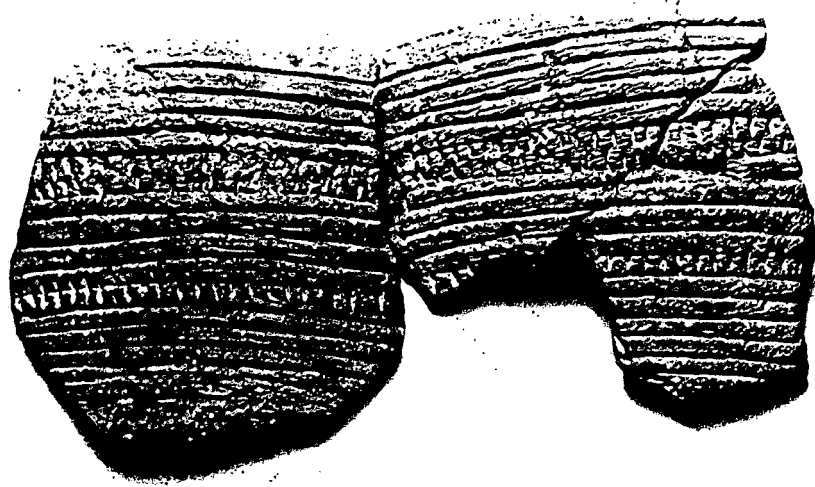
1 Dentalium
 2 Anche
 3 Calotta
 4-5 Pecten
 Aixoves

Metall

Silex

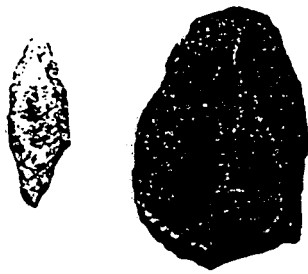

Galeria Catalana de LA PERA

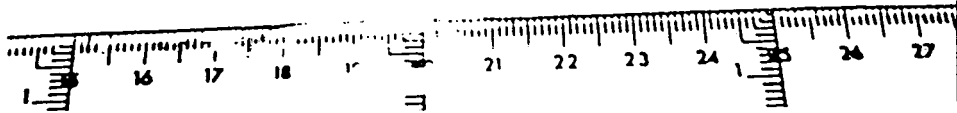
Ceramica Campaniforme

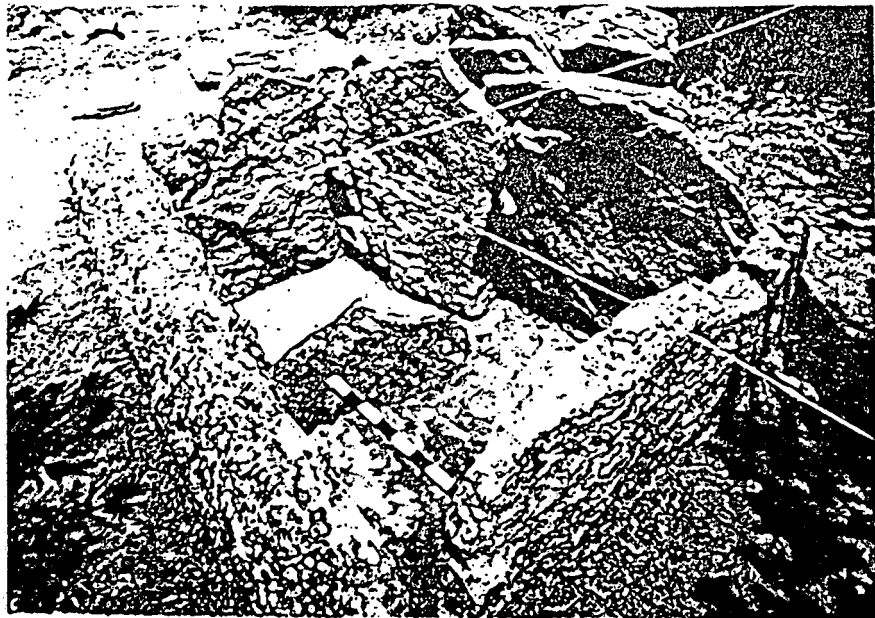
1

2

Sepulcre de Cal Tururut
Abans de l'excavació 1
Silex 2

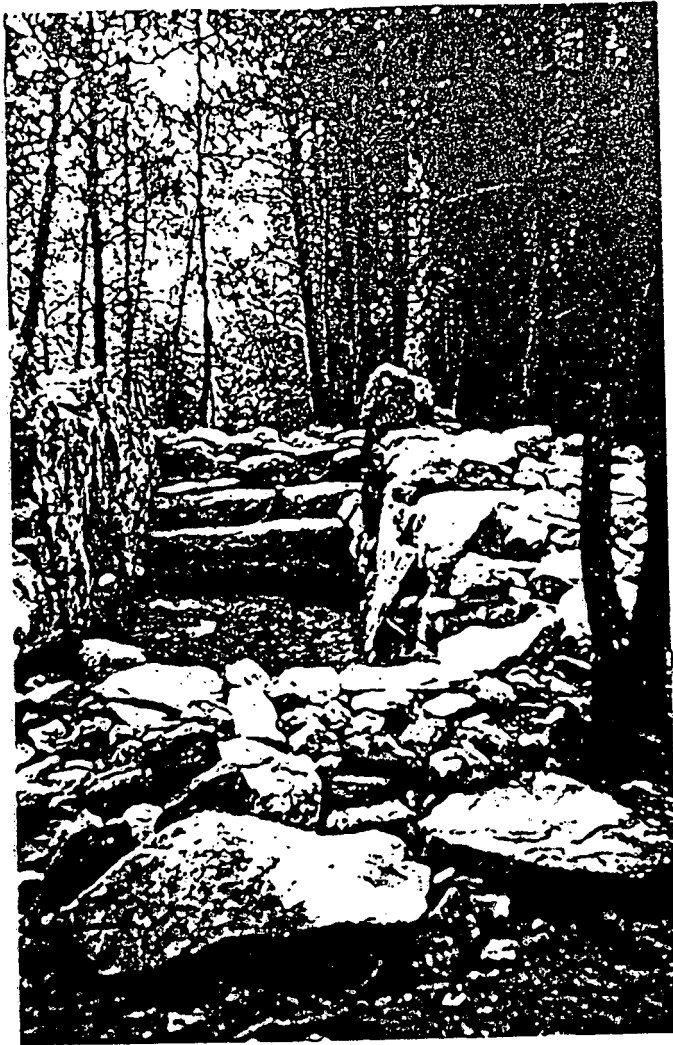
La Caixa del Moro de Castelló

Galeria Catalana de La Pera

Tomba del Moro de Pea

Galeria Catalana de

LA PERA

Excauacio del tumul

MEMORIA D'EXCAVACIONS 1983-1984. :
ESTUDI ANTROPOLÒGIC

I N T R O D U C C I O

Els dolmens que presentem en la present Memòria constitueixen junt amb els de Gargallà també excavats per nosaltres, l'aportació més important al coneixement del megalitisme a les comarques de l'interior des dels treballs d'en Joan Serra i Vilaró. Algunes recerques aïllades com la del dolmen de Can Cuca (Pinós) i la de la cista Puput (Navés) han contribuït així mateix a aquesta causa.

Després de l'estudi de les cinc estructures megalítiques de Gargallà efectuat l'any passat, en la monografia present, oferim el de quatre megalits del Solsonès: la Tomba del Moro de Peà, el sepulcre de Cal Tururut, i la Caixa del Moro de Castelló, tots tres del municipi de Navès, i la galeria catalana del Collet del Consell o de la Pera, del de Pinós.

A aquesta important aportació al món de l'Arqueologia de l'interior de Catalunya, no hi manca l'Antropologia Física, que com sempre col·labora amb aquella en les seves finalitats. Es aquest, i no altre, l'objecte del capítol que encetem. En ell tractarem successivament de les restes humanes dels quatre megalits, afegint-hi unes conclusions comunes a tots ells que puguin ser vàlides per les comparances tipològiques.

CISTA DE LA TOMBA DEL MORO DE PEA

Malauradament aquesta cista va ser violada quasi en la seva totalitat, i tant sols hi varem trobar quatre peces dentàries, dos fragments de diàfisis, i algunes ascles d'os d'estudi impossible.

PECES DENTÀRIES:

Dents	N	Dià.M-D	Dià.L-V	I.morf.	I.robust.	°Abrassió
Inc.cent.sup.	1	\bar{x} 8.4	\bar{x} 7.6	\bar{x} 90.47	\bar{x} 63.84	°2
3 ^o molar sup.	1	9.2	10.3	111.95	94.76	°0
1 ^o premol.inf.	1	7.3	7.8	106.84	56.94	°0
Inc.cen.inf.	1	5.6	6.3	112.50	35.28	°3(ADS).

Tots aquests valors numèrics són dins la normalitat. Pels graus d'abrassió dentària ens és possible determinar la presència de dos individus, un d'ells molt jove, i un altre d'uns 40 anys.

L'ESQUELET POST-CRANEAL:

Ulna: Porció de diàfisi esquerra amb signes clars de cremació

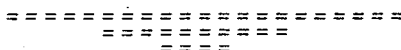
Diàm. A-P central : 13.2 mms.

Diàm. T central : 14.3 mms.

Index cent.diàfisi : 92.30

Radi: Porció de diàfisi en pèssim estat de conservació. No en podem obtenir dades mètriques.

Porcions vàries: Ascles d'os no útils per l'estudi antropològic.

SEPOLCRE
DE CAL TURURUT

Aquest ^{sepulcre} estava totalment violat, i de material antropològic tant sols va donar una porció de clepsa i quatre peces dentàries.

CRANI: Porció (CT-1) de parietal dret que inclou la pars obèlica de la sutura sagital, i el forat parietal. El gruix és mitjà, i com la sutura obèlica és en vies de sinóstosi, la seva edad biològica deuria d'esser d'uns 35 anys.

Gruix obèlic : 6.3 mms.

DENTICIO:

Dents	N	Dià.M-D	Dià.L-V	I.morf.	I.robust	°Abrassió
		\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	
1 ^o molar sup.	1	11.40	-	-	-	°0
1 ^o premolar inf.	1	6.6	7.3	110.60	48.18	°2
2 ^o molar inf.	1	11.2	10.3	91.96	115.36	°0-1
3 ^o molar inf.	1	10.7	10.0	93.45	107.00	°1

Segons aquestes dades mètriques, el primer molar superior és molt gros, encara que no es conserva sencer; el mateix passa amb el segon molar inferior.

Aquesta darrera peça presenta un corc dentari puntiforme i oclusal de °1. El nombre de cúspides és en tots els molars de quatre.

El nombre mínim de individus representats és de dos, un jove i un adult de mitja edad.

=====

CRANIOLOGIA

Tots els fragments de cranis d'aquest jaciment, així com molts ossos llargs estan capolats per les violacions, desmineralitzats, i en un estat precari. El grau de desmineralització ens va dur a sospitar que la causa del fenomen podia esser edafològica, relacionada amb el pH del sol. Hem d'agrair al CSIC de Barcelona, i més concretament al doctor Joan Isart i Sabí (Institut de Química Bio-orgànica, laboratori d'Entomologia), les anàlisis pertinents i la determinació del pH, que donà 6.5, és a dir, lleugerament àcid, i que justifica en part l'estat de les restes òssies del jaciment.

C - 1: Consta de part d'un frontal amb superciliars forts, vora orbitària superior arrodonida, i glabella de ^oIII, també de tot el parietal esquerre i part del dret. Clepsa una mica prima, amb sutura sagital sinostosada, i la lambdoidea parcialment. Correspõn a un home de cap a 50 anys d'edat.

Amplada frontal mínima.....102 mms.(ded.1/2)

Gruix bregma.....5.0 mms.

Gruix obel.li.....7.9 mms.

Gruix euri esquerre.....5.9 mms.

C - 2: Parts d'una clepsa representada per la porció sagital d'un frontal amb glabella de grau III, superciliars forts, i restes de sutura metòpica, i també per porcions de parietals i un penyal dret. Les sutures coronal i lambdoidea són obertes, i la sagital, en avançat estat de sinòstosi. Correspõn a un home d'uns 40 anys.

Gruix metopi.....7.0 mms.

C - 3: Es tracta d'un frontal sense metopi i part de la coronal esquerra, fragments de parietals i d'un temporal esquerra. Glabella de ^oII, superciliars aplanats i vores supraorbitàries arrodonides; cresta supramastoidea forta, i mastoides ampla i robusta. Sutura coronal encara oberta. Correspōn a un home de menys de 40 anys.

Gruix metopi.....6.0 mms.

Gruix bregma.....5.8 mms.

Gruix euri.....7.0 mms.

Gruix asteri.....8.2 mms.

C - 4: Trossets de frontal i parietals. La clepsa és prima, la glabella de ^oI, amb superciliars aplanats i vores supraorbitàries tallants. Correspōn probablement a una dona adulta.

C - 5: Integrat per part d'un frontal, porcions de parietals i temporals, i una escata occipital. Glabella de ^oI-II, superciliars aplanats amb vores tallants, ini de ^oI-II, línies nucals suaus i tòrcula de tipus A de Testut. Correspōn a una dona de menys de 30 anys.

Amplada frontal mínima.....96 mms. (ded.1/2)

Amplada frontal màxima.....121 mms. (ded.1/2)

Index fronto-transvers.....79.33(esferometop)

Arc frontal.....119 mms.

Corda frontal.....106 mms.

Index sagital frontal.....89.07(ortometop)

Amplada biastérica.....109 mms.

Arc occipital.....120 mms.

Corda occipital.....105 mms.

Index sagital occipital.....87.50

Gruix metopi.....6.8 mms.

Gruix bregma.....5.4 mms.

Gruix obeli.....5.9 mms.

Gruix euri.....6.1 mms.
 Gruix lambda.....8.8 mms.
 Gruix asteri.....7.0 mms.

C - 6: Clepsa prima de la que solament resta el parietal esquerre, la porció mastoidea homolateral, i l'escata occipital. Creta supramastoidea poc notable, mastoides petita, ini de °II-III amb línies nucals fortes, i tòrcula del tipus A de Testut. Sutures amb complicació de °IV-V d'Oppenheim, amb la coronal parcialment sinostosada, i la sagital i lambdoidea quasi completament. Correspōn probablement a una dona ^{d'uns} 50 anys.

Amplada biastèrica.....110 mms.
 Arc occipital.....105 mms.
 Corda occipital.....92.50 mms.
 Index sagital occipital.....88.09
 Gruix bregma.....5.3 mms.
 Gruix euri.....5.5 mms.
 Gruix asteri.....5.1 mms.

MANDIBULES

M - 1: Hemimandíbula dreta sense mentó, ni apòfisis geni, ni coronoides. Aspecte un xic voluminós, amb cos alt i curt, i branca alta i estreta, amb còndil robust i escotadura sigmoide curta i fonda. Goni normal i espina de Spix molt allargada; algunes peces dentàries caigudes post-mortem. Pot pertanyer a un adult masculí.

Alçada molar.....32 mms.
 Alçada premolar.....36 mms.
 Gruix al mental.....14 mms.
 Index de robustesa.....38.88 (feble)

Alçada branca.....77 mms.
 Amplada branca.....33.50 mms.
 Index branca.....43.50 (feble)
 Angle goníac.....105° (tencat)

M - 2: Hemimandíbula esquerra sense còndil ni coronoides, gràcil. Cos baix, i branca baixa i estreta, amb goni extravessat i espina de Spix punxada. Les peces dentàries presenten, com en el cas anterior, una abraçió de 2° (Gustafson). Correspon a una dona adulta.

Alçada molar.....27.50 mms.
 Alçada premolar.....31 mms.
 Gruix al mental.....11.5 mms.
 Index de robustesa.....37.09 (feble)
 Amplada branca.....32.50 mms.
 Angle goníac.....115° (poc obert)

M - 3: Porció de mentó, quadrat, amb forat mental gran i apòfisis geni formant una cresta sagital.

M - 4: Còndil mandibular dret, ample i gruixut.

La dentició corresponent a aquestes mandíbules s'estudia per raons d'organigrama conjuntament amb les peces dentàries trobades aïlladament.

ODONTOLOGIA. CARACTERS DESCRIPTIUS

La distribució de les dents temporals és la següent:

Categoria	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	Total
Homónimes	1	1	-	2	-	-	1	1	-	-	6
Homónimes	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Total											8

Si considerem el nombre de peces homònimes i la diversificació de les abrossions oclussals, cal ^{admetre} la presència de probablement tres infants, dels que sabem amb certesa l'edat d'un: dos anys i mig.

Les abrossions són d'intensitat variable, oscil·lant entre el °0 (1 peça), °1 (5 peces), i °2 (2 peces).

Respecte a les anomalies, variacions i patologia, simplement cal dir que no hi ha res especial, llevat del ja dit.

Dentició permanent:

La distribució de les dents permanents trobades, és la següent:

Categoria	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8	Total
Homònimes	4	2	5	2	6	9	11	9	8	10	8	6	2	5	2	4	96
Homònimes	1	5	3	14	8	6	5	4	6	4	6	6	5	5	5	5	88
Categoria	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8	
Total																	184

Variacions de forma i anomalies: El tubèrcul lingual volu-
minós l'hem trobat en un sol cas a La Pera, autolimitat al cingulum.
Pel que fa als incisius en pala, n'hem trobat dos de centrals i sis
laterals, molt clars, el que suposa un 21.05 %, xifra normal en aques-
tes èpoques. També hi ha un cas d'invaginació paracingular, caràcter
poc corrent en aquestes poblacions. De solcs corono-sindesmo-radiculars
o corono-radiculars n'hi ha dos casos en incisius laterals superiors,
el que suposa un 9.25 % de freqüència, xifra similar als valors del
neolític francès, i allunyada del Bronze portuguès. El tubèrcul de Ca-
rabelli només és present en un sol cas, representant el 12.5 % dels
primers molars superiors, incidència molt elevada deguda a la minça

l'esmalt. Les variacions radiculars no són estranyes a La Pera: Hi ha un segon molar inferior amb arrel piramidal del tipus D (Brabant i Kovacs), i també un primer premolar inferior amb arrel bífida que suposa una incidència del 7.14 %, alta, però dins de la normalitat.

Pel que fa a les variacions numèriques de les cúspides molars, la classificació és la següent:

Dents	> 4 cusp.	4 cusp.	3-4 cusp.	3 cusp.	< 3 cusp.
1 ^o molar sup.	0	4	0	0	0
2 ^o molar sup.	0	5	0	1	0
3 ^o molar sup.	0	1	0	8	0

Dents	6 cusp.	5 cusp.	5 cusp.	4 cusp.	< 4 cusp.
1 ^o molar inf.	1	0	6	0	0
2 ^o molar inf.	0	0	0	4	0
3 ^o molar inf.	0	0	0	6	0

Respecte a l'esmalt, no hi han alteracions de l'aspecte ni de l'estructura, llevat d'algunes bandes de creixement hipoplàsic, presents en tres peces, amb una incidència del 1.83 %.

L'existència de corcs dentaris només la podem deduir d'un sol exemplar, de posició cervic-distal i de 2^oII. La incidència resultant és del 0.52 %, el que no deixa de ser sorprenent tenint en compte que sol oscil·lar entre un 1.4 % (Holmer) i un 9 % (Carr) en jaciments coetanis d'Europa.

Les paradontosis poden deduir-se de l'observació d'alguns cassos clars de hiper cementosis, lesió patognomònica residual en les infeccions de les gonfosis. Amb tot, ^(i això) l'incidència és baixa, com també ho és la presència de niell, que tan sols es dona en 4 peces (2.08 %). Tot això és ben demostratiu d'una dentició anormalment sana per la seva època, tot i que les restes antropològiques fossin atribuïdes al Neolític final i no al Bronze Antic.

L'abrasió dentària de les peces que estudiem és variable, distribuïnt-se en cinc graus anant del 0 al 4. Els caràcters involutius descrits per Gustafson, també han estat observats: periodontosi, aposició de dentina secundària i ciment secundari, resorció i transparència senil de les arrels. La distribució de l'abrasió és així:

	0	1	2	3	4
	33	51	84	13	3
Period.	5	6	4	3	2
Ap.dentina sec.					
Apo. dent ciment secund.					
Res.arrel					
Trans.sen.ar					

Com podem veure, malgrat l'inexactitud, obtenim una corba de mortalitat per edats, amb un màxim d'aquesta abans dels 40 anys, ja que l'abrasió en aquesta època es donava en edats prematures, degut a l'alimentació

ODONTOLOGIA. CARÀCTERS MÈTRICS

Totes les mesures són preses amb instruments GPM, i amb un error màxim d'una dècima de milímetre. Per no extendre'ns massa, donarem solament les mitjanes, deixant els marges de variació per treballs exclusivament antropològics.

Dents	Diàmetre mesi - distal			
	N	La Pera \bar{x}	Megalitisme francès (Brabant) \bar{x}	Sèrie actual (Marseillier) \bar{x}
Inc.cent.sup.17		8.05	8.47	8.8
Inc.lat.sup. 21		6.31	6.81	6.5
Ullals sup. 15		7.22	7.70	7.6
1 ^a premolars 9		7.48	6.78	5.4
2 ^a premolars 7		6.18	6.66	6.5
1 ^a molar sup. 8		10.13	10.40	10.0
2 ^a molar sup. 6		9.70	9.54	9.2
3 ^a molar sup. 9		8.51	9.02	9.0

Dents	Diàmetre linguo - vestibular			
	N	La Pera \bar{x}	Megalitisme francès (Brabant) \bar{x}	Sèrie actual (Marseillier) \bar{x}
Inc.cent.sup.	17	7.00	7.09	7.0
Inc.lat.sup.	21	6.05	6.55	6.0
Ullals sup.	15	8.04	8.22	8.0
1 ^o premolars	9	8.65	8.97	9.0
2 ^o premolars	7	8.85	8.69	8.5
1 ^o molar sup.	8	11.57	11.61	12.0
2 ^o molar sup.	6	11.25	11.28	11.5
3 ^o molar sup.	9	11.00	10.64	11.0

Aixó es el rapport mètric de l'arcada superior, i a continuació exposarem el de la mandíbula inferior, establint les comparances amb els mateixos grups.

Dents	Diàmetre mesi - distal			
	N	La Pera \bar{x}	Megalitisme francès (Brabant) \bar{x}	Sèrie actual (Marseillier) \bar{x}
Inc.cent.inf.	10	5.03	5.29	5.4
Inc.lat.inf.	8	5.91	5.89	6.5
Ullals inf.	12	6.69	6.90	6.9
1 ^o premolars	14	6.97	6.78	6.9
2 ^o premolars	19	6.58	7.11	7.2
1 ^o molar inf.	8	11.31	11.08	11.2
2 ^o molar inf.	10	10.55	10.18	10.7
3 ^o molar inf.	6	10.18	10.39	10.5

Dents	Diàmetre linguo - vestibular		
	La Pera N	Megalitisme francès (Brabant) \bar{x}	Sèrie actual' (Marseillier) \bar{x}
Inc.cent.inf.	10	5.62	6.02
Inc.lat.inf.	8	6.26	6.36
Ullals inf.	12	7.60	7.87
1º premolars	14	8.00	7.30
2º premolars	19	7.78	7.89
1º molar inf.	8	10.64	10.44
2º molar inf.	10	10.06	9.70
3º molar inf.	6	9.41	9.76

Index de la dentició permanent

	Index morfològic \bar{x}	Index de robustesa \bar{x}
Inc.cent.sup.	87.48	58.26
Inc.lat.sup.	96.30	38.27
Ullals sup.	111.31	58.71
1º premolars	119.07	63.96
2º premolars	143.11	54.90
1º molars sup.	114.47	117.38
2º molars sup.	115.43	108.35
3º molars sup.	129.49	94.01
Inc.cent.inf.	101.91	28.25
Inc.lat.inf.	106.10	37.17
Ullals inf.	113.65	51.13
1º premolars	114.93	55.95
2º premolars	111.62	51.65
1º molars inf.	82.42	105.44
2º molars inf.	95.51	106.32
3º molars inf.	92.41	96.03

Això és pel que fa a la dentadura permanent; veiem ara quins són els caràcters mètrics de la dentadura temporal.

Dents	N	Diàm.M-D \bar{x}	Diàm.L-V \bar{x}	Index morf. \bar{x}	Index robust. \bar{x}
Inc.lat.sup.	3	5.2	4.8	93.58	25.30
Ullal sup.	1	6.8	6.3	92.64	42.84
1 ^o molar sup.	1	9.1	9.7	106.59	88.27
2 ^o molar sup.	1	6.8	8.8	129.41	59.84
Ullals inf.	2	6.0	5.4	90.00	32.40

Si resumim totes les dades mètriques de les peces dentàries, haurem de concloure que les peces temporals estan dins de la normalitat, i que en les permanents cal destacar la presència d'uns incisius i uns ullals més petits que els de les dues sèries comparades; els premolars donen variacions de volumens respecte aquestes sèries, així els segons superiors són més grans en sentit linguo-vestibular, i els inferiors tenen uns segons petits en sentit mesi-distal, i uns primers grans en el linguo-vestibular; els molars de totes les sèries són per l'estil, i en sèrie decreixent. Moltes peces dentàries semblen cremades (?). Segons l'estudi dentari, el nombre mínim d'individus és de 14, amb una mortalitat màxima entre els 30 i 40 anys.

L' ESQUELET POST-CRANEAL. ANALISI.-

LES CLAVICULES

Porcions de dues clavícules sense els extrems epifisiaris; no tenen tubèrcul conoide, i en una el solc sots-clavicular és absent i en l'altra notable. Les úniques mesures a prendre són, respectivament:

Perímetre central: 37 mms.

" " : 39.5 mms.

ELS HUMERS

Conservem porcions de sis hùmers diferents (H-1 fins H-6) corresponents a individus adults. Són majoritàriament gràcils, amb V deltoidea

desenvolupada i sense procés supracondili. No hi han epífisis

Paràmetre	N	mín.- màx.	\bar{x}
Perímetre mínim	2	51.0 - 59.0	55 mms.
Diàm. A-P central	1	16.2	
Diàm. T central	1	23	
Index diafisari	1	70.43	

L'únic índex que hem pogut calcular denota una clara platibràquia

ELS CUBITS O ULNES

Es tracten tots de diàfisis sense els extrems epifisiaris corresponents a individus adults. Van de U-1 fins U-4, i dos són gràcils i els altres, robustos.

Paràmetre	N	mín. - màx.	\bar{x}
Perímetre mínim	2	30.0 - 33.0	31.5 mms.
Diàm. A-P subsigmoide	1	22 mms.	
Diàm. T subsigmoide	1	14 mms.	
Index de platolenia	1	63.63	

Aquest índex tradueix una platolènia forta

ELS RADIS

Estàn representats sols per dues porcions, una diafisiària i una epífisi superior (R-1 i R-2). Tuberositat bicipital de relleu mitjà.

Perímetre mínim: 43 mms.

LES ROTULES O PATEL·LES

N'hi ha una sola, dreta i d'adult, sense el vèrtex inferior.

Amplada màxima: 45 mms.

Gruix màxim: 20 mms.

ELS FEMURS

N'hi ha sis^{de} porcions de diàfisis, més o menys extenses, i corresponen a tres individus adults i tres subadults. Només utilitzarem per cercar les mitjanes els valors dels ossos d'adults.

Paràmetre	N	mín. - màx.	\bar{x}
Perímetre central	2	80 - 86	83 mms.
Diàm A-P central	2	28 - 29.5	28.75 mms.
Diàm T central	2	24 - 26	25 mms.
Diàm. A-P subtrocantèri	2	21 - 25	23 mms.
Diàm. T subtrocantèri	2	30.5 - 33	31.75 mms.
Index pilàstric	2	113.46 - 116.66	115.06
Index de platimeria	2	63.63 - 81.96	72.79

Pels índex pilàstrics veiem que són fèmurs de pilastra ~~de~~ mitjana, el que es confirma també entre els subadults. Pels índex de platimeria s'aprecia una situació entre la platimeria i l'hiperplatimeria (entre els subadults es confirma aquesta darrera).

Pel que fa a les característiques descriptives, és comú l'existència de cresta glútea i fossa hipotrocantèrea. La secció de la diàfisi sol ser arrodonida.

LES TIBIES

Estàn representades per vuit porcions de diàfisis i una d'epífisis inferior. Dues són d'infants, i una d'individu subadult d'edat imprecisa. Van de T-1 a T-9. Tenen la línea obliqua forta, i una d'elles presenta careta oriental. La secció diafisària sol ser triangular.

Paràmetre	N	mín. - màx.	\bar{x}
Perímetre mínim	1	68 mms.	
Diàm. A-P diàfisis	3	25.5 - 33.5	30.33 mms.
Diàm. T diàfisis	3	19.0 - 24.7	22.56 mms.
Index cnèmic	3	59.37 - 94.11	75.73

La mitjana de l'índex cnèmic està dins de l'euricnèmia, però si tenim en compte els exemplars subadults, hi han dues diàfisis platicnèmiques i dues euricnèmiques.

ELS PERONES O FIBULES

Es conserven cinc porcions corresponents a altres tants peronès d'individus adults, tots diafisaris. Pel que fa referència a la secció central, n'hi ha quatre d'acanalades i una aplanada. Van de P-1 a P-5.

Paràmetre	N	mín. - màx.	\bar{x}
Perímetre mínim	1	36 mms.	
Diàm. A-P central	4	14.50 - 16.50	15.87 mms.
Diàm. T central	4	10.00 - 13.00	11.87 mms.
Índex diafisari	4	60.60 - 82.75	75.06

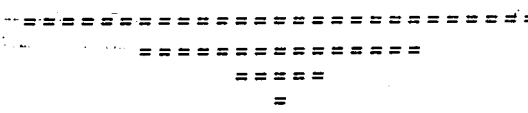
L'índex diafisari es troba dins dels valors mitjans.

CONCLUSIONS ANTROPOLOGIQUES. LA POBLACIÓ DE LA PERA

Quan s'intenta treure conclusions d'un estudi com el present, s'intenten definir trets de la població que la facin individualitzable. Les porcions craneals són tan fragmentaries que no ens diuen res, llevat que són de gruix mitjà (Wolkoff), i un frontal és ortometop i esferometop; l'occipital és arrodonit. Les mandíbules són de robustesa feble, així com l'índex de la branca, i els angles goníacs són característicament poc oberts (105°-115°). En la dentició trobem uns incisius i ullals petits, uns premolars atípics, i uns molars dins la normalitat. En l'esquelet post-craneal sembla típica la platibraquia, la platolenia, la platimeria, i la tendència a la platicnèmia. La coincidència d'aquests aplanaments en una sola població és força interessant, així com poc freqüent en el context de l'època del dolmen de La Pera. El nombre mínim de sebollits és de 14, amb mortalitat màxima entre els 30 i 40 anys. 101

RESTES ÒSSIES NO HUMANES DEL DOLMEN DE LA PERA

Tan sols constatar la presència de dos elements de fauna (FA-1 i FA-2) que hem pogut identificar respectivament com una costella de Oryctolagus cuniculus i un metatars de Ovis aries. Es de suposar que la seva ~~presència~~^{presència} és accidental, i no té res a veure amb el megalit.

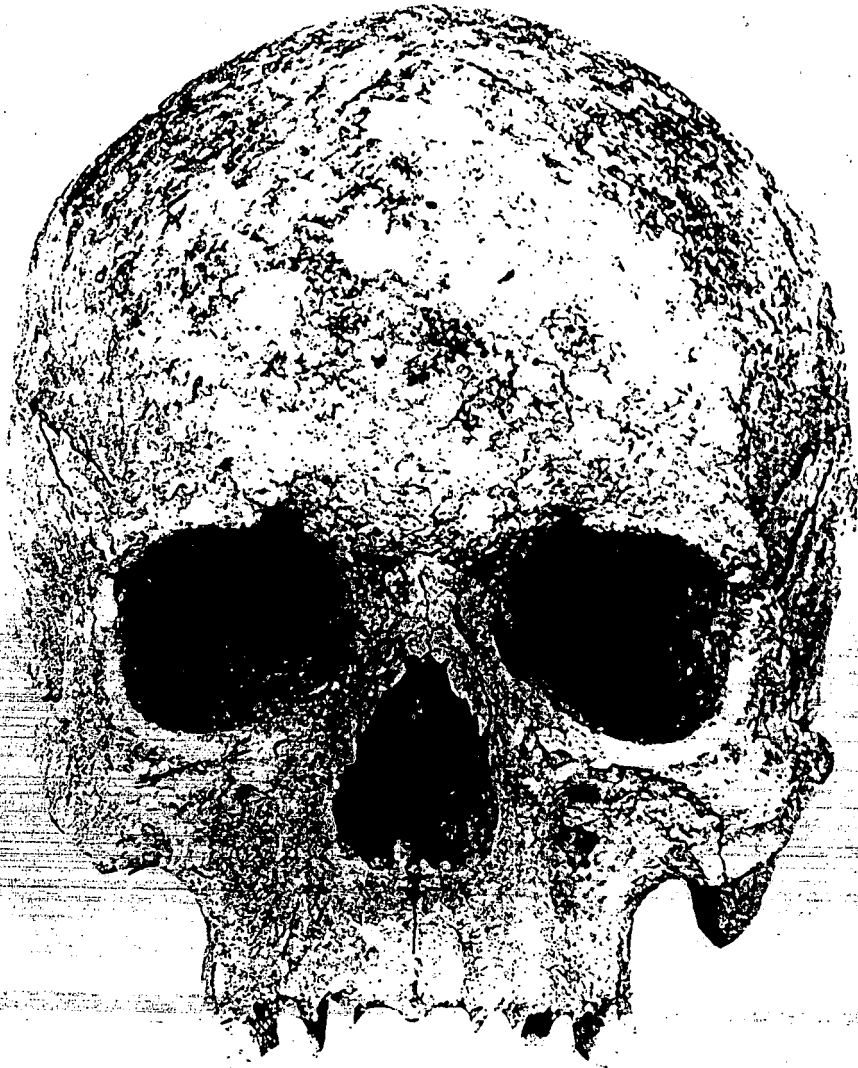
LA CAIXA DEL MORO DE CASTELLÓ

Es el ^{sepulcre} ~~caixa~~ de les nostres campanyes d'excavacions al Solsonès que més peces antropològiques ens ha donat. Tot seguit fem l'exposició abreujada d'aquests materials.

CRANIOLOGIA

Descripció sintètica:

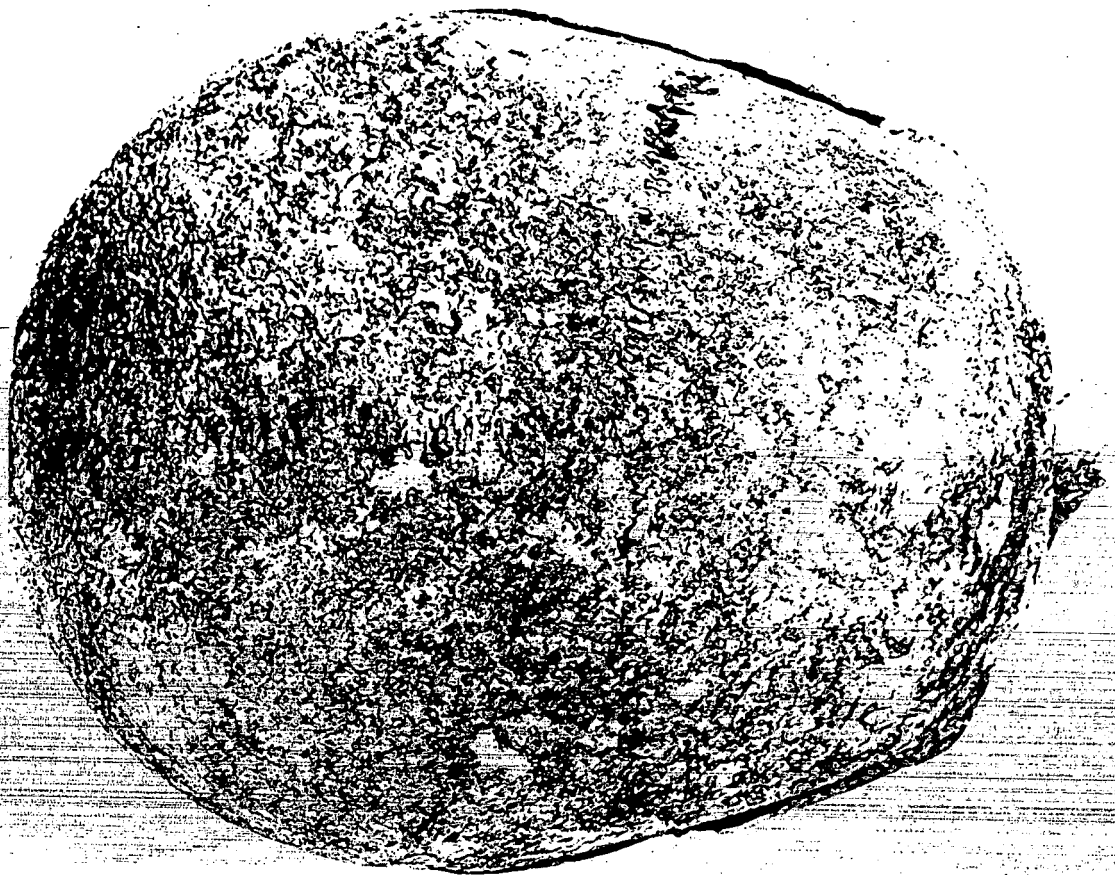
C.M.C. - 1: Crani sencer exceptuant els còndils, mastoïde i estiloïde esquerra, i algunes peces dentàries, ^{sue} correspon~~ent~~ a una dona d'uns 40 anys amb tendència a la al·lofisia, i en bon estat de conservació. Es gràcil, amb una complicació de sutures de °4 d'Oppenheim. Bursoïde sub-domiforme amb fenozigia, amb front arrodonida (vidre de rellotge), vèrtex alt, obeli aplanat, occipital arrodonit i relleus mitjans. Cara quadrangular amb òrbites subrectangulars, abertura piriforme d'alçada mitja, i arcada alveolar upsiloïde. Euencèfal mesocrani, hipsi-acrocrani (basion), hipsi-metriocrani (porion), metri-ortometop, de crotàfites poc divergents i forat occipital mitjà. Mesé mesognat, mesoconque alt, mesorri, leptostafilí dolicurànic, mesodont.

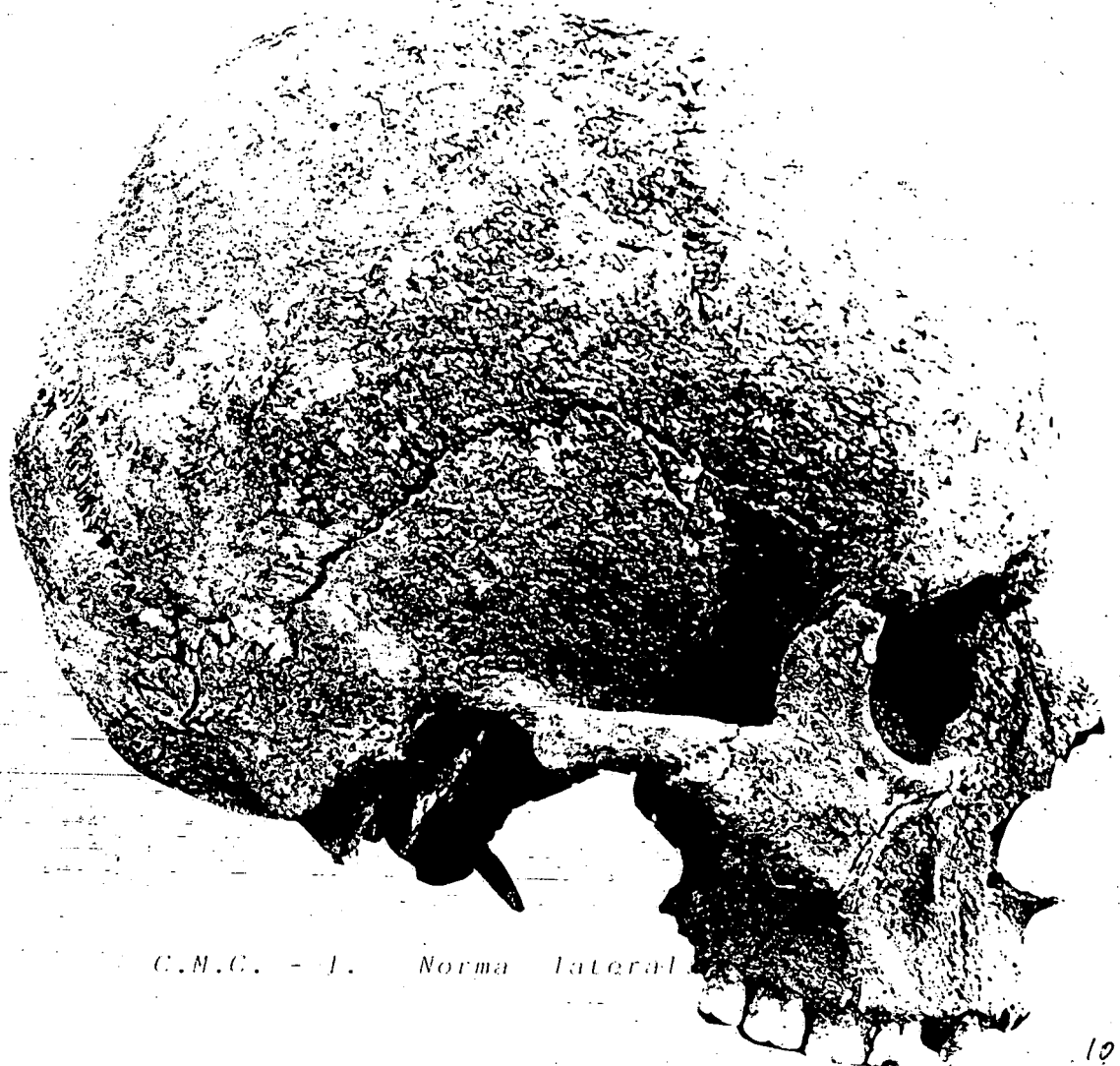
C.M.C. - 1. Norma frontal

C.M.C. - 2. Norma orbital

C.M.C. - 1 . Norma vertical

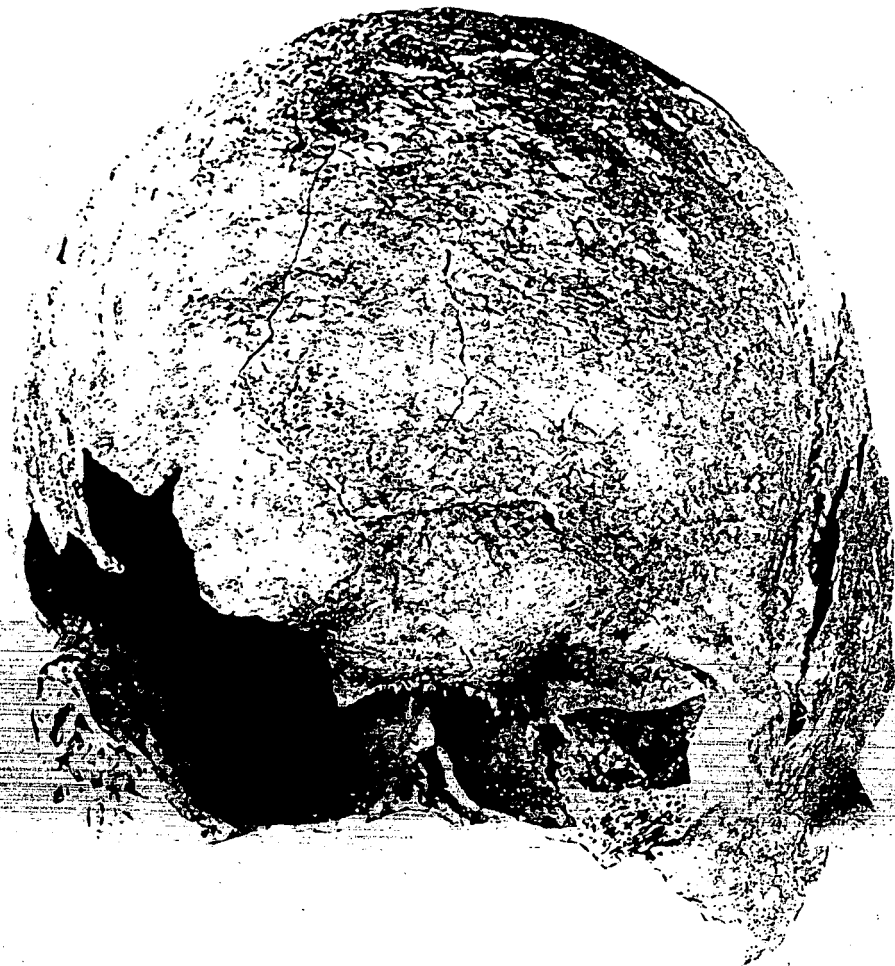

C.M.C. - 1 . Norma lateral

C.M.C. - 2: Calota formada per un frontal, els parietals, temporal esquerra, occipital fins l'ini, i malar esquerra. Correspōn a un home d'uns 50 anys, amb regular estat de conservació. Es tot ella robusta i gran, amb complicació sutural de ^o3-4 i wormians suturals lambdoides de ^oI. Bursoïde sub-tentoriforme, amb front retirada, vertex d'alçada mitja, obeli aplanat, i occipital arrodonit; relleus notables. Aristencèfal mesocrani, orto-metriocrani, euri-ortometop, de crotàfites poc divergents.

C.M.C. - 3: Part d'una calota formada per un frontal, un parietal dret i part de l'esquerra, i un malar dret; a part conservem un temporal dret i una escata occipital. Correspōn a un home d'uns 45-50 anys d'edat. Estat de conservació dolent. Es una clepsa poc robusta, però amb relleus notables, i complicació sutural de ^o3. Bursoïde, amb front arrodonida, vertex poc alt i aplanament obèlic; occipital també arrodonit. Eurimetop i metri-ortometop.

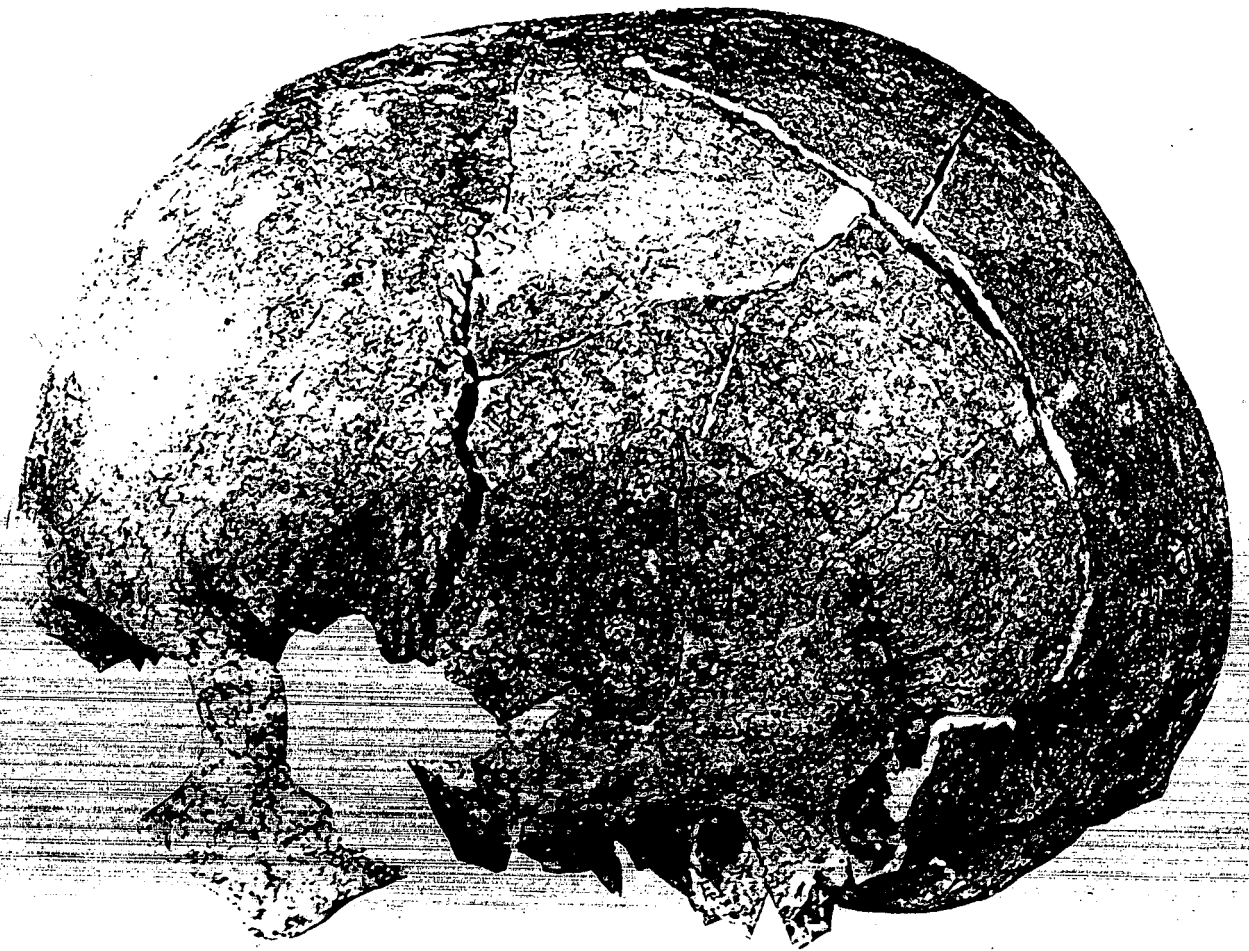
C.M.C. varis: També hi han dos supraorbitaris drets, un masculí i l'altre femení. Una escata occipital amb ini ^o2, línies nucals suaus i premsa d'Heròfil del tipus A (Testut). Dos parts de temporals, amb penyals i mastoïdes, una de cadā sexe. I per fi, una quarentena de petites porcions de calota, que pel grau de sindostosi podrien pertanyer a dos individus, un de 40-50 anys, i un altre de més de 20.

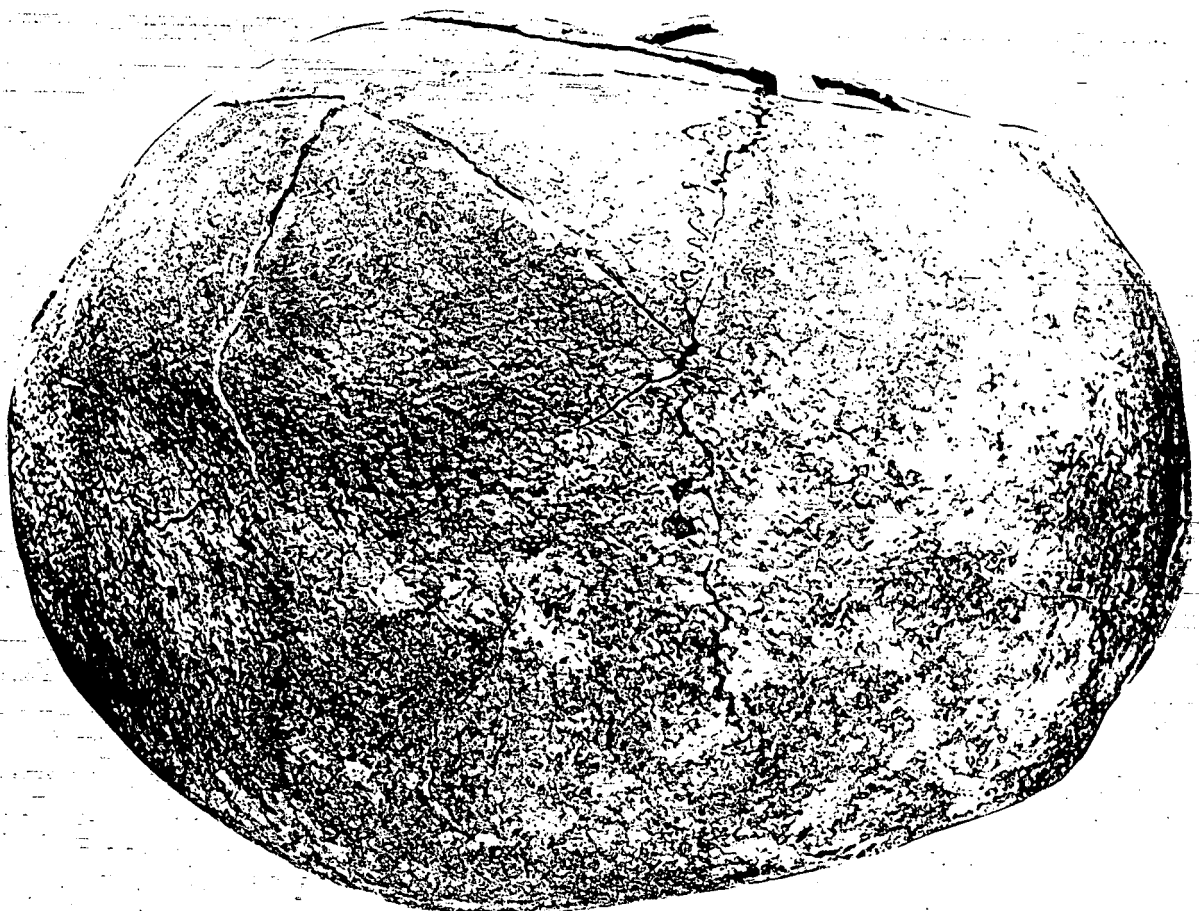
C.M.C. - 2. Norma frontal

C.M.C. - 2. Norma occipital

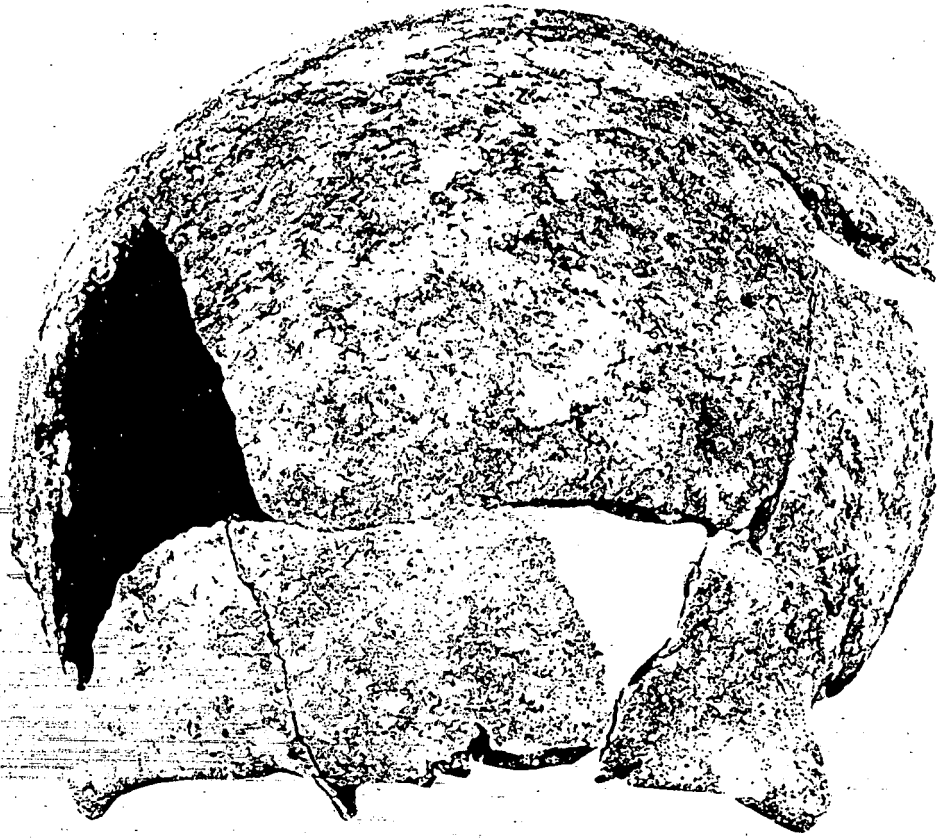
C.M.C. - 2. Norma lateral.

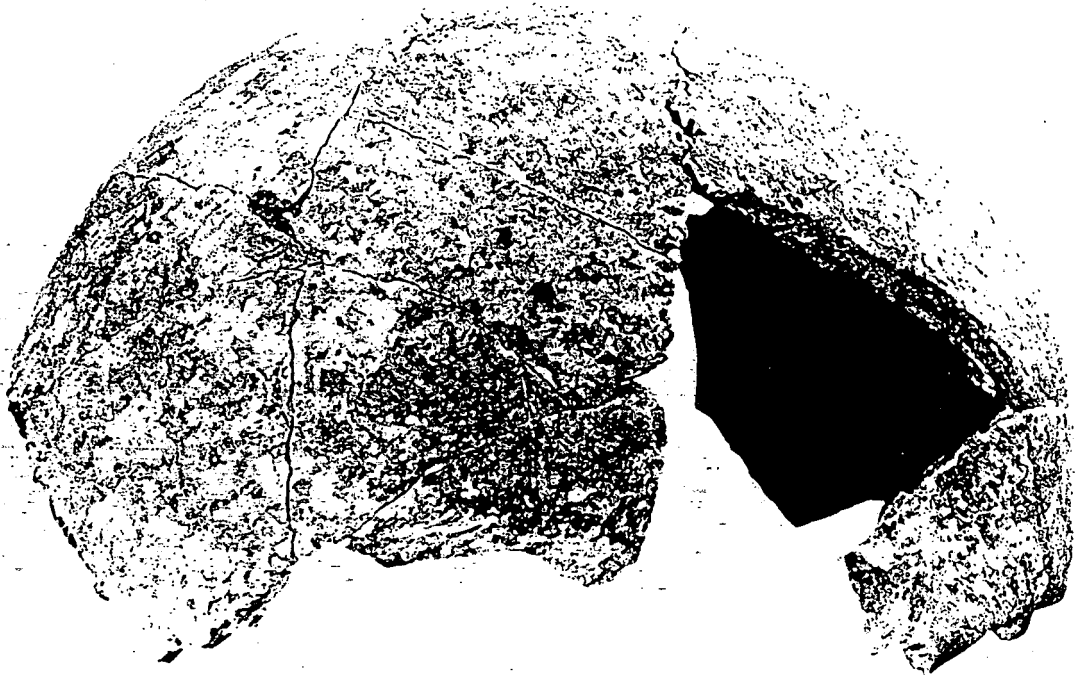
C.M.C. - 2. Norma vertical.

Distribució dels caràcters descriptius dels cranis:

<u>Caràcters:</u>	C.M.C-1	C.M.C.-2	C.M.C.-3	TOTAL
<i>Robustesa del crani</i>				
Gràcil.....	1	-	-	1
Poc robust.....	-	-	1	1
Robust.....	-	1	-	1
<i>Complicació de sutures</i>				
Complicades.....	1	1	-	2
Poc complicades...	-	-	1	1
<i>Presència de wormians</i>				
Suturals.....	-	1	-	1
Fontanelars.....	-	-	-	0
Insulars.....	-	-	-	0
<i>Metopisme</i>				
Total.....	-	-	-	0
Restes.....	-	-	-	0
<i>Carena sagital</i>				
Absent.....	1	-	1	2
Lleugera.....	-	1	-	1
<i>Contorn superior crani</i>				
Ovoide.....	-	-	-	0
Esferoide.....	-	-	-	0
Pentagonoide.....	-	-	-	0
Romboide.....	-	-	-	0
Bursoide.....	1	1	1	3
<i>Contorn posterior crani</i>				
Bombiforme.....	-	-	-	0
Domiforme.....	1	-	-	1
Tentoriforme.....	-	1	-	1

C.M.C. - 3. Norma frontal.

C.M.C. - 3. Norma lateral.

	C.M.C.-1	C.M.C.-2	C.M.C.-3	TOTAL
<i>Elevació de la volta</i>				
Baixa.....	-	-	-	0
Mitjana.....	-	1	1	2
Alta.....	1	-	-	1
<i>Prominència de la glabella</i>				
Suau (°0-°1).....	-	-	-	0
Poc prominent(°2).	1	-	-	1
Prominent (°3)....	-	1	-	1
Molt prom.(°4-°5).	-	-	-	0
<i>Prominència superciliars</i>				
Absent.....	1	-	-	1
Mitjana.....	-	1	1	2
Forta.....	-	-	-	0
<i>Depressió bregmàtica</i>				
Absent.....	1	1	1	3
Present.....	-	-	-	0
<i>Depressió obélica</i>				
Absent.....	-	-	-	0
Present.....	1	1	1	3
<i>Regió lambdàtica</i>				
Aplanada.....	1	-	-	1
Convexa.....	-	1	1	2
<i>Pla nugal</i>				
Aplanat.....	-	-	-	0
Convex.....	1	1	-	2
Sinuós.....	-	-	-	0
<i>Probole occipital</i>				
Present.....	-	-	-	0
Absent.....	1	1	1	3
<i>Linies nucals</i>				
Suaus.....	-	-	-	0
Marcades.....	1	1	1	3

Prominència de l'ini

Suau(°0÷°1).....	-	-	-	0
Poc prominent(°2)	1	-	1	2
Prominent (°3)..	-	1	-	1
Molt prom.(°4-5)	-	-	-	0
<i>Alçada escates temporals</i>				
Altes.....	1	1	-	2
Baixes.....	-	-	-	0
<i>Apòfisis mastoides</i>				
Petites.....	-	-	-	0
Mitjanes.....	1	-	-	1
Grans.....	-	1	1	2
<i>Solcs digàstrics</i>				
Superficials....	-	-	-	0
Fondos.....	1	1	-	2
Molt fondos.....	-	-	-	0
<i>Cresta supramastoidea</i>				
Suau.....	1	-	-	1
Forta.....	-	1	1	2

Distribució dels caràcters mètrics dels cranis:

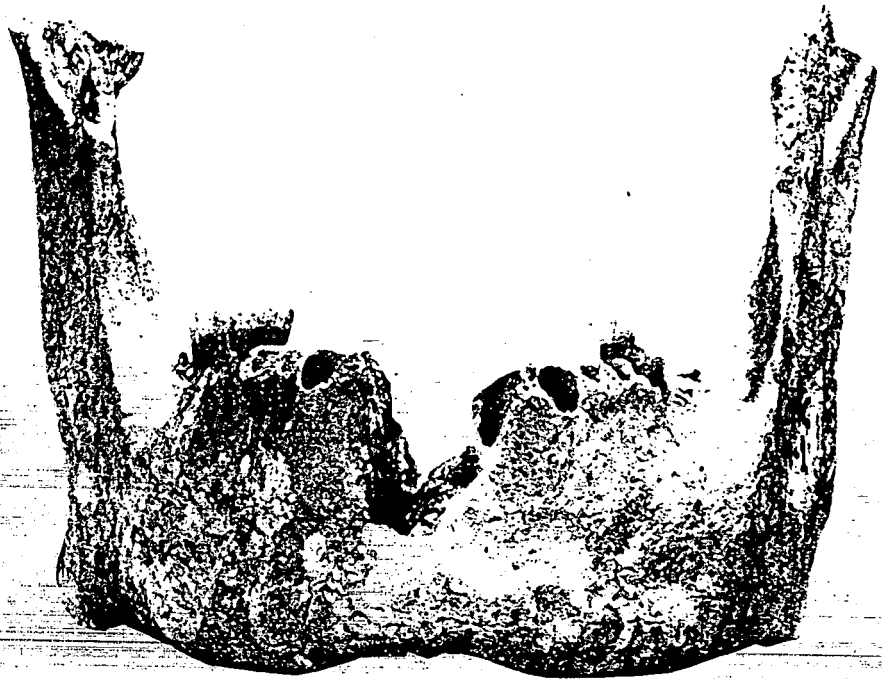
	C.M.C.-1	C.M.C.-2	C.M.C.-3
Longitud màxima	173	197	-
Longitud glabelo-iniaca	175	191	-
Longitud naso-basilar	97	-	-
Amplada màxima	135	148	143
Amplada frontal mínima	92	104(ded.)	95
Amplada frontal màxima	113	125	120
Amplada biauricular	110	130(ded.)	-
Amplada biastérica	105	118	-

	C.M.C.-1	C.M.C.-2	C.M.C.-3
Alçada basí-bregmàtica	133	-	-
Alçada auriculo-bregmàtica	115	120(ded.)	-
Alçada de la calota	105	112	-
Corba horitzontal màxima	508	550	-
Corba transversal	308	324	-
Corba sagital total	365	-	-
Arc sagital frontal	121	143	130(ded)
Arc sagital parietal	123	134	-
Arc sagital occipital	121	-	-
Corda sagital frontal	102	124	112(ded)
Corda sagital parietal	110	123	-
Corda sagital occipital	95	-	-
Angle de corbadura frontal	86°	80°	-
Angle d'inclinació frontal	82°	73°	-
Angle occipital de Broca	8°	-	-
Longitud de la cara	96	-	-
Amplada bizigomàtica	128	-	-
Alçada de la cara superior	68.5	-	-
Amplada biorbitaria externa	95.5	-	-
Amplada interorbitaria ext.	24	-	-
Amplada de la l'òrbita	35.5	-	-
Alçada de la l'òrbita	30	33	-
Alçada nasal	48	-	-
Amplada nasal	24	-	-
Longitud maxilo-alveolar	62	-	-
Amplada maxilo-alveolar	66	-	-
Longitud del paladar	55.5	-	-
Amplada del paladar	40	-	-
Alçada del paladar	28	-	-
Angle del perfil total	83°	-	-
Angle progn.alvèol-subnasal	93°	-	-

	C.M.C.-1	C.M.C.-2	C.M.C.-3
Index cúbic (Lee ^T Pearson)	1350	1636.37	-
Index cefàlic	78.03	75.12	-
Index vèrtic-longitudinal	76.87	-	-
Index vèrtic-transversal	98.51	-	-
Index aurícul-longitudinal	66.47	60.91	-
Index aurícul-transversal	85.18	81.08	-
Index d'alçada volta	64.81	61.29	-
Index fronto-transvers	81.41	83.20	79.16
Index fronto-parietal	68.14	70.27	66.43
Index sagital frontal	84.29	86.71	86.15
Index sagital parietal	89.43	91.79	-
Index sagital occipital	78.51	-	-
Index foramen magnum	85.29	-	-
Index facial superior	53.51	-	-
Index gnàtic	98.96	-	-
Index crànio-facial transversal	94.81	-	-
Index orbitari	84.50	-	-
Index nasal	50.00	-	-
Index maxilo-alveolar	106.45	-	-
Index palati	72.07	-	-

LES MANDIBULES

Entre les senceres i les porcions més o menys completes, n'hi ha un total de quinze, siglades de M-0 a M-14. Per tal de procedir al seu estudi, considerarem succesivament les característiques morfològiques i mètriques. La M-11 és d'un infant de quatre anys d'edat.

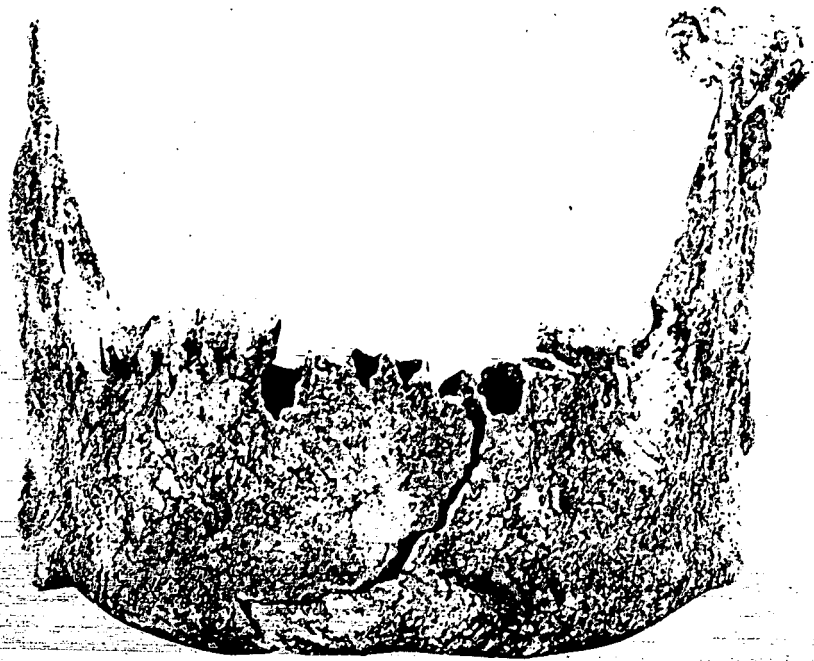
C.M.C. - M-1. Norma frontal

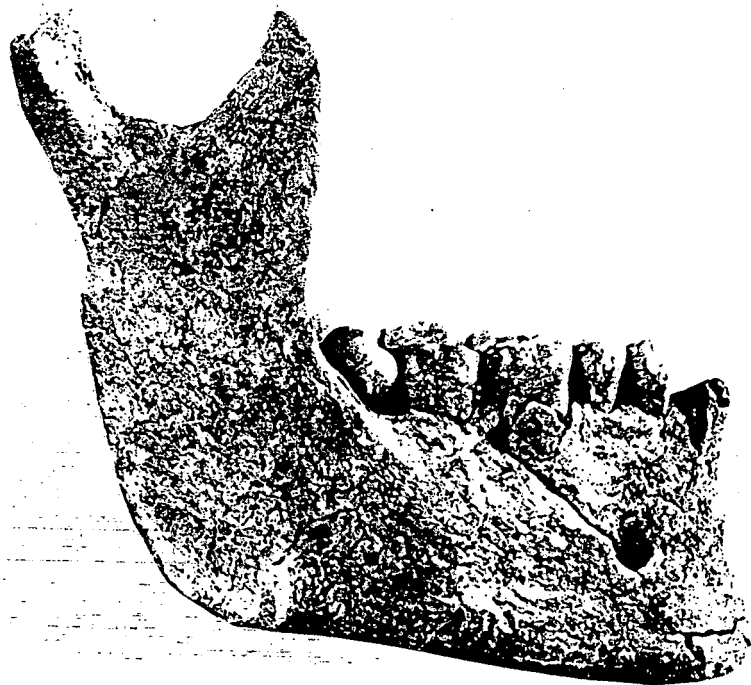
C.M.C. - M-1. Norma lateral

Distribució dels caràcters descriptius:

	M-1	M-2	M-3	M-4	M-5	M-6	M-7	M-8	TOTAL
<i>Relleus ossis</i>									
Suaus.....	1	-	-	-	1	-	1	1	4
Mitjans.....	-	1	1	1	-	1	-	-	4
Forts.....	-	-	-	-	-	-	-	-	0
<i>Vora inferior cos</i>									
Convex.....	1	-	1	1	1	-	1	1	6
Rectilini.....	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Còncav.....	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Desenvolupament gonis</i>									
Aplanats.....	1	1	1	1	-	-	1	1	6
Lleument sortits	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Extravessats...	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Situació del mental</i>									
Sota P2.....	1	1	1	1	-	1	1	1	7
Sota P2-M1.....	-	-	-	-	1	-	-	-	1
<i>Solc milohioide</i>									
Estret.....	1	-	-	1	1	-	1	1	5
Ample.....	-	1	1	-	-	1	-	-	3
<i>Espines de Spix</i>									
Punxudes.....	1	-	-	-	1	-	1	1	4
Arrodonides.....	-	1	1	1	-	1	-	-	4
<i>Apòfisis geni</i>									
Dos a dos.....	-	-	-	-	-	1	-	1	2
Dos / un.....	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Espina o cresta	1	1	1	1	-	-	-	-	4
<i>Tamany còndils</i>									
Petits.....	1	-	-	-	-	-	1	1	3
Mitjans.....	-	1	1	-	-	-	-	-	2
<i>Tamany apof. coronoides</i>									
Estretes.....	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Amplés.....	1	1	1	1	1	-	1	-	6

C.M.C. - M-2. Norma frontal.

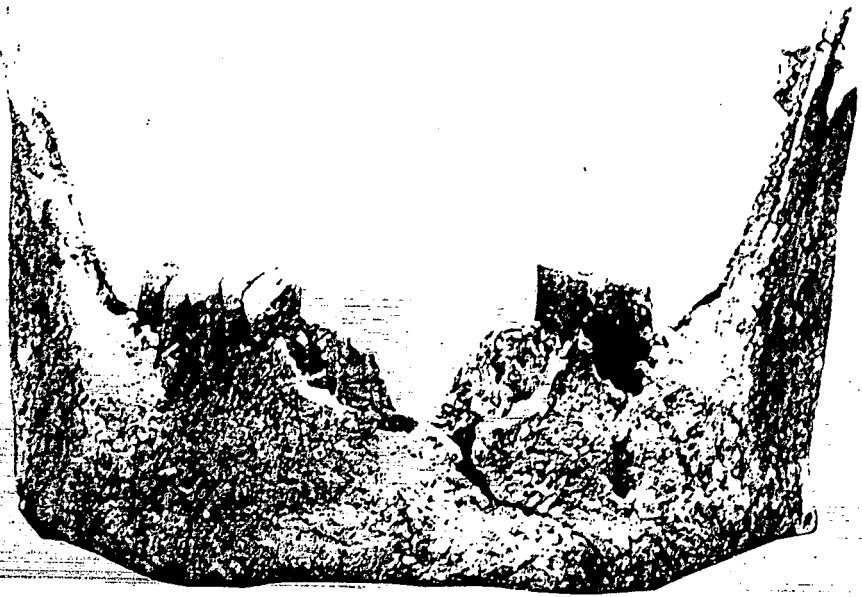
C.M.C. - M-2. Norma lateral.

	M-1	M-2	M-3	M-4	M-5	M-6	M-7	M-8	TOTAL
<i>Escotadura sigmoidea</i>									
Poc fonda.....	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Mitjana.....	-	-	1	-	-	-	-	1	2
Fonda.....	1	1	-	1	-	-	1	-	4
<i>Forma del mentó</i>									
Triangular.....	1	-	1	-	-	-	-	1	3
Arrodonit.....	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Quadrat.....	-	1	-	1	-	1	1	-	4
Desdoblat.....	-	-	-	-	-	-	-	-	0

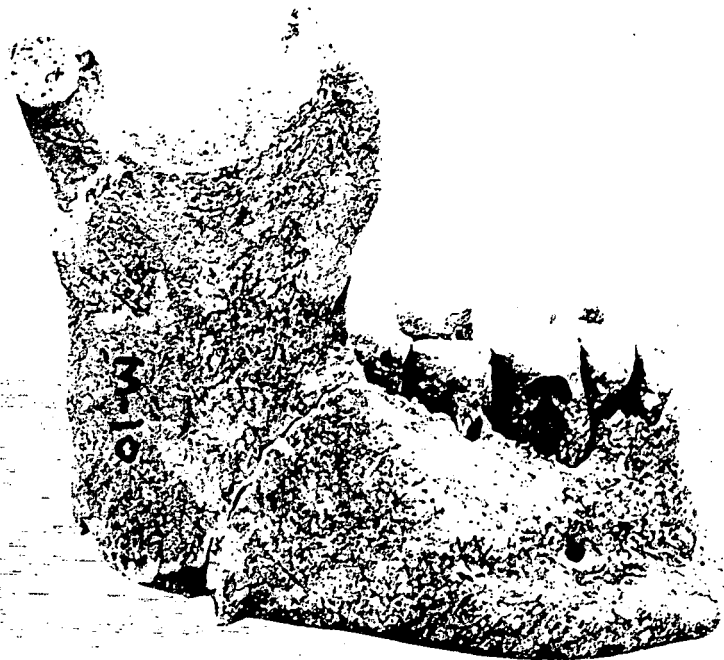
Distribució del caràcters mètrics:

	N	mín. - màx.	\bar{x}
Longitud total.....	2	86 - 104	95
Amplada bicondilea.....	1	112.5	112.5
Index mandibular.....	1	92.44	92.44(dolicognat)
Amplada bigoniaca.....	4	94 - 96	94.50
Index goni-condili.....	2	83.55-87.03	85.29
Amplada als 3 ^o molars...	2	64 - 68	66.00
Amplada als mentals.....	3	41 - 50	45.00
Alçada de la branca.....	5	60 - 79	70.00
Amplada de la branca....	7	27 - 37	32.87
Index de la branca.....	5	36 - 59.16	47.58 (feble)
Alçada de la símfisi....	3	29 - 36	31.66
Alçada molar.....	8	25 - 33	28.97
Alçada premolar.....	8	29.6 - 37	32.96
Index de robustesa.....	8	29.44-43.91	38.28 (feble)
Angle goníac.....	6	105° - 118	111.5° (tancat)
Angle simfisiari.....	4	70 - 72	70.75°

L'índex de dimorfisme sexual és de 92.91 per l'índex de la branca, i de 96.54 pel de robustesa.

C.M.C. - M-10. Norma frontal.

C.M.C. - M-10. Norma lateral.

ODONTOLOGIA. CARACTERS DESCRIPTIUS

La distribució de les dents temporals és la següent:

Categoria	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	Total
Homònimes	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Homònimes	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	3
Categoria	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	
TOTAL											4

Si considerem el nombre de peces homònimes i els graus d'abrassió dentària, arribem a la conclusió de que corresponen a un sol nen d'uns quatre anys d'edat.

El grau d'abrassió oclussal és comú a totes les peces, de grau 1, sobre peces ben calcificades i amb arrels completes.

El nombre de cúspides és de 4 en els primers molars inferiors, i de 5 en un segon inferior.

No hem observat en aquestes peces ni anomalies, ni variacions ni patologia. La ^{migada}~~evolució~~ de la mostra priva de tota significació a les dades presents.

Dentició permanent:

La distribució de les dents trobades en aquest jaciment és la següent:

Categoria	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8	Total
Homònimes	1	2	2	3	4	4	3	5	10	3	4	3	2	2	3	1	52
Homònimes	3	6	5	5	3	5	7	6	9	7	7	10	10	7	6	5	101
Categoria	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8	
TOTAL																	153

Variacions de forma i anomalies: El tubèrcul lingual voluminós l'hem trobat en un sol cas a Castelló, amb un cingulum ben desenvolupat. Hem localitzat cinc incisius en pala, dos són centrals i els ¹²³

altres tres, laterals; suposen una incidència del 23.80 % per aquest caràcter, xifra normal per les països ben marcades entre les denticions prehistòriques. Tenim també dos casos de solc corono-sindesmo-radicular, un a nivell d'un incisiu central superior, i altre a nivell lateral, amb una incidència acumulada del 9.52 %, normal en aquestes poblacions. No hem trobat tubèrculs de Carabelli (mostra molt reduïda) ni de Bolk. Pel que fa a l'esmalt tant sols hi ha un ullal inferior amb bandes de creixement hipoplàsic. Algunes arrels presenten variacions d'interès; així, hi ha un incisiu central superior amb arrel bífida parcial, un ullal inferior amb acolzament distal de l'arrel, i un sol cas d'arrel piramidal en un tercer molar superior.

Pel que fa a les variacions cuspidials dels molars, establím les variacions següents:

Dents	> 4 cusp.	4 cusp.	3-4 cusp.	3 cusp.	< 3 cusp.
1º molar superior	0	4	0	0	0
2º molar superior	0	5	0	0	0
3º molar superior	0	0	1	1	0

Dents	6 cusp.	Y-5	5 cusp.	Y-4	4 cusp.	< 4 cusp.
1º molar inferior	0	0	11	1	0	0
2º molar inferior	0	0	0	0	12	0
3º molar inferior	0	0	0	0	7	1

Entre les 157 peces dentàries de la Caixa del Moro n'hi han dues que semblen haver patit l'acció del foc en època no determinada

Els corcs dentaris hi són ben representats per un total de 14 casos, dels que dos són complicats, i la resta simples, amb predominí del fenomen a nivell cervical. L'incidència global és del 9.15 %, xifra superior a la trobada per Brabant a França i Hungria, per Holmer a Suecia i per Do Paço a Portugal; amb tot, és inferior a les de Leroi-Gourhan per França. Per aquestes èpoques els nostres resultats són del 6 % al Cau de la Guineu, 3.9 % a La Mata (Girona), i 2.2 % a Gargallà. ¹²⁵

C.M.C. - M-2. Desviació del cordal a mesial.

Les paradontosi poden testimoniar-se a partir d'un sol exemplar que mostra lesions d'hipercimentosi, característiques.

La presència de carrall es dona solament a nivell de l'arcada inferior, en un nombre de 16 peces, amb una incidència del 15.84 % sobre les peces inferiors, quantitat epidemiològicament significativa.

Tot aquest panorama de patologia dental ens situa en un moment d'inici del deteriorament dental, propi de l'Edat del Bronze.

No hem trobat anomalies de nombre ni erupció, com tampoc de l'estructura o aspecte de l'esmalt. Entre les de posició, hi ha un sol cas de cordal inferior desviat a mesial sense corcs per retenció alimentaria i que per tant no deuria donar simptomatologia.

L'abrasió dental presenta el seu mecanisme més habitual, excepte en un exemplar de desgast en bisell. Per considerar aquest factor, tindrem en compte el cinc graus de Gustafson (del 0 al 4) i els fenòmens concomitants per ell descrits i utilitzats. La distribució és així:

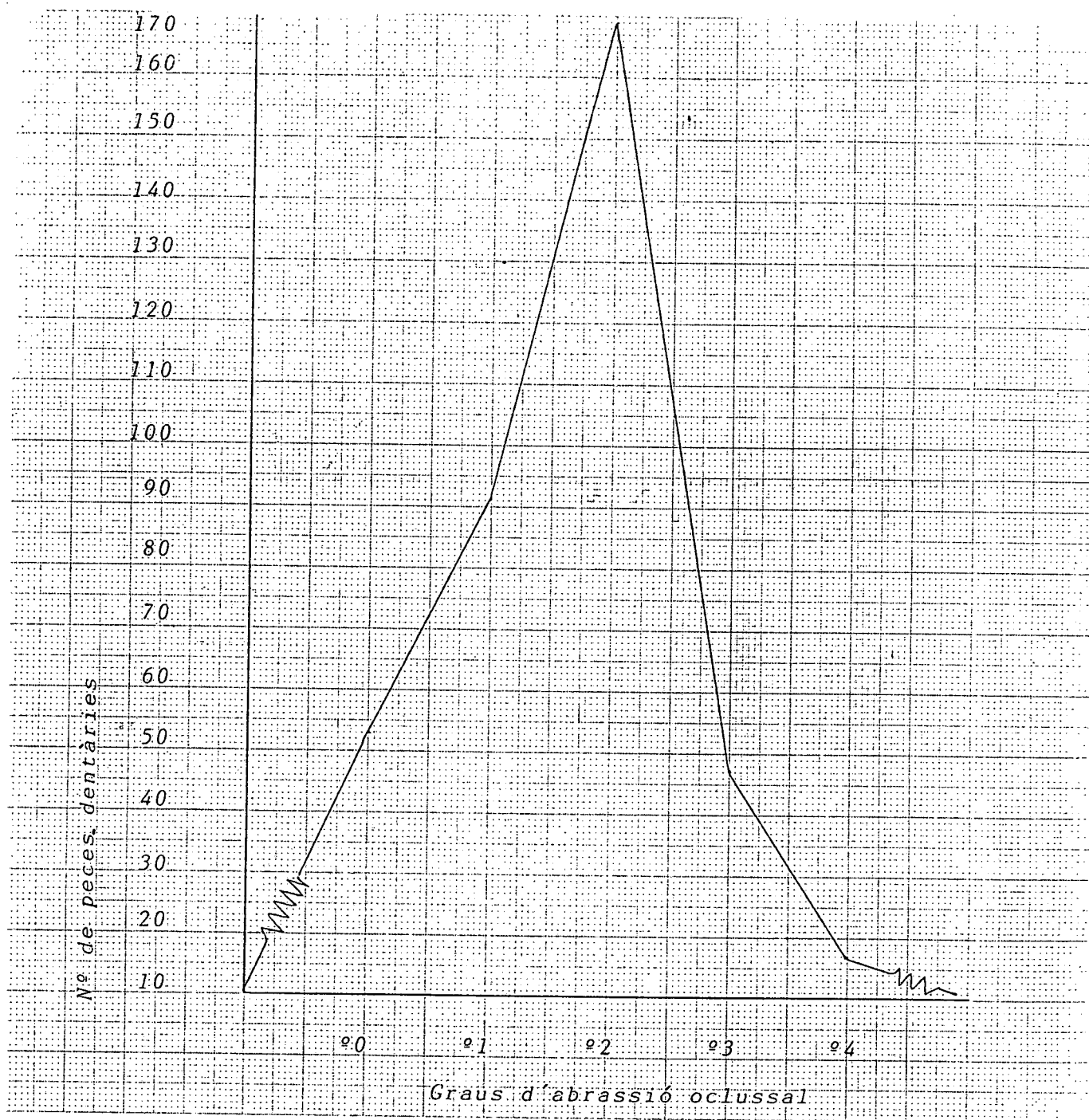
	0	1	2	3	4
	10	30	85	24	4
Periodont.	3				
Apos.dentina sec.		5			
Apo.ciment sec.			4		
Resorció				3	
Trans.sen.a.					2

Si fem aquestes dades com indicatius de l'estructura d'edats de la població, aquesta pot ser representada en forma de corba de Gauss amb una mortalitat màxima abans dels quaranta anys o als seus volts. Per mitjà d'aquestes dades podem saber també el nombre mínim de persones sebollides al megàlit, que és superior a dotze individus.

ODONTOLOGIA. CARÀCTERS MÈTRICS

Dentició temporal:

Dents	N	Dià.M-D	Dià.L-V	I.morf.	I.robust.
Incisiu lat. sup.	1	5.2	4.6	88.46	23.92
1 ^a molar inferior	2	8.2	7.0	85.36	57.40
2 ^a molar inferior	1	10.2	9.2	90.19	93.84

- Diagrama acumulatiu d'abrassió dentària en les poblacions de La Pera i Caixa del Moro de Castelló.

Dentició permanent:

Diàmetre mesi - distal

Dents	Castelló		Megalitisme francès (Brabant)	Sèrie actual (Marseillier)
	N	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}
Inc.cent.sup.	15	8.76	8.47	8.8
Inc.lat.sup.	6	7.06	6.81	6.5
Ullals sup.	8	7.80	7.70	7.6
1 ^o premolars	7	7.01	6.78	5.4
2 ^o premolars	5	6.72	6.66	6.5
1 ^o molars sup.	4	9.65	10.40	10.0
2 ^o molars sup.	5	9.32	9.54	9.2
3 ^o molars sup.	2	8.20	9.02	9.0

Diàmetre linguo - vestibular

Dents	Castelló		Megalitisme francès (Brabant)	Sèrie actual (Marseillier)
	N	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}
Inc.cent.sup.	15	7.03	7.09	7.0
Inc.lat.sup.	6	6.56	6.55	6.0
Ullals sup.	8	8.22	8.22	8.0
1 ^o premolars	7	9.16	8.97	9.0
2 ^o premolars	5	9.04	8.69	8.5
1 ^o molars sup.	4	11.55	11.61	12.0
2 ^o molars sup.	5	11.04	11.28	11.5
3 ^o molars sup.	2	10.50	10.64	11.0

Aixó és pel que fa a l'arcada superior; a continuació exposem les dades de la inferior.

Diàmetre mesi - distal

Dents		Castelló	Megalitisme francès (Brabant)	Sèrie actual (Marseillier)
	N	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}
Inc.cent.inf.	15	5.27	5.29	5.4
Inc.lat.inf.	14	5.95	5.89	6.5
Ullals inf.	12	6.87	6.90	6.9
1 ^o premolars	13	6.83	6.78	6.9
2 ^o premolars	15	6.88	7.11	7.2
1 ^o molars inf.	12	12.15	11.08	11.2
2 ^o molars inf.	12	10.65	10.18	10.7
3 ^o molars inf.	8	10.52	10.39	10.5

Diàmetre linguo - vestibular

Dents		Castelló	Megalitisme francès (Brabant)	Sèrie actual (Marseillier)
	N	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}
Inc.cent.inf.	15	5.85	6.02	6.0
Inc.lat.inf.	14	6.40	6.36	6.5
Ullals inf.	12	7.99	7.87	7.9
1 ^o premolars	13	7.57	7.30	7.5
2 ^o premolars	15	8.16	7.89	8.3
1 ^o molars inf.	12	10.40	10.44	10.3
2 ^o molars inf.	12	10.06	9.70	10.1
3 ^o molars inf.	8	9.67	9.76	9.5

Una vegada constatades les mesures de les peces, i els valors homònims de sèries comparables, exposarem les mitjanes dels índex dentaris corresponents.

Index de la dentició permanent

Dents	N	Index morfológic \bar{x}	Index de robustesa \bar{x}
Inc.cent.sup.	15	80.66	61.68
Inc.lat.sup.	6	93.10	46.69
Ullals sup.	8	107.21	63.28
1º premolars	7	130.73	64.34
2º premolars	5	134.60	60.86
1º molars sup.	4	119.85	111.51
2º molars sup.	5	119.20	102.73
3º molars sup.	2	128.43	86.66
Inc.cent.inf.	15	111.35	30.87
Inc.lat.inf.	14	108.39	38.15
Ullals inf.	12	116.55	55.43
1º premolars	13	110.93	53.94
2º premolars	15	119.20	56.24
1º molars inf.	12	101.42	127.59
2º molars inf.	12	94.64	107.39
3º molars inf.	8	92.33	102.17

Resumint, en l'arcada superior totes les peces exceptuant els molars, són més amples en el sentit mesi-distal que les sèries comparades; els segons premolars són més grans, i els molars més petits. A l'arcada inferior destaquen també els segons premolars, que són més estrets (M-D) i més llargs (L-V) que les altres dues sèries; els molars són més amples. Els molars són tots en sèrie decreixent.

Segons l'estudi dentari, el nombre d'individus sebol·lits és d'uns dotze, amb una mortalitat màxima propera als quaranta anys.

L' ESQUELET POST - CRANEAL

LES VERTEBRES

Només n'hi ha una (V-1), que és un axis sense l'apòfisi espino-
sa ni la cara inferior del cos.

Alçada màxima.....: 36 mms.

Amplada màxima.....: 52 mms.

LES CLAVICULES

No n'hi ha cap de sencera, solament en tenim 10 porcions més
o menys extenses (CL-1 fins CL-10). Les característiques descriptives
són les següents: Solc infraclavicular de desenvolupament variable, des
dels més forts als més febles; tubércul conoide de tipus mitjà, i un
sol cas de presència de faceta coracoidea. En general, revesteixen una
certa gracilitat. En les dades mètriques no s'inclouen els exemplars
subadults. La CL-9 presenta alteracions patològiques.

Paràmetre	N	mín. - màx.		\bar{x}
Perímetre central	5	24	40	32.60 mms.
Amplada externa màx.	2	15	17	16.00 mms.

ELS HUMERS

Malauradament tampoc n'hi han de sencers, encara que algunes
peces siguin prou importants com per veure'n la tipologia. Són un total
de 27 porcions (de H-1 a H-27, sempre amb el prefix C.M.C.), en ~~els~~
l'estudi ^(de les quals) no considerem els exemplars subadults.

Les característiques descriptives més comunes són d'una certa
gracilitat general, amb canal bicapital d'amplitud variable, V deltoi-
dea poc notable, i secció diafisaria sub-rectangular. El procés supra-
condili està representat només per un sol cas en el grau d'esboç; solam-
ent hi ha una perforació olecraniana, i una peça sembla cremada. 13/

Les característiques mètriques són les següents:

Paràmetre	N	mín. - màx.		\bar{x}
Perímetre mínim	16	56	67	61.28 mms.
Diàmetre central màx.	14	17.8	25.3	21.70 mms.
Diàmetre central mín.	14	15.5	20.0	17.47 mms.
Index diafisari	14	71.73	94.73	80.87

Dels 14 índex diafisaris calculats, nou donen euribràquia, i cinc platibràquia. A aquests darrers caldria afegir els subadults, també platibràquics.

ELS RADIS

N'hi han un total de 20 porcions, de R-1 a R-20. En l'estudi no considerarem un de subadult i un d'infant.

Les característiques descriptives són dins la gracilitat, amb una tuberositat bicipital de desenvolupament variable, vora interòssia pronunciada, i presència de dues peces cremades.

Les dades mètriques són així:

Paràmetre	N	mín. - màx.		\bar{x}
Perímetre mínim	13	38	47	42.07 mms.
Diàmetre transv. màxim	9	14	19	16.78 mms.
Diàmetre A-P mínim	9	9.3	12	10.68 mms.
Index diafisari	9	52.68	74.19	63.96
Angle colo-diafisari	1	172°		172°

Com veiem, l'índex diafisari tradueix una secció prou aplanada, i en alguns casos molt aplanada.

LES ULNES

Tenim un total de 16 porcions estudiabls, des de U-1 a U-16, i nou més inútils per l'estudi antropològic. Totes són d'adults i amb trets de robustesa considerable. Una d'elles és cremada.

Les dades mètriques són les següents:

Paràmetre	N	mín. - màx.		\bar{x}
Perímetre mínim	5	24	39	30.20 mms.
Diàmetre A-P sub-sigm.	9	20	27	25.74 mms.
Diàmetre T sub-sigm.	10	15.5	20.5	17.73 mms.
Index de platolènia	9	64.00	90.00	76.48

Aquesta mostra és majoritàriament platolènica (en relació 7/2), característica que es fa extrema en alguns casos.

ELS FEMURS

La mostra de fèmurs és de 17 exemplars cap d'ells complet, que permet un estudi suficient per conèixer els seus trets principals.

La sèrie va de F-1 a F-17, i tots són peces d'adults.

Pel que fa a les característiques descriptives, tenim un cas de coxa valga, tres de presència de tercer trocànter, cinc de fossa hipotrocantèrea, quatre de cresta glútea ben marcada. La pilastra és nul·la en un individu, feble en dos, i forta en sis; la secció de les diàfisis és arrodonida en un sol fèmur, altra és elíptica, altra triangular, i piriforme en quatre casos (predominant).

Les dades corresponents a la osteometria són:

Paràmetre	N	mín. - màx.		\bar{x}
Perímetre central	9	78	92	83.33 mms.
Diàm. A-P central	9	24	30.10	27.68 mms.
Diàm. T central	9	23.5	28.30	24.97 mms.
Index pilàstric	9	100.00	123.33	111.18
Diàm. A-P subtrocant.	7	21.5	31.0	25.30 mms.
Diàm. T subtrocant.	7	31.5	39.8	34.25 mms.
Index de platimèria	7	65.15	84.93	74.06
Index del cap	1	97.72		97.72
Angle d'inclinació	2	117°	132°	124.5°

Hi ha quatre casos de platimèria i tres d'hiperplatimèria. L'angle d'inclinació és molt variable, de coxa valga a quasi coxa vara.

LES ROTULES

Només n'hi han tres, totes elles incompletes. Les dades mètriques són:

Paràmetre	N	mín.	màx.	\bar{x}
Alçada màxima	3	40.5	42.5	41.5 mms.
Amplada màxima	2	44.5	45.0	44.7 mms.
Gruix màxim	2	19.5	20.0	19.7 mms.
Índex rotulià (Martin)	2	91.01	94.44	92.72

LES TIBIES

No n'hi ha cap de completa, solament dotze porcions, de T-1 a T-12; dues són infantils i no les computem en la resta de dades de l'estudi.

En la part descriptiva predomina la gracilitat, les línies obliqües ben marcades; una d'elles té faceta oriental. En general, presenten acanalament de les cares externes.

Les mesures són les següents:

Paràmetre	N	mín.	màx.	\bar{x}
Perímetre mínim	7	65	92	76.14 mms.
Diàm. A-P màxim	7	30	43	35.92 mms.
Diàm. T diàfisi	7	19	28	23.14 mms.
Índex cnèmic	7	55.81	73.84	63.60

L'índex cnèmic és força variable; amb tot, es veu una forta tendència a la platicnèmia.

LES FIBULES

Tampoc d'aquestes n'hi ha cap de sencera. Són deu porcions de peronès d'adults, i una d'infant. Van de P-1 a P-11.

La forma de la secció central és molt variable, anant de les quasi arrodonides i triangulars, a les rectangulars; algunes són francament aplanades.

Les dades mètriques es distribueixen així:

Paràmetre	N	mín. - màx.	\bar{x}
Diàmetre A-P central	9	12.2 - 18.0	15.13 mms.
Diàmetre T central	9	10.0 - 12.5	11.52 mms.
Index central diàfisi	9	66.66 - 83.33	76.64

~~La forma de la secció central és molt variable, anant de les quasi arrodonides i triangulars, a les rectangulars; algunes són francament aplanades.~~ Predominen les seccions rectangulars, un xic aplanades.

ELS ASTRÀGALS

Es tracta de cinc astràgals incomplets que es caracteritzen per ser estrets i baixos. No tenen dades descriptives especialment destacables. Les dades mètriques són:

Paràmetre	N	mín. - màx.	\bar{x}
Longitud màxima	4	54 - 62	58.0 mms.
Amplada màxima	3	43 - 46.5	44.5 mms.
Index d'amplada	3	70.96 - 78.81	75.06
Alçada del talus	4	29 - 33	31.5 mms.
Index d'alçada	3	49.15 - 56.14	52.83
Angle de declinació	4	16° - 18°	17.5°
Angle de torsió	3	39° - 42°	40.66°

ELS CALCANIS

N'hi han quatre, però solament un és quasi sencer; la resta està en ~~pèssim~~ estat de conservació. Van de CA-1 a CA-4. Dos tenen el tubèrcul dels peroneals en forma de tuberositat allargada. Les caracte-

rístiques mètriques són les següents:

Paràmetre	N	mín. - màx.	\bar{x}	
Longitud màxima	1	83.5	83.5	mms.
Amplada mínima	3	27.0 29.0	28.06	mms.
Alçada mínima	2	33.8 38.0	35.90	mms.
Índex d'amplada	1	33.77	33.77	
Índex d'alçada	1	45.50	45.50	
Angle de Boehler	2	113° 144°	128.5°	

Cal destacar que l'índex d'amplada tradueix un calcani estret, i que un dels angles de Boehler és molt baix (113°), aquest tradueix un peu cau posterior traumàtic per fractura per cisallament amb consolidació patològica.

FRAGMENTS VARIS

Com al dolmen de La Pera, també ací hem pogut reunir un gran munt de fragments molt capolats, totalment inútils per l'estudi antropològic, però que reservem per fer una datació amb C-14, ja que reuneixen el pes necessari.

CONCLUSIONS ANTROPOLOGIQUES. LA POBLACIÓ MEGALÍTICA DE CASTELLO.-

Després de tota aquesta exposició estem en condicions de precisar com és la població de la Caixa del Moro de Castelló. Els cranis pertanyen tots a la raça mediterrànea gràcil, i presenten gran analogia amb els tipus definits per Turbón als megalits catalans. Les mandíbules són gràcils i amb índex febles, destacant uns angles goniacs molt tencats (característica de grup que també es dona al dolmen de La Pera). Entre les peces dentàries advertim diferències tipològiques respecte a la sèrie megalítica francesa, i l'actual; la incidència de corcs és del 9.15 %. En l'esquelet post-craneal veiem uns hùmers amb una pro-

porció elevada de platibràquia; el mateix passa amb l'aplanament diafisari dels radis i la forta platolènia de les ulnes. A l'extremitat inferior els fèmurs són de pilastra forta i platimèria important; les tibies presenten també una tendència clara a la platicnèmia, i les fíbules a l'aplanament diafisari. Astràgals i calcanis estrets i baixos. El nombre mínim de sebollits és de dotze, amb mortalitat màxima propera als 40 anys. Hi ha un cas de coxa valga, i un calcani que formava part d'un peu cau traumàtic per fractura en cisalla.

PATOLOGIA

En el capítol dedicat a la dentició hem estudiat els corcs i les paradontosis; no insistirem més amb aquest tema.

També hem constatat la presència d'un cas de coxa valga (132° en el fémur F-1).

La porció de clavícula CL-9 correspon al terç intern d'una clavícula dreta, que presenta en la seva cara inferior una cavitat de 11.6 mms. en sentit transversal, per 10 mms. en el sagital, i 6 mms. de fondària. En l'estudi microscòpic del seu interior es posa de manifest que està recoberta per una capa òssia normalment constituïda; és a dir, que no és una geoda produïda per erosió, per acció vegetal o per artefactes de l'excavació. Ho atribuïm a un possible aneurisma sacciforme d'arteria subclàvia, o una de les seves branques.

També considerem patologia l'angle de Boehler del calcani CA-2, que és de 113°, i quina significació ja hem esbrinat suara.

NOVES APORTACIONS A L'ANTROPOLOGIA PREHISTÒRICA DEL SOLSONÈS. CONCLUSIONS GENERALS DE LES CAMPANYES DE 1983 I 1984.-

En la present monografia s'estudien les restes humanes trobades al llarg de 1983 i 1984 a les excavacions del dolmen de La Pera o Collet del Consell (Pinós, Lleida), i els ^(sepulcres) de Cal Tururut, Tomba del Moro de Peà, i Caixa del Moro de Castelló (Navés, Lleida).

En la cista de Peà quasi no hi han restes humanes, però podem afirmar la presència de dos individus, un jove i un adult.

A la tomba de Cal Tururut passa el mateix, i solament podem assegurar que tenim restes de al menys dos persones, una d'elles de 30 a 40 anys.

La població del dolmen de La Pera presenta característiques molt anàlogues a la de la Caixa del Moro, diferint tan sols en l'incidència de corcs dentaris. Les clepses poden incloure's plenament dins de la raça mediterrànea gràcil, i pels seus trets i mesures també dins de la població dels megalits catalans de Turbón. Les mandíbules tenen en comú uns índex de branca i robustesa febles, i uns angles goníacs tencats (L.P.: \bar{x} : 110°, C.M.C.: \bar{x} : 111.5°). L'esquelet post-craneal es caracteritza per una robustesa escassa i per l'abundor d'aplanaments epifisaris o diafisaris: platibràquia, platolènia, platimèria, i platicnèmia. El nombre mínim de sebollits al dolmen de La Pera és de 14, i de 12 al de Castelló; en ambdós la mortalitat màxima es dona als volts dels 40 anys.

Pel que fa a la Patologia, a nivell dentari hem observat poca presència de carrall i paradontosis; l'incidència de corcs és del 0.52 % a La Pera, i del 9.15 % a Castelló, xifra aquesta darrera normal per l'època. A nivell esquelètic cal constatar l'existència d'un cas de coxa valga i un calcani de ^{peu} cau traumàtic posterior. L'existència d'un aneurisma de subclàvia excavat a la clavícula CL-9 acaba de perfilar els trets patològics del conjunt.

- GUERRERO, Ll.: "Patologia i esperança de vida en l'home prehistòric català". Congrés Internacional de Historia de la Medicina Catalana. Lleida, 1981.
- HOWELLS, W.W.: "Estimating population numbers through archaeological and skeletal remains". Heizer and Cook, 1960.
- LELIEVRE, J.: "Patología del pié". Toray-Masson, París, 1978.
- MARSEILLIER, E.: "Les dents humaines. Morphologie". Gauthier-Villars, Paris, 1977.
- MARTIN, R., SALLER, K.: "Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung" G. Fischer. Stuttgart, 1959.
- OLIVIER, G.: "~~Pratique anthropologique~~". Vigot Frères. Paris, 1960.
- RIQUET, R.: "~~Populations et races au Néolithique et au Bronze Ancien~~".
Tesi doctoral: Bordeaux, 1967.
- SAUTER, M.R.: "Les races d'Europe". Payot. Paris, 1952.
- SERRA i VILARÓ, J.: "Civilització megalítica a Catalunya. Contribució al seu estudi". Musaeum Archaeologicum Dioecesanum. Solsona, 1927.
- TURBON, D.: "Antropología de Cataluña en el II milenio a.C." Edic. Universitat de Barcelona, 1981.

=====

Solsona, desembre de 1985.-

Adreça de l'autor:

Lluís Guerrero i Sala

Passeig de Pere III, 67-4^o2^a

MANRESA (Barcelona)